FRA FREDERIKSBORG AMT

AARBOG FOR 1913

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

HELSINGØRS CENTRALTRYKKERI
MDCCCCXIII

I KOMMISSION HOS BOGHANDLER HOTHER STEFFENSEN - HELSINGØR

FRA FREDERIKSBORG AMT

AARBOG FOR

1913

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

HELSINGØRS CENTRALTRYKKERI
MDCCCCXIII

INDHOLD:

Side

Kaptajn K. C. ROCKSTROH i København:
OM FERSKVANDSFISKERIET I NORDSJÆLLAND OMKRING AAR 1700 1

Overlærer CARL CHRISTENSEN i Frederiksværk:
FREDERIKSVÆRK SKOLEVÆSEN I ÆLDRE TID. . . . 44

Dr. phil. FRANCIS BECKETT i København:
KONG KARL X GUSTAVS BESØG PAA FREDERIKSBORG 73

Folketingsmand LARS PEDERSEN i Annisse:
DEN FORSVUNDNE LANDSBY I GRIBSKOV — en Efterskrift 82

SAMFUNDETS VIRKSOMHED 1912—13 84

FORTEGNELSE OVER SAMFUNDETS MEDLEMMER. 88

Med Aarbogen følger fælles Titelblad, Indholdsfortegnelse, Rettelser og Tilføjelser samt Navne-Register til Aargangene 1910—13, der er bestemte til at indbindes samlede.

Om Ferskvandsfiskeriet i Nordsjælland omkring Aar 1700. [1]

Af

K. C. Rockstroh.

I GAMMEL TID spillede Ferskvandsfiskeriet i Danmark en meget stor Rolle, og navnlig var Fiskeriet i Nordsjælland af stor Betydning. Som Grund til dette sidste skal fremhæves, at Nordsjælland jo er og tidligere i endnu højere Grad var meget rig paa større og mindre Søer, Damme og Vanddrag, samt at Kronborg, Frederiksborg og Kjøbenhavns Len (Amter) i gammel Tid næsten udelukkende hørte under Kronen. Ferskvandsfiskeriet kunde derfor her drives planmæssigt, under samlet Ledelse af fiskerikyndige Folk, der ansattes og lønnedes af Kongen og først og fremmest havde det Hverv at forsyne Kongens store Hofholdning med Ferskvandsfisk. Da nu tilmed Kongen i den her omhandlede Tid mest opholdt sig paa Kronborg, paa Frederiksborg eller paa Kjøbenhavns Slot, maatte Ferskvandsfiskeriet drives i Nærheden af disse Steder, eftersom Fisken daarlig kunde taale Forsendelse fra fjernere Steder. Efter Datidens Opfattelse — tildels vel ogsaa Nutidens — overgik Ferskvandsfisken langt Saltvands-

[1] I hovedsagelig Overensstemmelse med nærværende Afhandling har Forf. holdt Foredrag i Hillerød den 17. Januar 1913.

fisken i Velsmag, og navnlig de rige spiste dengang megen Ferskvandsfisk, ligesom Ferskvandsfisk brugtes ved de store Gilder hos alle Samfundsklasser. Der forbrugtes derfor store Mængder af Ferskvandsfisk, og det var af meget stor Betydning for Hofholdningen at sikre Tilførslen af Fisk til Kongens Køkken til alle Aarets Tider, da de kongelige Køkkenembedsmænd kun dreven af den dyre Nød kunde forsvare at dække op med Saltvandsfisk.

Man skelnede her som andre Steder mellem **Søfiskeriet, Damfiskeriet** og *Fiskeriet i Aaer og Bække.* Det sidste, der iøvrigt ikke spillede nogen stor Rolle, dreves navnlig ved Vandmøllernes Aalekister, det første med Vaad, Smaanæt eller Ruser, medens Damfiskeriet dreves kunst- eller haandværksmæssigt ved Udklækning og Overflytning af Fisken fra een Dam til en anden.

Man skælnede ligeledes fra gammel Tid mellem to Klasser af Fisk: *Herrefisk* og *Spisfisk* eller „gemen Fisk". Til de første regnedes omkring Aar 1650 Karper, Karudser, Brasen, Gjedder (og Krebs), medens til „Spisfisk" regnedes Aborre, „Emte", „Allandter", Stint [1], Flire, Løjer [1], Suder, Skaller, Hork [1], Aal m. fl. Det vil altsaa sige, at medens dengang kun fire Slags Fisk regnedes til *Herre*fisk, omfattede Benævnelsen „Spisfisk" al anden Ferskvandsfisk. Men ligesom vi vil se det paa andre Omraader af Ferskvandsfiskeriet, var Smag og Opfattelse foranderlig med Tiderne, og for Eksempel omkring Aar 1700 regnedes ogsaa Aborre, Hork, Stint, Grundling, røget og flakt Aal til Herrefisken.[2]

Af disse Fisk *opdrættedes,* altsaa *udklækkedes ad kunstig Vej,* kun to Slags: *Karper* og *Karudser,* der ogsaa almindelig blev anset for at være de fineste af dem alle.

[1] Stint hører til Forelle-, Løjer til Karpe- og Hork til Aborreslægten.

[2] Et andet Eksempel paa den med Tiderne vekslende Smag er det, at den Forfatter, der i Tredserne i forrige Aarhundrede skrev saa mange historiske Artikler til „Frederiksborg Amts Dagblad", *N. P. Wivel,* og som ogsaa har meddelt nogle Oplysninger og Aktstykker om Fiskeriet i Nordsjælland, fra en yngre Tid end den, her fortælles om, siger, at Suder er den delikateste Fisk blandt al vor Ferskvandsfisk; men i gammel Tid synes man at have haft en anden Opfattelse.

Karperne fordrede omhyggelig Pasning og gunstige Vand- og Bundforhold, medens Karudserne var overordentlig nøjsomme og trivedes i store Mængder under selv ret ugunstige Forhold. Al den øvrige Fisk fik Lov at skøtte sig selv — saaledes at forstaa, at der ikke blev gjort noget særligt for deres Forplantning og Trivsel udover dette, at en Del af dem, navnlig Brasenen i Esrom (Esse) Sø, delvis frededes i Legetiden og paa de af Fisken selv valgte Legepladser, samt at Yngelen for en stor Del blev kastet ud igen, naar der blev fisket op af den sammen med de større Fisk.

I Overensstemmelse med den ældgamle Opfattelse af Ejendomsretten var Fiskeriet i Søer, Damme og Aaer ikke frit for de omboende, hvis Jord grænsede op til Fiskevandet. Det var ligesom Jagtretten en „Herlighed", der tilkom Kronen paa dens Enemærker, men iøvrigt Godsejerne paa deres Hovedgaarde eller Fæstegods, og der vaagedes over, at ingen uberettiget fiskede. Saaledes f. Eks. da Ryttergodserne oprettedes i Begyndelsen af Christian den Femtes Regering, og Rytterbønderne fik deres Gaarde fri for Skat, Landgilde, Indfæstning, Hoveri eller, som det dengang endnu almindeligst kaldtes, „Arbejde" og al anden Tynge osv., blev det dem udtrykkelig forbudt at fiske anderledes end i Stranden, saaledes som det hidtil havde været Skik, og det samme gjaldt de Befalingsmænd, der boede paa Gaardene. En ejendommelig Undtagelse gjaldt fra gammel Tid for Arresø, idet de omboende Bønder havde Lov til at „drage" (trække Vaad) og fiske paa denne Sø, „saavidt udvaades kan, som af Arrilds Tid har været brugelig". Hvad Betydningen af Ordet „udvaades" egentlig er — altsaa om det betyder „saa langt, som man kan vade ud i Søen", eller om Meningen er, at der kun maa fiskes med Vaad — faar staa hen. Men naar man har erfaret, hvor langt tilbage i Fortiden saadanne Afvigelser fra det sædvanlige kunde have deres Rod, skulde det ikke undre, om denne Skik hidrører fra den Tid, da Arresø for mange Aarhundreder siden var en Vig af Kattegat.

Til at vaage over og fremme Fiskeriet i Lenene og paa de

gamle Adelsgodser samt skaffe den fornødne Fisk til Husholdningen lønnedes der Fiskere eller endog Fiskmestre, og det almindelige var, at Bønder eller Husmænd, der boede ved et Fiskevand, under en eller anden Form ydede en Del af Fæsteafgiften i Arbejde ved Fiskeriet. I Reglen fulgte der med det altid privilegerede Vandmølleri Rettighed til at bygge en Aalekiste, og Møllerne betragtedes almindeligt som Godsejere eller kongelige Embedsmænd.

Før 1653 havde Ferskvandsfiskeriet i de tre nordsjællandske Len (Amter) været udstykket til Fiske*forvaltere* eller Fiskmestre, som godt kunde have andre Bestillinger ved Siden af. Men det nævnte Aar blev det kongelige Fiskeri i de tre Len *bortforpagtet* til *Jørgen Jentzmer,* der vistnok ligesom Størstedelen af de senere Forpagtere var en Holstener eller anden Tysker. Da hans endnu bevarede Kontrakt giver mange gode Oplysninger om Fiskeriforholdene, skal den omtales nærmere her.

Det hedder, at da Kongen har erfaret, at han med større Fordel kan bortforpagte Fiskeriet i Nordsjælland samlet end som hidtil lade det forvalte paa mange Hænder, overlades det til *Jentzmer* i Forpagtning, foreløbig paa 6 Aar. Og for at opmuntre *Jentzmer* til Flid og alle gode Dyder i Embedet, skal han have Titel af „Fiskmester", 120 Rdr. aarlig Løn og 100 Tdr. Havre. Han skal have overladt den kongelige Fiskegaard ved Frederiksborg Slot med alt Fiskeredskab, Heste, Vogne, Baade, Hyttefade osv. samt Fiskefoder — alt hvad den hidtidige Fiskmester *Hans Merchel* havde haft.

Han skal levere daglig til og i Kongens Køkken tyve „Retter" gode ferske Fisk, nemlig tolv Retter Herrefisk og otte Retter af „adskillige gode Spisfisk", saaledes som angivet foran. Med Undtagelse af Karperne skal Fisken leveres efter Vægt, nemlig hver „Ret Fisk" paa $2^1/_2$ Skaalpund [1], men af tørret Fisk kun 2 Skaalpund. Dog skal han om et Aars Tid, naar Fiskeriet har forbedret sig, levere hver „Ret" paa 3 Pund. Af Karper skal han

[1] En Skaalpund er omtrent det samme som et Pund i vore Dage.

paa en Ret levere enten en stor eller to „middelmaadige", hvad der giver omtrent samme Vægt, da en stor, udvoksen Spisekarpe paa 5 Aar almindeligt vejede 3 Pund.

Yderligere skal han levere til de høje Hofembedsmænd m. fl.: Kongens Kansler, Hofmesteren, Oversekretæren i Danske Kancelli og Hofmarskalken deres bestemte „Deputat", saa at han i det hele skal svare 41 Retter daglig, hvoraf de 27 skal være Herrefisk. — Med andre Ord: Forpagteren skal daglig, hele Aaret rundt, levere i Kjøbenhavn, eller hvor Hoffet ellers opholder sig paa Sjælland, henved 120 Pund Fisk. Naar Hoffet drager omkring i Sjælland, skal han følge efter med sit Fiskeredskab, saa at han altid kan levere frisk Fisk. Naar han „drager" (Vaad) om Sommeren og fisker, skal han yderligere levere til Kongens Borgestue, (altsaa til Livvagten og Tyendet), „en Balge brugelig, god fersk Fisk".

Den kongelige Fiskeforpagter skulde saaledes levere omtrent 44,000 Pund Ferskvandsfisk aarlig foruden de omtalte Baljer (Fisk) til Borgestuen, altsaa meget betydelige Mængder. Men selvfølgelig kunde han ikke for den nævnte Løn levere al den Fisk, d. v. s. præstere det dertil nødvendige Arbejde og mangfoldige Kørsler.

Ogsaa i hin Tid kunde Priserne paa Fisk variere stærkt, alt efter Udbudet, Aarstiden, Vejrliget m. m. Det synes f. Eks., som om Priserne var betydeligt højere omkring 1670 end 50 Aar før og senere — i ethvert Fald beregnedes en Ret Herrefisk det nævnte Aar til $3^1/_2$ Mark, medens en tre Punds Karpe 1718 koster fra 24 til 32 Skilling, altsaa 2 Mark. Muligvis er det dog kun Karpens Pris, der er saa variabel. Herved spiller det sikkert en stor Rolle, at i Svenskekrigen 1657—60 blev alle til det kunstige Ferskvandsfiskeri hørende Anlæg, saasom Smaasøer, Fiskedamme, Dæmninger, Posteværker osv., ødelagt af Svenskerne, hvorhos de usædvanlig strenge Vintre 1655 og 1657 ødelagde uhyre Masser af Fisk. I 1718 derimod havde den dygtige og driftige Fiskemester og -forpagter *Caj Hartman* og et Par af hans

Formænd drevet Fiskeriet ganske overordentlig op, altsaa forøget Udbudet af Fisk, hvad der jo nok kan have paavirket Priserne nedefter.

Sætter man imidlertid Prisen paa en Ret Herrefisk 1653 til $2^1/_2$ Mark eller omtrent en Mark pr. Pund, skulde den Herrefisk, som *Jentzmer* aarlig leverede, være omtrent 4000 Rdl. værd i Datidens Penge, hvad der maaske kan svare til 30,000 Kr. i vore Dage. Hertil kom Spisfisken, der vel kan anslaas til 1000 Rdr.

Jentzmer fik Fiskerettigheden i samtlige ferske Vande i de tre Len undtagen Dammene paa Hørsholm og Ibstrup Marker [1] og Dammene i Den Lille Dyrehave ved Frederiksborg samt Søen omkring Frederiksborg Slot, „hvilken vi til vores egen Lyst ville have os forbeholden at sætte Ruser udi om Foraaret; og naar udi samme Sø drages eller fiskes skal, skal det ske med vor Bevilgning". — Han skal frit kunne lade Dammene udløbe, rydde og grave og igen besætte (med Fisk), naar tjenlig eragtes. Tillige overlades ham Leersøen, Utterslev Sø, Ladegaards og St. Jørgens Søer — dog at han dem igen vel besat fra sig leverer.

I Søerne maa han ogsaa *om Vinteren* fiske med de store Vaad paa de store Søer; men paa de „middelmaadige", saasom Esrom Sø eller de, som mindre er, med ringere Garn og Redskaber. Efter advenant [2] *om Sommeren* skal han fiske med smaa Vaad, Straavaad, Stagenetter, Ruser, Kurve o. desl. Redskaber og stedse være pligtig at skaane de unge Smaafisk det meste muligt, og hver Gang, der drages eller fiskes, igen at lade en god Del af dem udløbe. Og desforuden i Legetiden lade Garnet være udi Maskerne saa vidt knyttet, at de smaa Fiske kan skride derigennem.

Efter de seks Aars Forløb skal han levere alle Damme, hvad enten de [nu] er besat eller ej, samt de Søer, han kan have ladet udløbe, vel besat med Karper, Karudser og „anden" god Spisfisk.

[1] Hørsholm var sædvanlig afgivet som Lyst- og Ladegaard for Dronningen, Ibstrup (det nuværende Jægersborg) for Kronprinsen. [2] I Overensstemmelse hermed.

Naar han lader fiske paa de store Søer eller drage (Vaad), skal vore Bønder yde ham og medfølgende Folk frit [Hus]rum og Varme, og Bønderne skal yde ham sædvanlig Befordring med Fiskeriet... Han skal have Lov til engang om Vinteren under Isen at fiske og drage med Vintervaad paa Roskilde, Ringsted og andre Len, hvor store Søer er.

De Arbejder, der udkrævedes for at drive Ferskvandsfiskeriet i saa stort et Distrikt som Nordsjælland og da navnlig Damfiskeriet, fordrede en meget betydelig Betjening, hvortil kom Karle og Piger til Fremstilling og Vedligeholdelse af Fiskeredskaberne, til Transport af Fisken til Salgsstederne, særlig Kjøbenhavn, til Opsyn og Vagthold ved Damme med spisefærdige Fisk osv. osv., saa at de 120 Rdl. aarlig Løn til Fiskemesteren kun var at betragte som hans personlige Løn og langtfra kunde slaa til til det store Folkehold og andre store Driftsomkostninger. Ganske vist var det fastslaaet, at Fiskemesteren skulde have leveret af hver Gaard i Lenene en tospændig Vogn med Mandskab fire Dage hvert Aar, og til Fiskedrættene med Vaad paa Søerne skulde Amtmændene beordre et vist, betydeligt Antal Mænd og Karle, men alligevel sad Fiskeforpagteren i en bekostelig Bedrift.

Til Gengæld herfor havde han Ret til at sælge al den Fisk, han fangede eller opdrættede udover den, han skulde levere efter Kontrakten, men der kendes ingen Oplysning om, hvad det private Salg kunde indbringe. Til Tider kan Fiskeforpagteren aarlig have fisket og solgt 5000—8000 Stykker spisefærdige fire- og femaars Karper, altsaa 10,000—20,000 Pund af denne Fisk alene — at dømme efter Beholdningerne i Dammene. Saaledes fandtes der ved Fiskeriets Overgang til en ny Forpagter Aar 1700 en Beholdning af over 15,000 Spisekarper paa 4—6 Aar, der formentlig har vejet mindst 40,000 Pund. I en lignende Anled-

ning viste en Optælling 1769, at der alene i den saakaldte „Sønder Sø" mellem Jægersborg og Gjentofte var omtrent 2000 spisefærdige Karper med en Vægt af over 6000 Pund.

Som alt foran nævnt spistes der ved de store Gæstebud hos alle Samfundsklasser meget betydelige Mængder fersk Fisk. Saaledes brugtes der 70 Retter Herrefisk til Beværtning af „Gallerie- og Borgerkvinderne" ved Kronprins Christians Hylding 1655, og ved samme Tid brugtes der til den tapre og rige Rytterofficer, Frands Brockenhuus til Overgaard hans Bryllup tre Dage i Træk daglig 110 Retter, altsaa hver Dag omtrent 300 Pund, Herrefisk, der forædredes af Kongen. Men man ser ogsaa, at der baade til Borgernes og Bøndernes store Gilder, særlig ved Bryllupper, brugtes betydelige Mængder fersk Fisk, der maatte købes hos Egnens Fiskemester.

Foruden den almindelige Betegnelse saaogsaamange „Retter" Fisk træffes af og til ogsaa „en Maaltid Fisk", hvorved almindeligt forstodes 6 „Retter" — en sjælden Gang dog ogsaa 8 „Retter" Fisk.

Den før omtalte Forfatter *N. P. Wiwel* siger, at i Ferskvandsfiskeriets Blomstringstid blev ethvert lille Vandhul i Nordsjælland benyttet til Fiskeavl. Dette er dog en stærk Overdrivelse, hvis der ved Fiskeavl forstaas systematisk Opdrætning og Udfiskning, thi kun i bestemte Damme og Smaasøer fandt dette Sted, medens man ved de øvrige, som benyttedes, nøjedes med efter Tid og Lejlighed at sætte Legefisk eller noget Fiskeyngel ud for saa en eller flere Gange om Aaret at trække Vaad deri.

I Fiskerisproget i gammel Tid skælnede man, som foran nævnt, navnlig mellem *Søer* og *Damme,* og Søerne inddelte man atter i „Hovedsøer" som Arresø og Furesø, „middelmaadige" som Isterød (Sjæl) Sø og Søndersø (nordvest for Ballerup) og endelig „Smaasøer".

Dammene skulde egentlig være *kunstige* Smaasøer, som var fremkomne ved Opstemning af et Vanddrag, en Bæk eller lign. eller ligefrem ved Indpostning af Vand, og som kunde tømmes

efter Behag, blot ved at trække den saakaldte „Grundprop" op. Men adskillige af de Vande, der i de jævnlig meget udførligt beskrevne Synsforretninger kaldes Smaasøer, er kun delvis fremkomne ved Opstemning af et Vanddrag og kan ogsaa kun delvis tørlægges. En saadan Sø er f. Eks. „Keelsø", nu kaldet Kjeldsø, der strakte sig imellem Havreholm i Tikjøb Sogn og Villingerød i Esbønderup Sogn „med tvende Dæmninger: den ene nord for Villingerød, den anden i Villingerøds Mark mellem Villingerød og Esrom. Mens som disse Dæmninger med alle deres vidtløftige Tømmerværk for mange Aar [siden] er bleven øde, er Keelsø ikkun et lidet Vand, liggende ude midt i Engene, runden om med Morads, og kan endnu med „taagr" [1] og Smaaredskab fanges nogle Gjedder, Suder og Aborre. At tænke nogen Tid paa, at denne Keelsø skulde igen inddæmmes, var Synd, baade for det kostbare Arbejde og den mangfoldig Eng, som derved skulde gaa til Spilde, og for det tredie forventes der lidet eller intet derved — for hvilke Aarsager forrige Fiskmestre har holdt det for unyttigt at tænke paa Opdæmninger . . . " Keelsø havde altsaa i tidligere Tid ved Opstemmen af Vanddraget haft langt større Omfang, end det havde Aar 1700 — endsige i vore Dage, da Søen næsten ganske er forsvunden.

I det hele taget synes der i en noget ældre Tid at have været flere Damme i Brug end i den her betragtede Periode, i hvilken Henseende Forholdene ved Knardrup, der senere vil blive omtalt, er ganske oplysende.

Det var ingenlunde Vandarealets Størrelse, der var afgørende for, om Benævnelsen skulde være „Dam" eller „Sø". Saaledes beskrives den ældgamle Fiskeplads „Store Æbelholt Dam" henne ved Arresø 1718 som værende „over en Mil i Begreb", altsaa i Omkreds, „og bestaar i bare Tuer og Morads, hvorudi er mange Alen Dynd".

I Aaret 1682, efter at Fiskeforpagteren *Jørgen Meincke,* en

[1] Taagr var et mindre Vaad, navnlig bestemt til at fange Gjedder i.

Holstener, i Løbet af en halv Snes Aar havde arbejdet Fiskeriet godt op igen efter en Forfaldsperiode, siges der at være 14 Fiskedamme i Kronborg Amt og 16 i Frederiksborg Amt. I Kjøbenhavns Amt var der Fiskedamme bl. a. ved Christiansholm (Klampenborg) og ved Jægersborg, hvilke alle blev drevne fra Jægersborg; endvidere ved Husum og Hjortespring vest for Kjøbenhavn. Ved Hørsholm var der flere og meget betydelige Fiskedamme. Umiddelbart udenfor Kjøbenhavns Østerport laa et Fiskehus, der hørte til det kongelige Fiskeri, og herved fandtes der en hel Række Damme, der alene brugtes til midlertidige Opbevaringssteder for den Fisk, der skulde leveres eller sælges.

De fleste Damme laa i Grupper omkring Slottene og disses Ladegaarde, saaledes Kronborg Slot og Ladegaard, Frederiksborg Slot og Ladegaarde, Hørsholm, Jægersborg, Husumgaard, Jagtgaarden i Hjortespring osv. Dette laa ganske naturligt deri, at Ladegaardene fra ældgammel Tid hørte til, laa ved Slottene o. l. og forsynede den kongelige Hofholdning med en Del af de Masser af Spisevarer, der skulde til for at tilfredsstille det kongelige Følge, som ved længere Ophold gærne talte flere Hundrede Personer. Dog var der f. Eks. henne ved Sydøsthjørnet af Arre Sø en Gruppe Damme, Æbelholt Dammene, hvis Anlæg vel gaar helt tilbage til Klostrets Tid; ved Græse var der Græsedammene, der rimeligvis har staaet i Forbindelse med den Ladegaard, som Herluf Trolle havde her og bortbyttede sammen med Hillerødsholm, og endelig var der ved Søsum—Knardrup nogle store Damme og smaa Søer, som har hørt til det gamle Knardrup Kloster.

Man kan altsaa opstille som almindelig Regel, at den kunstige Fiskeavl i Damme overalt blev dreven eller var bleven oprettet ved de store Gaarde, særlig Kronens Ladegaarde.

Hver Dam, stor eller lille, havde sit Navn f. Eks. Store Æbelholt Dam, Lille Æbelholt Dam, Nederste Æbelholt Dam, Søsterbromølle Dam, Store og Lille Græsedam. Dammene paa Ladegaardsmarkerne ved Hillerød var f. Eks. Store Pæledam, Anden og Tredie Pæledam, Smerlingdam, Smørkildedam, Stubbedam,

Flødedam osv. osv. Ved Hammersholt var der ogsaa en Samling Damme. Af Damme ved Kronborg skal nævnes Øverste, Mellemste og Nederste Spillepengsdam, Vasterdam, Skovdam, Kobberdam.

Om **Søerne** *og Fiskeriet i disse* haves der mange, men kortfattede Udtalelser fra ældre og yngre Tid, og nogle Bemærkninger herom kunde muligvis have Interesse.

Aar 1700 i Maj Maaned skulde en Kommission modtage hele det nordsjællandske Ferskvandsfiskeri fra salig Fiskmester *Jakob Nielsens* Enke og aflevere det til den nye Fiskmester *Caj Hartman.* Kommissionen bestod af Amtsforvalter paa Kronborg, *Jens Rostgaard,* samt Amtsforvalteren paa Hørsholm, *Jørgen Clemmensen.* Om *Jens Rostgaard* skal i Forbigaaende bemærkes, at han dengang var en Mand paa et halvt Hundrede Aar. Han havde i sin Ungdom tjent som Løjtnant i den Skaanske Krig, og kun et Par Maaneder efter denne Synsforretning skulde han for bestandig gøre sit Navn kendt og agtet ved paa den fortrinligste Maade at anføre Landstormen, da Karl den Tolvte gjorde Landgang ved Humlebæk [1].

Om *Arre Sø* udtaler Kommissionen: Den er over en Mil lang og temmelig bred . . . „haver tvende temmelig store Vige ved Kregome og Vinderød. Er en stor Hovedsø, hvori fanges Gjedder, Aborre, Brasen, Flirer, Embter, Horker, Løyer, Aal og Skalle. Findes og derudi Karper, men kan ikke fanges uden at (ved et) Slumpende hvert sjette eller syvende Aar en eller to kan faas. En Del af Søen hører til Kronborg, en anden til Frederiksborg Amt, og Skilsmaalet om Fiskedrætterne er omliggende Bønder bevidst. Ellers er Skellet: I den østre Ende i Pølle Aaen mellem Annisse og Nejede og i den vestre Ende mod Aaen, som gaar ned til Obere Mølle, dér som Amtets Skel fra Arresø til Stranden med Pæle afmærket. Frederiksborg Amts Bønder drager og fisker

[1] Fra Frederiksborg Amt 1910.

paa den Andel, som findes til Frederiksborg Amt, og Kronborg Amts, som altid af gammel Tid, ikkun paa deres Andel af Søen".[1]

I *„Esse" (Esrom) Sø* fanges der Gjedder, Aborre, Flire, Aal, Hork, Løjer og Skalle. Med Karper forholder det sig som ved Arre Sø. „Under Kronborg Amt hører fra yderste Haarsze Vang, som kaldes Curiceer Vang . . . tvært over fra Stænget mellem Østrups[2] og Endrups Marker til den yderste Stænge, som er imellem Curiceer Vang og Nøddebo Mark. Ved Steenholts Vig har Brasen gemeenlig deres Leegeplads. Og enddog dette er en fiskerig Sø, saa fanges dog lidet derudi, formedelst Søen er ikke alene meget dyb, men endog ulige dyb. Det bedste Fiskeri er i Brasenleegen, naar de gaar ind i Nødebo Vig om Sommeren at leege, hvilken Vig er med Tremmeværk omsat af . . . Christian den Fjerde fra det ene Land til det andet, med en Indgang, hvilken Indgang, naar Fisken er indgaaen, med et Garn besættes, og paa slig Maade fanges undertiden en Del Brasen og Skalle, som ikke saa vel kan føres til Nytte, fordi Fiskene i slig Aarstid bortdør. Fornævnte Tremmeværk er nu brøstfældig og Tid efter anden forgaar, behøves ej derpaa at anvende nogen Bekostning, efterdi et Garn eller Vaad, som kan foredrages, naar Fiskene er indgaaede, kan gøre det samme".

I „Esseroms" Aalekiste ved *Esseroms Mølle* er der godt Aalefang. I Aaen fanges undertiden Krebs.

Derefter beskrives en Række andre Søer. Bl. a. om *Horneby Sø* „i Tikjøb Sogn, mellem Horneby og Hornebæk", bemærkes, at den giver smaa Brasen, Aborre, Suder, Skalle og Løjer, men ingen Gjedder. „Skallerne, som fanges udi denne Sø, er mesten alle Rudskaller, som er den bedste Art af ded Slags Fisk". Om *Klare Sø* ved Teilstrup siges, at den kan ikke være i Fred for „allehaande Folk fra Helsingør og Soldater fra Kronborg, som angler derudi". I *Dyre Sø* eller *Hjorte Sø*, liggende udi Fælleden

[1] Yderligere Oplysninger om Fiskeriet i Arre Sø findes i Forf. Afhandling „Om Frederiksværkegnen for 200 Aar siden" i Aarsskriftet for 1911, Side 45 og følgende. [2] Denne By blev nedlagt, da Fredensborg Slot opførtes.

i Tørvemoserne vest for Kronborg Ladegaard i Tikjøb Sogn, er der „et lidet Hul, dybt runden om, hvorfore meget Lifvahre (Kvæg) derudi omkommer . . .“ „*Store Gorre Sø*“, vest for „Gorre øde Slot“ har Gjedder, Aborre og smaa Brasen eller Flire, „som er saa elendig maufre, at de ikke er værd at bruge“. Der er ogsaa Skaller m. fl. Smaafisk. Søen er iøvrigt „tveeget delt, og findes [der] en snever Reveer, hvorigennem Fiskene fra den ene Part af Søen i den anden indgaar. Det bedste Fiskeri er med Ruser efter Gjedder i Legetiden i Marts Maaned. *Lille Gorre Sø,* sydøst for Slottet, og store Gorre Sø „eftergror Aar efter Aar, saa at snart derudi ikke kan drages. Og om Vinteren, naar stærk Vinter er, suurer Vandet, og Fiskene bortdør . . “ Naar Fiskene saaledes om Vinteren bortdør, faar Lille Gurre Sø Besætning af sig selv igen fra Store Gurre Sø, da der er en Aa imellem dem.

Søholm Sø i Søholm By har Gjedder, smaa Aborrer, Suder og andre Smaafisk. Bruges ogsaa at sætte Brasen i, da de bliver vel ved Magt; men nu paa en tyve Aars Tid Aar efter Aar er Vandet saaledes udtørret, at den for tre Aar siden var af sig selv næsten ganske tør. Dog synes det, at den med Tiden (nu muligt Hullerne i denne Tørre kan have stoppet sig noget) igen skulde samle til Vand, som var at ønske, fordi det er efter sin Storhed et meget godt Fiskevand. Og hvis den ej af sig selv kunde faa Vand nok, skulde man mene udi et Rendedrag uden Højsagger Vang ved en Dæmnings Anlæggelse at presse Vand i Søen.

Under „Hertzholms Gaards Fiskeri“ nævnes bl. a. ved *Isterød Sø,* at i denne bliver Brasenen kun „paa 3 eller højst 2 til en Ret“, og paa Grund af den ujævne Bund er Udbyttet ved Dragning meget forskelligt — „dog somme Tider godt“. *Birkerød Sø* er „et klart Vand og efter sin Storhed en god Sø“. I *Allerød Sø* er Fiskene „ganske maufre“, da Søen har Tørvemose og mager Grund.

Ved Omtalen af Søerne i Kjøbenhavns Amt nævnes bl. a., at *Fure Sø* er fra 70 til 120 Fod dyb. *Gjentofte Sø* skal være et

godt Fiskevand efter sin Storlighed. Vandet fra denne Sø har „sit Løb i de Damme, som ligger ved Jægersborg, saa og, naar overflødigt Vand er, løber det og til Emdrup Sø . . .“

De *Fiskeredskaber,* der brugtes i Søerne, var navnlig de vældige Vintervaad eller Hovedvaad, der kunde være mellem 500 og 600 Alen lange, „og dybe efter den gamle, sædvanlig Brug, med sin nødvendig Sæk m. m. Dernæst de saakaldte Jagtvaad, der brugtes i de middelstore og mindre Søer og kunde være paa 180 Alen „paa begge Arme“. Efter dem kom Damvaad eller Spaanvaad paa 90 Alens Længde; de tidligere omtalte „Taagr“ eller „Togger“ af 30—40 Alens Længde. Yderligere nævnes Raaegarn, Bolakker, Stagevaad og en Mængde „Garn“, der var forskellige, alt eftersom de var bestemte til Fangst af Brasen, Aborre eller Skalle. Hertil kom et Antal forskellige Ruser, Kurve, „Kedzere“ m. m. Kroge eller Redskaber til Krogfiskeri omtales ikke i Fiskeriinventarierne, og det synes, som om det kun var Fisketyvene, der brugte „Angelfiskeri“.

Dammene laa dels enkeltvis ved en Bæk eller andet mindre Vand eller ogsaa to—tre Stykker sammen ned med Vanddraget. Somme af dem kunde være meget store, saaledes som Store Æbelholt Dam, Dammen ved Keelsø og „Øster Sø“ ved Søsum, hvilke har haft en Størrelse af mange Tønder Land. Disse tre Damme stammer dog fra en meget gammel Tid, og Kommissionen af 1700 udtaler, „At mange, mindre Damme er dygtigere og bedre til Fiskenes Fremvækst end en Del større, saasom det kommer mest an paa Bundens og Grundens Beskaffenhed, og

mange store Damme har en uduelig Bund af Tørvegrund og deslige, hvori Fiskene (fornemmelig Karper) ikke har den fornødne Fremvækst eller deri kan leve — altsaa kan man ofte ikke bedømme Besætningen efter Vandets Storhed".

Dammene var omgivne af en stærk Dæmning, bestaaende af svært Tømmerværk med Risfletning og Jord, og paa langs igennem gik Grundrenden eller Grundgrøften, der nede ved den nederste Ende udvidede sig til den saakaldte Munk, hvori fandtes Grundproppen for det Hul, hvorigennem Vandet tømtes ud. Proppen var et stort Bjælkestykke, og der skulde et særligt Apparat (Tænger) til, naar Proppen skulde trækkes op. I Munken var der ofte et Hyttefad. Hyttefadene var gerne meget store, delte i flere Rum og lavede af svært Brædde- og Bjælkeværk Som oftest havde Dammen Til- og Afløb gennem Trærender; men der fandtes ogsaa ofte Posteværk ved Dammene, for at man kunde hjælpe efter med Indpostning af Grundvand i den tørre Aarstid samt om Vinteren, naar Frosten standsede Tilløbet.

Det fremhæves ofte i de gamle Beretninger, at Dammenes Egnethed for Fiskeavl i det hele taget — ligesom Søernes — kunde være meget forskellig. Nogle var bedre til een Slags Fisk end til andre, og navnlig Karperne krævede bestemte Bundforhold for at leve og trives, medens derimod den anden egentlige Kulturfisk, Karudsen, kunde trives overalt. Det var naturligvis af største Vigtighed, at Dammen var saa dyb, at selv strænge Vintre ikke kunde skade Fisken, hvorved skal anføres, at af 12 Damme ved Hellebæk (under Kronborg Fiskeri) 1709 var kun 3, nemlig Bondedammen, Boeholm Dam i Teilstrup Vang og Kobberdammen saadanne „Hoveddamme, hvori Fisken om Vinteren kan leve til Fiskeriets Konservation og Fremvækst", medens de øvrige 9 kun var „Leege- og Strækdamme, hvor Fisken ved strænge Vintre ej kan leve eller blive spisefærdige udi". I det hele taget maatte der passes overordentlig paa om Vinteren med at „vække" Isen, d. v. s. hugge Vaager for at tilføre Fiskene frisk Luft og Sol samt med at sørge for, at Vandet ikke blev stillestaaende og surt.

Til dette sidste maatte man som nævnt bruge Posteværkerne, naar Bække og Væld bundfrøs.

Alt efter deres Beskaffenhed brugtes Dammene som *„Leegedamme"* til Fremstilling af Karpe- og Karudselegen og tillige til *„Yngeldam"* det første Aar. I *„Strækkedammene"* tilbragte den unge Fisk sit andet Leveaar, hvorefter den gik det tredie, fjerde og femte Aar i *Sættedammene,* hvorefter den var spisefærdig og overførtes til *„Spisedammene"*. Desuden brugtes nogle af Dammene i Nærheden af de store Søer til deri midlertidig at hensætte den i Søerne fangede Fisk, indtil denne transporteredes hen i Damme ved det Sted, hvor Fisken skulde bruges.

Den store Kunst for Fiskemesteren og hans Medhjælpere var naturligvis nøje at vide, hvilke Damme der var bedst egnet til de forskellige Arter og Aldere af Fisk, hvilke der havde „en ekstraordinær fed Grund og Bund", som det hed, saa at Fisken kunde trives og hurtig naa den for Salg nødvendige Størrelse. Det var ogsaa af Vigtighed at vide, hvor stor „Besætning" enhver Sættedam kunde ernære, om visse Damme var særlig udsat for „Skarnsmennesker", Fisketyvene. Andre Fjender havde Fiskemesteren i de store Vadefugle saasom Hejrer og Storke, der kunde ødelægge meget, i Oddere, der særlig var slemme i de saakaldte Odderdamme ved Frederiksborg, i Gjedder, der vel lod Karperne i Fred men tog Karudser m. fl.

Blandt Dammene ved Frederiksborg omkring 1680 brugtes bl. a.: Liden Pæledam, Mønterdam, Goydam, Lille og Store Junkerdam, Lille Stendam og Kalsødam til Sættedamme og Spisedamme; Tikjøb Dam, Tinghusdam, Mellemste Pæledam, Smørkildedam, Nye Køkkendam, og Frydenborgsdam til Legekarperne, medens Store Pæledam særlig brugtes til at holde Yngelen, altsaa det alleryngste Trin, gaaende i.

Som alt sagt foran, var Damfiskeriet det egentlige Kulturfiskeri, og man opdrættede kun Karper og Karudser.

Det meste *Arbejde* herved faldt om Efteraaret, i Oktober og November Maaned, da man tømte de Damme, som den unge

Fisk skulde tages ud af for at overføres til andre Damme og dér overgaa i en ny Kategori, eller som havde den voksne Fisk, der skulde overføres til de egentlige Spisedamme. Ved de større Damme, hvori der gik unge Fisk, maatte Udtapningen af Vandet ske med Varsomhed, lidt efter lidt, helst i Løbet af 2—3 Maaneder, for at Smaafisken kunde faa Tid til at følge med det vigende Vand og bane sig Vej gennem Græs, Siv og Tuer, „stikke sig gennem Grøden", som det hed sig. Særlig ved Karpeynglen maatte dette nøje iagttages, da den „er af den Natur, at den ikke følger med Vandet, førend det kniber ad, at de ej kan berge sig længer, og da er det alt for silde tagen med slige smaa, der har ingen Kræfter at komme igennem, men bliver imellem Grøden og Dyndet". Det oplyses ogsaa, at da det nye Afløb fra Arresø blev færdigt 1718, og Vandstanden hurtig sank, traadte de arbejdende Soldater Tusinder af unge Fisk ihjel paa Søbredden, og Bønderne samlede Masser af ung Fisk op. I det hele taget maatte Damme med Yngel ikke tømmes, før de unge Fisk selv havde „den Vækst og de Kræfter", at de kunde arbejde med og følge Vandet.

Der kunde være uhyre Masser i saadan en Yngledam, men Fiskemestrene synes altid at have haft Rede paa, hvormange Fisk der skulde være. Saaledes skulde der ved en Optælling være 100,000 Stykker Karpeyngel i „Røde Dam" ved Strøgaard, og en Kommission konstaterede da, at der var 97,150, hvoraf Fiskemesteren vilde henføre 81,200 til „Nederste Hjortelunde Dam".

Paa en Tid, da Ferskvandskulturen maa betragtes som værende jævnt i Gang, holdtes der Legekarper i 6 Damme i Frederiksborg og Kronborg Amter med henholdsvis 51, 11, 51, 31, 31 og 31 i hver Dam. Det er næppe noget Tilfælde, at samtlige Antal af Karper ender med 1, men der kan ikke meddeles noget om, hvorfor det er saaledes. De til Legekarperne valgte Damme maa formentlig have opfyldt visse særlige Betingelser, for at Fisken skulde kaste Rognen. Som foran omtalt legede Brasenen i Esrom Sø jo kun paa ganske bestemte Steder, ufravigelig Aar efter

Aar, og da Arresø's Vandstand sænkedes 1718, døde Masser af den forplantningsdygtige Fisk, fordi den efter Befolkningens Udsagn „ikke kunde slaa Rognen af sig" paa de vante Steder inde ved Bredden.

Aar 1700 siges det, at *Praksis* ved Fiskerierne da *var,* at fra *Karpeleg* gik den unge Fisk over til at være *„Yngel"* et Aar (ofte i samme Dam); derefter var den det andet Aar, efter at være bleven overflyttet i en ny Dam, *„Strækfisk"*, for saa i toaars Alderen og med en Vægt af et halvt Pund at avancere til *„Sættekarpe"*. Den blev da, som fast „Besætning", atter sat i en ny Dam og gik her 2—3 Aar, hvorefter den var *„Spisekarpe"* og skulde veje mindst 3 Pund, medens den i treaars Alderen havde vejet 1 Pund.

Men iøvrigt forandrede Smagen sig jo noget med Tiderne. Til èn Tid siges det, at man jævnt begynder at fiske ud af Sættedammene allerede i Fiskens tredie Aar og kun ganske sjældent, som en Kuriositet, lod Karperne blive over fem Aar. En anden Tid var det ret almindeligt, at man lod Karpen gaa ind i det sjette Aar ogsaa. Eet Aar forsikrer en forhenværende Fiskeforpagter, at det er sjældnere, at en femaars Karpe vejer tre Pund, thi, siger han, „naar de vejer 2 Pund Stykket, kan de aldrig med Billighed forlanges bedre, og gør da to Stykker til fire Pund en Herreret, som leveres til den kongelige Hofspisning . . .". Kun i ganske særligt gunstige Damme, siger han videre, med fed Grund og Bund naar en femaars Karpe tre Punds Vægt. Herved er dog at bemærke, at disse Udtalelser er en Slags Prokuratorindlæg i en Erstatningssag og derfor ikke behøver at tages for fuldgod Vare, og i Beregningerne over Beholdningernes Størrelse regnes fra Aar 1700 altid, at de store, voksne Karper vejer tre Pund.

Overflytningen af Karper fra Yngeldammene til Strækdammene og fra disse til Sættedammene kunde finde Sted over ret betydelige Afstande. Saaledes ses det, at det første har fundet Sted fra Damme ved Helsingør til Damme ved Hillerød, det andet,

med den samme Fisk paa det næste Stadium, fra Dammene ved Hillerød til Dammene ved Græse. Det oplyses ogsaa lejlighedsvis, at der blev ført betydelige Mængder af „Gryntlinger" (Grundlinger) fra Anlægene ved Koldinghus til Anlægene ved Flensborg. Der nævnes ikke noget om, hvorledes Overførelsen fandt Sted.

En Maalestok for, hvor godt eller daarligt Kulturfiskeriet dengang blev drevet, maa vel være, hvor stor en Andel der udfiskedes af Dammene som spisefærdige af det Antal, der var sat deri, og herom haves der flere Opgivelser, der stemmer overens i, at *man* sjælden *fik* over *de to Trediedele igen* eller under Halvdelen, hvorved man gik ud fra det Antal Karper og Karudser, der var bleven udsat som Besætning ved det fyldte 2. Aar og derefter havde gaaet i Dammene tre Aar. Selvfølgelig regnedes der ikke med eksceptionelt ugunstige Forhold — saaledes de usædvanlig strenge Vintre 1655, 1657 og 1709, der ødelagde uhyre Masser af Fisk. Usædvanlig hede og tørre Somre kunde ogsaa være meget skadelige. For en umiddelbar Betragtning skulde det synes, som om det nævnte Udbytte var gunstigt; men det kan naturligvis kun særligt sagkyndige afgøre.

Amtsforvalter *Juhl* paa Kronborg, som i 12 Aar ogsaa havde været Fiskeforpagter, opsætter i 1729 en lille Beregning over *Udgift og Indtægt ved en lille Karpedam*, Vasterdam, som laa tæt ved Ladegaarden og paa dennes Mark, hvilken Dam han beder Kongen om at maatte faa overladt til Laans til et lille Karpehold. Han har hidtil intet andet Vand haft til Kreaturvanding, til Vask samt til at hensætte et lille Hyttefad i end denne Dam. Han vedlægger Overslag over, hvad der i denne Dam „kan sættes af Fisk til Fremvækst: Sætte Karper 500, Sætte Karudser 2000, hvoraf kan ventes efter tre Aars Forløb ved Dammens Udfiskning de to Trediedele deraf i det højeste — altsaa 333 og 1333 Stkr., som kan ventes igen som spisefærdige. Hvilke kan beregnes i Penge: pr. Stk. Karpe 24 Skilling = 83 Rdl. 24 Sk.; pr. 100 af Karudserne 5 Rdl. = 66 Rdl. 48 Sk. og altsaa i tre Aar 149 Rdl. 72 Sk. eller aarlig 49 Rdl. 88 Sk. Men herfra gaar

følgende Bekostning: 1) Dammens Besætning pr. 100 Sættekarper 4 Rdl. = 20 Rdl., og Karudserne á 100 Stk. 1 Rdl. = 20 Rdl. 2) Dammens Udfiskning 2 Rdl. 3) Postværket og Renderne at holde vedlige i 3 Aar 1 Rdl., saa at den aarlige Gevinst, naar ikke Fisken i strenge Vintre fryser ihjel, er 6 Rdl. 88 Skil.

Det er et sært Regnskab, *Juhl* her har opstillet, da han ikke nøjes med at trække de 40 Rdl. til Fiskebesætningen fra een Gang for alle, men trækker dem fra hvert af de tre Aar, og samtidig sætter han Udsalgsprisen betydeligt under den i Perioden sædvanlige. I Virkeligheden vilde Indtægten under normale Forhold blive betydelig højere end Juhl regnede den.

Af særlig Interesse er det naturligvis at vide, om Ferskvandsfiskeriet i gammel Tid betalte sig mer eller mindre godt. — Udgifterne var jo ret betydelige, og navnlig var Forpagtningsafgiften, der foran skønsmæssigt er anslaaet til omkring 5000 Rdl. aarlig i Tiden ved 1650 eller maaske 35—40,000 Kr. i vore Penge, meget betydelig, uanset at den leveredes in natura, i Fisk. Foruden *Lorentz Juhls* ovenfor anførte Regnestykke, der, rigtig regnet, viser, at *Fiskeriet under normale Forhold maa have svaret sig særdeles godt*, viser ogsaa en Beregning fra samme Tid af en Kommission, der skulde overlevere Fiskeriet til *Juhls* Eftermand, Fiskemester *Schwermann*, at der maatte være Penge at tjene for paapasselige, flittige og energiske Folk, der forstod Faget — thi den grundigste Fagkundskab var absolut uundværlig.

Den nævnte Kommission regner, at 1000 Stkr. Karpeleg er højst 1 Rdl. værd eller omtrent $^1/_{10}$ Skilling pr. Stk.; men allerede den toaars Karpe regnedes dengang til en Pris af 8 Skill., en treaars til 12 Skill., en fireaars til 24 Skill. og en femaars til 2 Mark á 2 Mark 8 Skill., saa at man kan sige, at den i Fiskebeholdningen bundne Kapital kom til at bære gode Renter.

Tyve Aar tidligere beordredes den meget dygtige Fiskemester, *Caj Hartman*, til at indberette til Amtet, hvad han anslaar sit Indtægtstab til, naar han skal afgive fra Fiskeriet de Søer og Damme,

der driver „Kronborgs Hammermøller", d. v. s. den senere Hellebæk Fabrik. Han gennemgaar derfor for hver enkelt af de 12 Damme, der er Tale om, hvad den bruges til m. m. Blandt andet: Der er for det første „En liden Dam ovenfor den øverste Mølle i Koehaugen, hvorfra Vandet løber ned til bemeldte øverste Hammermølles Værker, hvilken Dam kan bruges til Karper og Karudser foruden Gjedder og Aborrer, som kommer derudi fra de andre ovenfor beliggende Vande. Dernæst er der Bondedammen, en Hoved Dam fanger [?] i Koehaugen ovenfor den ovenstaaende Dam; bruges til Karper og Karudser, foruden at derudi til Hofspisningen fiskes gode Gjedder og Aborrer. For det tredie Boeholm Dam, en fuldkommen stor Dam, er beliggende inden Teilstrup Vang; besættes med Karper og Karudser; giver og skønne Gjedder og Aborrer af sig selv" osv. Af de 12 ialt beskrevne Damme giver de 9 deres Vand til den øverste Mølle, „som i gammel Tid kaldes Hamer Møllen", og dernæst til den underste Mølle, „som kaldes Kongens Mølle".

Angaaende hans Tab mener han, „kunde samme Regning gøres paa 5 Retter Herre Fisk daglig, som efter Hoftaksten aarlig, á 4 Mark Retten, beløber sig til 1216 Rdl. 4 Mark, i Henseende efter sidste Ordre af Dato $^{7}/_{2}$ 1705, den Tid jeg fik Dammene i fuld Brug, aleneste af Omløbsvandet, som tilforn var henlagt til Jærnværket, er leveret daglig 2 Retter Herre- og 1 Ret gemen Fisk, hvorfor det ikke kan være ringere end som 5 Retter Herre Fisk om Dagen".

Altsaa har Fiskepriserne netop paa dette Tidspunkt været usædvanlig høje, nemlig 4 Mark for en spisefærdig trepunds Karpe eller anden Herrefisk, hvad der næsten er det dobbelte af det sædvanlige. Den vigtigste Grund til den høje Pris er formentlig den, at den forudgaaende Vinter havde været ganske overordentlig streng og havde ødelagt uhyre Masser af Fisk. Som det ses, kunde altsaa denne Samling af Damme levere Fisk for ikke faa Tusind Kroner.

Det er sikkert nok, at der altid var rigelig med Folk, der vilde

overtage Fiskeriet, hver Gang dette blev ledigt. Adskillige af dem lovede Guld og grønne Skove som Følge af deres Bestyrelse — men holdt kun daarligt deres Løfter. Paa den anden Side var der ogsaa adskillige Forpagtere, der bragte Fiskeriet godt fremad. *N. P. Wiwel* siger, at Ferskvandsfiskeriet i Nordsjælland var en stor og indbringende Forretning og nævner bl. a., at *Caj Hartman* blev en meget rig Mand derved. Direkte Vidnesbyrd om, at Fiskeforpagterne tjente mange Penge haves dog ikke, selv om det vides, at en af Christian den Fjerdes Fiskemestre, *Johan Bøgvad,* der boede i Hillerød, var en efter Tidens Forhold meget velstaaende Mand, og at ogsaa *Hartman* tjente gode Penge. Derimod forsikrer den flere Gange nævnte Amtsforvalter *Juhl,* at han satte Penge til paa Fiskeriet de 12 Aar, han havde det, og *Hans Rostgaard,* der ogsaa en Aarrække var Fiskeforpagter, beklager sig i høje Toner over, at han har ofret meget paa Fiskeriet, men sat Penge til derpaa. *Juhls* Angivelser synes at være rigtige; men om *Rostgaard* har Ret, kan være tvivlsomt, da han var af de Mennesker, der aldrig kan faa nok, aldrig bliver paaskønnet nok. Han beklagede sig altid, var altid om sig og svarede i mange Henseender godt til den gængse Opfattelse af en af Datidens Ridefogder. At *Jørgen Jentzmer* lamenterede stærkt efter Krigen 1657—60, skyldtes Ødelæggelserne under Krigen, men ikke Fiskeriets Tilstand før Krigen. *Hartmans* Eftermand, *Friis,* gik ganske bag ad Dansen efter at have haft Fiskeriet nogle ganske faa Aar.

Af det tidligere fremstillede ses det, at *en almindelig Karpe- og Karudsedam gærne tømtes hvert tredie Aar,* hvis man regnede Fisken for spisefærdig, naar den var 5 Aar gammel. Det skete dog ogsaa, at man først fiskede Dammen helt ud hvert fjerde eller femte Aar. Tømningen gik jo for sig om Efteraaret.

Derefter lod man Dammen ligge tør mindst Vinteren over og fryse godt igennem for dernæst om Foraaret at pløje eller grave Bunden og saa Græs deri, hvorpaa man atter lod den fylde sig med Vand. Det var dog ikke ualmindeligt, at en tømt Dam fik Lov at hvile i flere Aar, inden man atter tog den i Brug. Herved har man formentlig rettet sig efter Bundens mer eller mindre gode Beskaffenhed.

Det ligger nær at spørge: *hvad fodrede man disse store Mængder af Fisk med,* som gik i en saadan Dam? Efter alt, hvad der foreligger, maa Svaret blive, at Fisken ikke blev fodret, at den ikke fik anden Næring end den naturlige, den selv søgte sig paa Bunden eller i Vandet, og kun een eneste Gang ses der at være Tale om Fiskefoder, nemlig i *Jørgen Jentzmers* foran gennemgaaede Kontrakt 1653, hvori der nævnes, at hvad der fandtes af Fiskefoder blandt Beholdningerne i Fiskegaarden i Frederiksborg skulde leveres til *Jentzmer.* Angaaende dette Fodringsspørgsmaal og andre dermed i Forbindelse staaende skal der her samlet anføres nogle meget interessante Bemærkninger, som fremsættes af den Kommission, der i Aaret 1700 skulde overlevere Fiskeriet til den ny Forpagter.

Det hedder her:

„Ved Dammenes Besætning er ellers efterfølgende at eftertænke:

I. Dammenes Besætning kan ej altid være lige [stor], saasom Besætningen maa rettes efter Fiskens Storhed, som deri skal forsættes, samt efter Dammenes Lejlighed og Hvile; thi en Dam, som ikke til sine rette Tider kan ligge tør, hvile og begro, kan ikke taale saa mange Fisk til Besætning som den, der hvert tredie, fjerde eller femte Aar kan ligge tør og begroes.

II. Det Tal af Fisk, som en Dam i Begyndelsen med bliver besat, er ikke igen at vente, saasom der gærne, formedelst Skade af Oddere, Fugle og andre Uheld, gemeenlig den tredie Part bliver borte — ja vel ofte mod den halve Part.

III. Hænder sig vel, ja ofte, at en Dam, hvis Besætning er næsten spisefærdig, ganske bortdør (fornemmelig Karper), og det formedelst strenge Vintre holder Vandet længe tillukt: at Sol og Vejr ikke kommer deri, samt at ingen Tilløb eller Fraløb i slig Tid er, som kan give Forfriskning, hvorover samt for den megen Slam og u-tidig Grøde, derudi findes, med altfor megen Dynd, Vandet bliver sur, og Karperne bortdør. Thi om der vel ved Tø Vejr undertiden falder Vandløb, saa er Sne-Vand Fiskene snart mere skadelig end nyttig. — Karudserne dør dog ikke gærne i noget Vand, hvorfor Fiskmesteren mest bruger saadanne Fiskevande til Karudser, om de er fri for Gjedder, og til at lade unge Karper, for at besætte andre Steder, strække sig udi om Sommeren, som dog er vidtfra ikke nær saa nyttig, som naar Dammen kunde tage sin rette Besætning og staa sin Tid ud. Og naar endelig saadanne Damme med Karudser tilsættes, eventyrer Fiskmesteren dog nogle Karper til Besætning".

Til det kongelige Fiskeri hørte der to *„Fiskegaarde"*, hvoraf den ene laa ved Frederiksborg Slot, den anden, som nævnt, udenfor Kjøbenhavns Østerport, mellem Enden af Sortedamssø og Stranden. Disse Gaarde tjente som Bolig for Fiskemesteren og hans talrige Tyende, som Oplagssted for de store Mængder af Fiskeredskaber, og her var Stalde og Vognskure m. m. m. Man har flere Besigtelsesforretninger over disse Gaarde fra meget gammel Tid, saa at man let kan danne sig Begreb om det hele. Ved Fiskegaarden i Hillerød (Frederiksborg Slot) var der store Hyttefade i Slotssøen og nogle Fiskedamme, Spisedamme, „bag Fiskegaarden". Ved Fiskegaarden ved Kjøbenhavn var der jo et anseeligt System af Fiskedamme, hvis Beliggenhed delvis kunde ses endnu ganske nær op imod vor Tid. Den vigtigste Vej fra Kjøbenhavn til Nordsjælland førte jo lige forbi denne Fiskegaard.

Dammene laa to og to lige overfor hinanden og strakte sig helt ned til Stranden. Det hele Anlæg var omgiven af en dyb, bred Grøft eller Grav. Alle disse Damme kunde tømmes helt ud, og de to nærmest ved Fiskegaarden og Vejen værende Damme var bestemt til Krebs og var beklædt med Brædder, for at Krebsene ikke skulde løbe deres Vej.

Vi skal dernæst gøre nogle Bemærkninger om de hidtil ikke nærmere omtalte Fiskerianlæg. Det er kortelig berørt foran, at der har været Ferskvandsfiskerianlæg ude ved *Søsum-Knardrup.* Ifølge velvillig Meddelelse fra Hr. Amtsraadsmedlem Jensen, Bjellekjær, hørte dette Anlæg til Marieklostret i Knardrup, der ved sin Stiftelse 1326 fik tillagt Puge Sø og Kirke Sø ved Knardrup, Østersø og Danisø. Ved Reformationen skænkede Kongen Klosterets Gods til Kjøbenhavns Universitet, og dette gjorde sig ogsaa Umage for at opretholde Fiskeriet i de fire Søer. De lærde Herrer var dog som Regel ikke synderlig praktiske som Godsejere og kunde daarlig se deres Fogder paa Fingrene, saa at de ikke fik ud af deres Godser, hvad der burde kunnet bringes ud deraf. De indkaldte en tysk Fisker, der skulde oplære Universitetets Fiskere i Kunsten, nu da Klostrets gamle Beboere ikke mere kunde føre Tilsyn; men allerede 1561 bortbyttedes de fire Søer mod Damhussøen tæt vest for Kjøbenhavn. Herefter er Fiskeriet formentlig bleven dreven i Forbindelse med Fiskeriet i andre Søer og Damme der i Egnen — maaske sammen med Fiskeriet ved Gundsømagle, der tilhørte Kronen, og hvor der opdrættedes store Mængder af Fisk. Østersø ved Søsum er nu forlængst ganske tørlagt, men har i gammel Tid haft en meget betydelig Mængde Vand, der dog vistnok kunde tømmes fuldstændig ud, saa at Søen snarere maatte betegnes som en Fiskedam i den her brugte Betydning. Endnu veed gamle Folk der i Eg-

nen at fortælle om de Tider, da kongelige Betjente drev Fiskeriet i disse Damme og Søer under ivrig, men ulovlig Deltagelse af de stedlige Fiskeyndere.

Gaar vi fra Søerne og Dammene ved Søsum-Knardrup mod øst langs med og op med Værebro Aa, der fører Vandet fra disse Søer og Damme samt ogsaa fra Gundsømagleegnen ud i Roskilde Fjord, kommer vi til *Søndersø mellem Bringe og Lille Værløse.* Denne Sø regnedes i gammel Tid til de „middelmaadige", hvad Størrelsen angaar, men den var dengang ligesom endnu i vore Dage et udmærket Fiskevand. Om denne Sø skriver i 1775 den daværende Fiskeforpagter i Kjøbènhavns Amt *Ib Jensen Pinvig* til Rentekammeret, at da han af Bekendtgørelser i Aviserne ser, at der skal holdes Auktion over den Rentekammeret forbeholdte „Halvdragning" paa Søndersø, som han iøvrigt har tilforpagtet sig, maa han fremsætte nogle Bemærkninger i den Anledning. Det siges i Bekendtgørelsen, at denne Halvdragning [kun] kan foretages een Gang hvert Aar med de store Vaad, „hvilket og er efter de i min Kontrakt brugte Ord". Men dette er saaledes at forstaa, siger han, at „naar paa Søen een Gang om Aaret er draget med stort Vaad, kan ej videre prætenderes, hvormed [dog] ingen kan være tjent, da Søen ikke paa een Gang med stort Vaad kan overfares". Han vil derfor „foreslaa, at den, der berettiges til saadan Halvdragning, maa med sit store Vaad een Gang om Aaret i klart Vande udi Søen fiske 4, 6 á 8 Dage i Rad, til Søen overalt een Gang med dette store Vaad er overfaret . . ."

Det var naturligvis af Hensyn til sig selv, at *Pinvig* var saa omhyggelig for at faa Fiskerettigheden klaret, og det blev ogsaa ham, der i en Række af de kommende Aar var Forpagter af *Kjøbenhavns Amts Fiskeri.* Dette nævnes ved den Lejlighed som bestaaende af følgende Grupper:

I. Fiskeriet i *„Sønder og Fuhr Søer"*, hvoraf Søndersø kostede 60 Rdl. aarlig Afgift, medens Fure Sø, der dog ogsaa var meget fiskerig og 6—8 Gange saa stor som Søndersø, kun ko-

stede 40 Rdl. Dette Misforhold skyldtes naturligvis de vanskelige Udfiskningsforhold ved den meget dybe Fure Sø.

II. *Hjortesprings* Fiskeri med de 6 Damme: Rache-(Ragge)-dam i Ballerup Overdrev, Nysø paa Ballerup Mark, Hestehauge Dam, Syvendes Dam, Bøgebanke Dam og Skovdammen. De har alle Dæmning og Posteværk og giver 60 Rdl. aarlig Afgift.

III. *Dammene* (to) *i Ermelund,* der kun giver 10 Rdl. aarlig.

IV. Alt øvrigt Ferskvandsfiskeri i Kjøbenhavns Amt under ét, hvorfor der skal gives først 800 Rdl. aarlig, dernæst 900 Rdl.

Ved Landsbyen *Husum,* omtrent en Mil vest for Kjøbenhavn, var der nogle gamle Fiskedamme, der dog allerede omkring ved Aaret 1770 var stærkt i Forfald, da de havde maattet vige Pladsen for det forbedrede Agerbrug. Oprindelig hørte dette lille Fiskeri til den gamle kongelige Gaard „Husumgaard", som dog var bleven udstykket allerede en Del Aar tidligere. De her værende Damme var Boune Dam, Lille Køble Park, Humle Park og „de fire smaa Parker i Haugen, der i Mands Minde skal have manglet Dæmning og Posteværker. At anvende videre paa Husum Dammes Istandsættelse er ikke tilraadeligt, da de i sig selv er af ringe Importans, og Bønderne i Husum tager Skade paa deres Marker ved Fiskeriets Opstemmelse". Nogle faa Aar efter siges det i en Beskrivelse af „Husum Fiskeri", at der foruden de foran nævnte Damme „nok paa Husum Gade fandtes en liden Park tæt op til Humle Park". Lille „Kogle" Park og Humle Park har ikke i Mands Minde været brugt til Fiskeri, og det hedder om disse to Damme, at de ikke længere bør benyttes til Fiskeri, da de for det første ligger midt i den bedste Del af Byens Jord, og der, naar Vandet stemmes op til dem, vil medgaa en Del af den fedeste Engbund samt af Pløje- og Sædelandet — for det andet fordi sligt meget vilde „hindre Vandets Afløb saavel fra omkring beliggende jævnsiid Agerland, som navnlig fra en mellem Husum og Mørkhøj liggende slem og moradsig Mose [1], der nød-

[1] Det er Gungemose, som endnu i vore Dage er „slem og moradsig".

vendig maa og bør udgraves, og hvormed Bønderne allerede har gjort Begyndelse, da Vandet fra samme [Mose] skal have sit Udløb gennem de „Siider", hvor nævnte tvende Parker skal have været beliggende. Efter Byens Folks Sigende skal de to Damme ikke have været brugt til Fisk siden Gaarden blev nedlagt".

Hvad der her siges om Fiskeriet i Husum i Forhold til Landbruget, sammenholdt med den foran nævnte Kommissionsudtalelse Aar 1700 om „Keelsø" oppe ved Havreholm, er særdeles betegnende: det er Hensynet til det forbedrede Landbrug, der berøver Fiskeriet den ene Dam efter den anden og indskrænker Søerne til det mindst mulige, og de efterhaanden gunstige Vilkaar for Landbruget medfører tilsidst, at Fiskeriet saa godt som ganske gaar ind.

Det ogsaa tidligere berørte *Fiskeri ved Jægersborg* er et ganske godt Eksempel paa et lille, men dog komplet, kunstigt og naturligt Ferskvandsfiskeri. Det bestod omtrent 1750, da en Regimentsskriver *Dahl* forpagtede det af Rentekamret for en Tid af 12 Aar, af tre Søer: Gjentofte Sø, hvori fiskes med „Redskab", Hundesø, „som ikke kan udløbe og derfor fiskes alene med Vaad", og Springvandsdammen, der ogsaa udfiskes med Vaad. Gjentofte Sø og Springvandsdammen har de samme Fisk: Gjedde, Aborre, Brasen, Skalle, medens Hundesø har Gjedde, Aborre og Hork. Dammene er: Sønder Sø (mellem Jægersborg og Gjentofte), besættes med Karper og Karudser; Vandingsdammen, bruges alene til Legekarper og Karudser; Mørk Dam, bruges alene til Hyttefad for at sætte Spisefisk i; Hjorte Dam, bruges om Sommeren til Strækkefisk „i Henseende det er ikkun et fladt Vand og kan ikke betros Fisk om Vinteren". Endvidere er der Graven om Jægersborg Slot, „saavidt den kan bruges dertil".

„Disse Damme og Søer skal bruges paa den angivne Maade, hver til sit Brug, og maa ej besættes med anden Fisk til Præ-

judis for efterfølgende Forpagter. Dog at mærke, at Springvandsdammen, skønt den besættes med Karper og Karudser, dog ej maa afløbe, da den er Reservoir for Renderne og Pompevandet ved Jægersborg".

En Overleveringsforretning til en ny Forpagter 1769 af dette lille Fiskeri ved Jægersborg viser, hvad der kunde gaa af Fisk selv i disse forholdsvis smaa Damme og Søer. I Løbet af 4 Dage tømte man Søndersø, der jo var Sættedam, altsaa Opholdssted for de to- til femaarige Karper og Karudser, og vejede den optagne Fisk — Karperne dog kun for saa vidt de vejede mindst et Pund. Resultatet var følgende:

	Karper		Karudser		Gennemsnitsv. i Pd.	
	Antal	Vægt	Antal	Vægt	Karper	Karudser
1. Dag	552	1736	146	216	$3^1/_7$	$1^1/_2$
2. Dag	641	2000	192	285	$3^1/_8$	$1^1/_2$
3. Dag	576	1870	79	104	$3^1/_3$	$1^1/_3$
4. Dag	191	573	55	76	$2^2/_3$	$1^1/_3$
Ialt	1960	6119	472	681		

Altsaa gik der i denne forholdsvis lille Sø eller Dam henved 7000 Pund Fisk, naar man alene regner de store med. Tallene for Gennemsnitsvægten viser, at da ogsaa den to- til fireaarige Fisk regnedes med, altsaa Fisk paa et og to Pund, maa der blandt de ældre Eksemplarer have været forholdsvis mange meget vægtige Fisk for at bringe Gennemsnitstallene saa højt op som til f. Eks. $3^1/_3$ Pund. Dagen efter tog man ud af Hjortedammen 2091 Karper, der vejede 1616 Pund, hvad der viser, at her har man haft de et til toaars Fisk. Atter den følgende Dag optaltes der ved Vandingsdammen 18,900 Sættekarper, altsaa toaars Fisk, og 6000 Stykker Yngel.

Nedenfor er givet en løselig *Oversigt over, hvad Slags Fisk*

der fandtes i nogle af de mere kendte Indsøer i Nordsjælland i Aaret 1700, saaledes som den gentagne Gange omtalte Kommission opgiver det i Indberetning til Kongen. Kommissionen har selvfølgelig ikke selv undersøgt Fiskebestanden, men har sine Oplysninger fra Fiskeforpagternes Folk samt fra de omboende Bønder, der jo p. G. a. deres Deltagelse i Fiskeriet var godt paa det rene med mange Fiskeriet vedrørende Forhold.

	Løjer	Karpe	Karudse	Brasen	Gjedde	Krebs	Aborre	Emte	Flire	Suder	Skalle	Rudskalle	Hork	Aal	Stint	Grundling
Arre Sø	Ja	Ja		Ja	Findes i alle Søer — uden nogen Undtagelse.		Findes i alle Søer — uden nogen Undtagelse.	Ja	Ja		Ja		Ja	Ja		Findes i de fleste Søer.
Esse Sø	Ja	Ja		Ja					Ja		Ja		Ja	Ja		
Keel Sø										Ja						
Søborg Sø				?					Ja		Ja			Ja		
Lange Sø				Ja							Ja					
Horneby Sø	Ja			Ja						Ja	Ja	Ja				
Klare Sø																
Store Gurre Sø				Ja					Ja		Ja					
Lille Gurre Sø				Ja					Ja	Ja						
Søholm Sø										Ja						
Isterød Sø				Ja							Ja		Ja			
Birkerød Sø				Ja												
Utterslev Sø			Ja							Ja						
Farum Sø				Ja							Ja				Ja	
Fure Sø				Ja							Ja					
Gjentofte Sø				Ja							Ja					
Lyngby Sø				Ja							Ja					
Hunde Sø													Ja			

Fuldt ud paalidelig er Oversigten vel næppe og helt udtømmende er den vel ejheller. Man kan dog gaa ud fra som sikkert, at hvor det er angivet, at en Fiskeart fandtes i en Sø, der er det paalideligt nok; men derimod er det ikke saa sikkert, at

alle i en Sø værende Fiskearter virkelig er nævnt, og navnlig i de store og meget dybe Søer kan det have været vanskeligt nok at komme fuldt paa det rene med Fiskebestanden. Det ligger nær at antage, at en Samling Søer, der staar i Forbindelse med hverandre — som f. Eks. Bastrup Sø, Farum Sø, Fure Sø, Bagsværd Sø og Lyngby Sø — maa have samme Fiskebestand, men efter Kommissionens Opgivender synes dette dog ikke fuldtud at være Tilfældet.

Laksen nævnes ikke en eneste Gang; men dette stemmer overens med gentagne Udtalelser fra samme Tid angaaende Fiskeriet i Arre Aa, idet det siges, at i denne Aa og i Fjorden (Issefjord) har man aldrig fanget hverken „Lax eller Ørte", skønt man dog skulde formene, at Forholdene iøvrigt var dertil.

Det ses af Oversigten, at Karper kun findes i Arre Sø og Esrom Sø, og — mærkeligt nok — kun ved disse to Søer samt ved Søborg Sø nævnes det, at der fanges Aal. — I mange af de iøvrigt opførte Søer findes der „adskillig smaa Fisk" eller, som de kaldes: „Smaa Tøy".

Som Afslutning skal der gives en mere *almindelig historisk Fremstilling* over Forhold vedrørende Ferskvandsfiskeriet i Nordsjælland i den her betragtede Tid, det vil sige omtrent fra 1650 til 1730.

Forud for *Jørgen Jentzmer* var de to Mænd *Johan Bøgvad* og *Hans Merchel* kongelige Bestyrere af Ferskvandsfiskeriet i Nordsjælland; men de var kongelige Embedsmænd og egentlige Fiskemestre, medens *Jentzmer* kun havde Titel som saadan, men ellers var Forpagter. Den nye titulære Fiskemester, *Jentzmer* altsaa, havde ikke ringe Modgang paa forskellig Maade, og naar han desuagtet synes at have klaret sig nogenlunde, maa Grunden have været den, at han var en dygtig og paapasselig Mand.

Det slemme Pestaar 1654, da Hoffet forlod Sjælland og flyttede over til Flensborg, og Forretningen iøvrigt gik daarligt, den strænge Vinter 1654—55 og den endnu strængere 1657—58 bragte ham store Tab. Det var jo stillet ham i Udsigt, at han om Vinteren skulde have Lov til at drage Vaad paa de store Søer ude i det øvrige Sjælland; men Lensmændene, der betragtede dette som Indgreb i deres lovlige Rettigheder, vilde ikke tillade ham det. Alligevel klagede *Jentzmer* ikke i Almindelighed over Tiderne, før Fjenderne kom paa Sjælland i Februar 1658 og hindrede ham i at passe sine Fiskedamme, som netop paa Grund af den eksempelløst haarde Vinter trængte særlig til omhyggelig Tilsyn og Pasning. Men værre blev det, da Svenskerne kom igen om Sommeren samme Aar og forblev paa Sjælland i henved to Aar, thi Svenskerne var meget lystne efter fersk Fisk. De tømte den ene Fiskedam efter den anden og spiste Fisken, men glemte at betale den — ja ødelagde ovenikøbet Dæmninger og Posteværker, dels for paa en nem Maade at faa fat i Fisken, dels ligefrem af Ødelæggelseslyst. Endelig var jo *Jentzmers* bedste Kunder, Kjøbenhavnerne, indelukkede i deres Fæstning, og Pengemangel herskede der overalt. En af *Jentzmers* Karle berettede i et Forhør, at „sidste Rugsæd", da han og en Bonde i Hammersholt, der ogsaa forklarede i Forhøret, var ude ved Mørkemosedam og Henckels Dam, saa de nogle svenske Ryttere i Færd med at grave Dammene ud, og Karlen blev greben af Rytterne, udplyndret og derefter jaget bort. Ved samme Tid forklarer nogle Bønder fra Græse, at omkring 1. Maj (1660) sendte den svenske Oberst *Galle* en Korporal ved Navn *Peiter Jørgensen* ud at tømme store Græse Dam, „og bekom [Korporalen] dog ingen af Fiskene den Tid, fordi han lod Vandet for hastig udløbe; men om otte Dage derefter fandt de [ɔ: Bønderne] Karper baade i Dammen saa og udenfor i Bøndernes Tørvegrave". Den svenske Kommandant paa Frederiksborg Slot, *Frantz Horn,* „lod gaa Bud efter Fiskemesters Pige og lod hende sætte i Taarnet", og saavel Fiskemesteren selv som hans Folk maatte udstaa megen

Trængsel, skønt de maatte slide og slæbe for Svenskerne, der til Slut, inden de forlod Landet, ødelagde af Fiskeredskaberne m. m. alt, hvad de kunde faa fat i.

Som Følge af alle disse Ulykker kunde *Jentzmer*, efter Freden 1660, ikke opfylde den ham ifølge Kontrakten paahvilende Forpligtelse til at aflevere Dammene i fuld Orden og med Besætning samt Fiskeredskaberne, og han protesterede højtidelig imod, at Kontrakten skulde kendes gyldig under disse særlige Forhold. Han gjorde gældende overfor Retten, at han maatte være „undskyldt", da Ødelæggelserne skyldtes Aarsager, som han ikke havde været Herre over; han havde gjort, hvad han kunde, for at beskytte Kongens Ejendom.

Jentzmer døde inden Retssagens endelige Afslutning, men hans Enke og en Søn stred for hans Opfattelse. Endnu i 1660 var *Jentzmer* bleven dømt ved Frederiksborg Birketing til at opfylde sin Kontrakt til Punkt og Prikke, og fra samme Aar overgik Fiskeriet i Kronborg Amt til *Hans Rostgaard*, medens *Johan Funch* overtog det for Frederiksborg og Kjøbenhavns Amt. — Sagen var dog ikke afgjort hermed, thi Arvingerne protesterede mod Dommen og vedblev at samle Tingsvidner fra alle Kanter om Svenskernes Ødelæggelser.

I 1662 blev Sagen da henvist til Afgørelse ved „Hofretten" — vel sagtens fordi *Jentzmer* jo paa en Maade havde hørt til i „Kongens Gaard". I Juni samme Aar sattes da Hofretten paa Kjøbenhavns Slot „efter Kongelig Majestæts Villie og Rigsmarskens [*Kørbitz*'] Befaling med Assessorerne: *Jakob Eilersen*, Slotsskriver, *Jochim Waltpurger*, Slotsfoged, *Johan Høyer*, Vinskænker, *Anders Nielsen*, Underskriver, *Bertel Møller*, Trompeter, *Martin Alsing*, Drabantfører og *Nicolaus Cotsenius*, Hofenspændiger. Dette var altsaa en virkelig „Gaardsret", bestaaende af Betjente i „Kongens Gaard". En mærkelig og malerisk Forsamling har de dannet, disse værdige, *kongelige* Betjente, der alle var modne, tildels ældre Mænd, og hvoraf de fleste var hærdede og arrede Krigere fra langt tilbage i Christian den Fjerdes Regeringstid. Uvilkaarligt sammen-

ligner man dem i Tanken med Nutidens Hof- og Stadsret — hvilken Modsætning mellem nu og da!

Proceduren for Hofretten var langvarig nok, men endte med en delvis Frifindelse for Erstatningspligten.

Allerede 1662 afløstes *Johan Funch* af Slotsfoged paa Frederiksborg Slot *Peder Ibsen* som Fiskemester og Fiskeriforpagter, medens *Hans Rostgaard* beholdt Bestillingen i Kronborg Amt. I denne Periode synes Fiskeriet at være kommen fuldstændig i Forfald, thi i 1672 fremkommer Overhofmarskalken, Friherre *Winterfeldt,* med en dobbelt Indstilling: om Genoprettelse af et stort Stutteri paa Frederiksborg Store Ladegaard og Genrejsningen af Ferskvandsfiskeriet i de tre nordsjællandske Amter. Særlig i Kronborg og Frederiksborg Amter var Fiskeriet meget slet og ringe, ja der manglede endog ofte fersk Fisk ved Kongens Taffel, „fordi Fiskedammene ej bliver ret tagen iagt, eller de Fisk derudi sat, som Grunden er til og udkræver".

Winterfeldt foreslaar, at der nedsættes en Kommission til at undersøge Forholdene og gøre Forslag om, hvorledes Fiskeriet igen kan bringes op. Til Hjælp ved Undersøgelsen og Forslagene anbefaler han en Holstener, *Heinrich Meincke,* som er kommen til Kjøbenhavn efter at have studeret og lært Ferskvandsfiskeriet samt „rejst derpaa i andre Lande saasom i sin Hjemstavn samt i Bøhmen og Schlesien". De to sidst nævnte Lande er endnu den Dag idag Centrerne for Fiskeavlen, og navnlig opdrættes dèr Størstedelen af den uhyre Mængde Karper, der spises om Vinteren, særlig ved Jul og Nytaar, over hele Tyskland.

Rentekamret, der fik *Winterfeldts* Forslag, hvormed fulgte et Forslag fra *Meincke* om Fiskeriet i Almindelighed samt om, hvilke Arbejder og Redskaber, der var mest praktisk, til Behandling, udtalte, at det ikke skønnede rettere, end at al Bortforpagtning af Fiskeriet var til Hans Majestæts Skade, da Forpagterne for en ringe Afgift kun er betænkt paa deres egen Fordel og „meste Tiden" har fordærvet Fiskeriet. (Omtrent tyve Aar i Forvejen var man jo af den Anskuelse, at Bortforpagtning var det eneste

rigtige). *Meincke* kan, udtaler Rentekamret yderligere, i og for sig være dygtig nok, men han er for lidt kendt med de stedlige Forhold. Det foreslaar, at der nedsættes en Kommission til at undersøge Fiskeriets Tilstand i hele Danmark, og heri bør navnlig Rytteroberstен *Friedr. v. Arenstorff* være med.

Det gik Kongen straks ind paa, og Kommissionen kom til at bestaa af Geheimeraad *Parsberg*, Stiftamtmand i Aalborg, og *Friedr.* v. *Arenstorff*, der netop i de samme Dage var avanceret til Generalmajor. *Arenstorff*, der var gift med den tidligere omtalte *Frands Brockenhuus'* Enke, ejede betydelige Godser og havde navnlig store Besiddelser ovre i Horns Herred (Svanholm, Overberg, Pagterold). Allerede i Slutningen af April samme Aar afgav Kommissionen Erklæring, men dennes Indhold kendes kun af et kort Referat i Rentekamrets Deliberationsprotokol. Det hedder heri, at Rentekamret „har fornemmet, at Fiskeriet meste Parten skal være øde, Dammene fordærvet og forvokset, og der kan ingen Vished faas om dem, der skal være besat nogenledes".

Foruden *Meincke* meldte sig nu ogsaa Proviantsforvalter paa Kronborg, *Rasmus Nielsen Hemmedrup*, en af *Hans Rostgaards* gode Venner, som Ansøger til Stillingen som Fiskemester i de to Len. Det synes dog, som om *Hemmedrup* kun har været en Straamand for *Rostgaard*, hvem man ikke vilde betro Bestillingen.

Meincke fremsatte yderligere Forslag om Fiskeriets Udvidelse ogsaa ved Indretning af nye Fiskedamme, hvad der skulde kunne ske uden Skade for Landbruget. For at spare Bønderne for det ikke ringe Arbejde ved Fiskeriet og Fiskekørsel tilbyder han at ville nøjes med, at hver Bonde arbejder paa Dammene to Dage før og to Dage efter Høst og stiller en Vogn een Dag. Hvis Kongen vilde gaa ind paa en 9-aarig Kontrakt og Bortforpagtning, vilde *Meincke* de første tre Aar nøjes med 900 Rdl. aarlig til Folkeløn og Redskaber i Stedet for de 1100 Rdl., som *Peder Ibsen* hidtil havde faaet — de følgende seks Aar med 800 Rdl., og han vilde endda forpligte sig til at levere bedre Karper og Karudser end tilforn var leveret. Vilde Hans Majestæt saa efter

de 9 Aars Forløb ikke forpagte Fiskeriet bort, forpligtede *Meincke* sig til, at der i Dammene skulde være en Beholdning af 1000 spisefærdige Karper, 1500 spisefærdige om et Aar, 2000 efter det andet Aar, 3000 efter det tredie samt 10,000 „Strich", altsaa Strækfisk, i Alder mellem et og to Aar — ialt altsaa af Karper 17,500 Stykker. Af Karudser vilde han paa tilsvarende Maade levere 5000 spisefærdige, 7000 efter et, 8000 efter to, 30,000 efter tredie og fjerde Aar — ialt 50,000. Desuden skulde der i Dammene være almindelig Besætning af anden sædvanlig Fisk.

Da Konkurrencen med Medbejlerne til Bestillingen syntes at være skarp, tilbød *Meincke* yderligere, to Dage senere, at dersom han maatte faa de 1100 Rdl. aarlig, som *Peder Ibsen* havde haft, og som *Rasmus Hemmedrup* nu søger om, vilde han paa egen Bekostning paatage sig alle Reparationsarbejder paa Dammene.

Disse 1100 Rdl. viser Fiskeriets stærke Forfald i Sammenligning med Forholdene for 20 Aar siden, da *Jentzmer* kun fik 120 Rdl. aarlig og iøvrigt skulde klare sig med Indtægten af Overskudet af Fiskeriet. Og endda var det kun de sidste to Aar, at *Peder Ibsen* havde nøjedes med 1100 Rdl., da det udtrykkelig siges, at der i Aarene siden Krigen aarlig var anvendt endnu mere end de 1100 Rdl.

Hofmarskal *Winterfeldt* anbefalede *Meincke* paa det kraftigste som en Mand med megen Erfaring, da han havde været vidt omkring og set store Fiskerier. Kongen resolverede da i Maj 1673, at da *Meinckes* Forslag „er de profitabelste, er det bedst, han bruges dertil. Dog kan I se til, I hjælper den anden til en anden Lejlighed". Altsaa fra Maj 1673 traadte *Meincke* til — i Overensstemmelse med hans Forslag for et Tidsrum af 9 Aar. I hans Bestalling hed det bl. a., at han skulde paase, at de kongelige Fiskerier blev rettelig brugt og Søerne ikke til Upligt brugt, Dammene i rette Tid afladt og igen „støffuit" og med Fisk besat... At de Fisk, der bør forsættes, i rette Tid bliver forsat... Hvad Fisk, der ikke behøves til Hofholdningen og til Udspisningen (til det underordnede Hofpersonale), maatte han, ligesom det hidtil

havde været tilladt, sælge og afhænde. Hvad Fiskemesterens Stilling formelt og reelt angaar, maa denne nu og i en længere Fremtid nærmest betegnes som en Mellemting mellem Forpagtning og Embedsstilling. Han fik en ret betydelig Løn i Penge, men han havde jo ogsaa Andel i Udbyttet.

Meincke vilde naturligvis gerne ogsaa have Fiskeriet i Kronborg Amt og gik i det første Aarstid og satte en Del ondt for *Rostgaard*, idet han vilde bevise, at det kun var tilsyneladende, at Fiskeriet i Kronborg Amt var i en god Forfatning, og at Dammene i Virkeligheden ikke var saaledes forsynede med Fisk, som de burde være. Aaret efter (1674) erfarede Hofmarskallen gennem *Meincke*, at *Rostgaard* stik imod sin Kontrakt, der forbød Fremleje eller yderligere Bortforpagtning af Fiskeriet, havde forpagtet sit Fiskeri bort til *Rasmus Hemmedrup*. Dette har *Rostgaard* og *Hemmedrup* dog sandsynligvis ordnet paa Grundlag af det Paalæg, Kongen har givet Rentekamret om at skaffe *Hemmedrup* „en anden Lejlighed".

Meincke synes at have været en særdeles dygtig Mand. Det lykkedes ham at drive Fiskeriet ganske overordentlig op, men Konjunkturerne, d. v. s. Fiskepriserne, synes ogsaa at have været ham særdeles gunstige, da han 1679 siger, at han beregner en Ret Herrefisk til Kronprinsens Taffel til en Pris af $3^1/_2$ Mark. Han nævner dette i Anledning af, at det var lovet ham, at han for udover Kontrakten at levere to Retter Fisk daglig til Kronprinsen, skulde have overladt Fiskehuset udenfor Kjøbenhavns Østerport, hvad han dog ikke fik — muligvis fordi dette Hus paa en Maade brugtes som Enkesæde for afdøde Fiskemestres Hustruer. Han naaede ogsaa omsider at forene alle tre Amters Fiskerier under sin Styrelse, men døde 1682, netop det Aar, da hans Kontrakt udløb. Da fandtes der 14 Fiskedamme i Kronborg Amt og 16 i Frederiksborg Amt, og en Optælling, da Fiskeriet overgik til hans Eftermand, viste, at Dammene ikke alene indeholdt, hvad han havde forpligtet sig til, men endog betydeligt mere.

Efter *Meincke* overtog *Jakob Nielsen* Bestillingen som Fiskemester. Han synes først at have været ansat under *Meincke* og har vel lært Haandværket af denne; men samtidig havde ogsaa den senere mangeaarige Fiskemester *Caj Hartman,* der vistnok ligesom *Meincke* var en Holstener, været ansat under *Meincke,* da *Hartman* 1709 erklærer at have forestaaet Fiskeriet i Frederiksborg Amt i 33 Aar, altsaa siden 1676.

Jakob Nielsen fik 1683 et Udestaaende med den hidsige og voldsomme, men meget dygtige Kommandant paa Kronborg, Generalmajor *Carl Hinrich von der Osten,* der beretter, at da Fiskeparken ved „Kongens Have her for Helsingør, kaldet Krov Dammen", var udløbet og tør, og det der værende gamle Hyttefad ruineret, lod han, *Osten,* dette gøre istand og Dammen rydde, saa at der blev en Alen Vand. Da *Osten* plejede at have et Rum i dette Hyttefad til at sætte „en Ret Fisk" i, og han netop fik en Del Fisk fra „en god Ven, som jeg straks vilde sætte derudi. Imidlertid, som jeg udskikket Fiskene, haffde den v-forskammede Essell *Jakob Fiscker* ganske ruineret og sønderhugget Hyttefadet... hvorover alle mine Fisk er bleven omkommen og døde". *Osten* vil nu tage en frygtelig Hævn over *Jakob Nielsen.*

Denne havde imidlertid ikke tøvet med at give sin Fremstilling af Sagen for Rentekamret eller rettere for Rentemester *von Støcken.* Han havde, skriver han, ladet Dammen løbe tør for at lade den reparere og bevokse paany, og imedens var General *Osten* kommen og havde ladet den istandsætte uden at lade *Jakob Nielsen* noget vide derom, idet Generalen vilde bruge den til sin egen Nytte. *Jakob Nielsen* sætter nu sin Lid til Rentemesteren, der „nok tager mig og mine Folk i Beskærmelse, naar vi som tro Tjenere passer vor Dont. Gud straffe mig, om jeg ikke holder to Karle til her i Kronborg Amt at paase Fiskeriets Bevogtning imod Soldaterne". *Jakob Nielsen* har sikkert ikke undladt at sende en Foræring af udsøgte Fisk til *von Støcken,* der var uddannet i Administrationen i den Tid, da *Griffenfeldt* gav Tonen an, og *Støcken* modtog gærne Foræringer.

I 1698 fik den overordentlig dygtige og samvittighedsfulde Amtmand, *Johan Otto Raben,* udvirket, at Bønderne i Frederiksborg og Kronborg Amter mod en Afløsning i Penge blev fri for de besværlige Kørsler ved Fiskens Fremførsel til den kongelige Hofholdning, og Afløsningsbeløbet blev sat til 606⅔ Rdl. til Fiskemesteren. *Raben* foretog personlig og i Overværelse af Amtsforvalterne og samtlige Sognefogder Udregningen og Repartitionen af det paa hans to Amter faldende Beløb. Kjøbenhavns Amts Bønder skulde udrede 100 Rdl. af Beløbet, hvad der indbragte *Raben* en ubehagelig Strid med Kongens Overkammerjunker, Amtmand *Knuth,* der ikke vilde gaa ind paa Afløsningen.

Efter *Jakob Nielsens* Død blev *Hartman* fra Foraaret 1700 Fiskemester for alle tre Amter. *Jakob Nielsens* Enke købte samtidig en Ejendom, der stødte umiddelbart op til Fiskegaarden ved Østerport, og hun forblev boende her i en Aarrække. Det var i Anledning af *Hartmans* Overtagelse af Bestillingen, at det flere Gange omtalte og meget indgaaende Syn over Fiskerierne foretoges samme Aar. Synsforretningen viste, at ogsaa *Jakob Nielsen* havde været en dygtig Fiskemester, thi han efterlod i Dammene ikke mindre end 15,000 spisefærdige Karper — altsaa en Vægt af over 40,000 Pund — og yngre Fisk i Forhold hertil. Iøvrigt skulde Kommissionen „beskrive og forklare, hvori samme Fiskerier bestaar i Søer, Damme, Aaer eller flydende Vande, Søparter m. m. og med hvad Slags Fisk, hvert Sted er besat og kan give af sig selv, samt berette om, hvor mange Damme eller nye Fiskerier, der er anlagt i Christian den Femtes Tid m. m.

Hartman siges jo at være bleven en „hovedrig" Mand ved Fiskeriet, og han var jo ogsaa ved det i en Aarrække. Han boede paa Fiskegaarden i Hillerød. I hans Tid faldt den meget haarde Vinter 1708—09, da Fisken bortdøde i en Række Søer og Damme i de tre Amter, og ialt mente man, at der alene af Karper var død 60,000 Stykker som Følge af Frosten. Han kom i 1709 i Konflikt med Amtmand *Raben* om Fiskeriet i Slotssøen, som *Raben* vilde forbyde *Hartman.* *Raben* har sikkert

haft Retten paa sin Side, da *Hartman* slet ikke gør noget Forsøg paa at bevise sin formelle Ret dertil, og da det jo fra tidligere Tid var Skik, at Kongen forbeholdt sig selv Fiskeriet i Slotssøen. *Hartman* siger, at Fiskeriet i Slotssøen ikke kan undværes fra Hofspisningen, „saasom Slotssøen af gammel Tid til det høje Herskabs Fornøjelse med rare Fisk er bleven besat, som ingen anden Steds findes eller fanges kan, naar de udi Hast begæres. Tilmed ligger Hyttefadet udi samme Sø, at man Fisken, som derudi staar, baade Vinter og Sommer, naar de bliver svage, maa kastes udi Søen til at forfriske sig igen. Dammene i Lille Dyrehave er saa nær og bekvem, hvorfor de om Foraaret efter gammel Skik bliver besat med nogle spisefærdige Karper, som derfra ved varme Sommers Tider Tid efter anden føres levende i Hyttefadene til Hofspisningen".

Hartman siger, at han har lidt betydelig Skade ved Pesten i Helsingør, idet de Regimenter, der besørgede Afspærringen af Byen, var slemme efter hans Fisk, og han var derhos afskaaren fra at sælge Fisk til Helsingør, hvor han ellers havde mange gode Kunder blandt de velstaaende Embedsmænd og Købmænd. Tillige var det i den Tid umuligt for ham at passe de Fiskedamme, der laa tæt op ad Byen.

Wiwel siger, at *Hartman* var Fiskemester indtil sin Død 1726, men det kan ikke være rigtigt, da han allerede 1711 blev afløst i Bestillingen af Fiskemester *Friis*, og efter *Friis* overtog den flere Gange omtalte Amtsforvalter *Juhl* det fra 1718 og havde det i 14 Aar.

I *Friis'* Tid faldt Russerhærens Ophold udenfor Kjøbenhavn, og *Friis* siger, at Russerne „brugte den Omgang" at ødelægge Posteværker, Munke, Broer osv., og den ene Gang efter den anden ved Nattetid brød ind i Fiskegaarden ved Kjøbenhavn og røvede al den Fisk, som fandtes der. Men det var langt fra det eneste Uheld, der traf Fiskeriet i *Friis'* Tid. Han synes ikke rigtig at have forstaaet sig paa Haandværket, saa at der i 1717 maatte nedsættes en Kommission, bestaaende af de nærmest

boende Amtsforvaltere sammen med Fiskemesteren paa Gisselfeldt *Joh. Jak. Evens* til at foretage en grundig Undersøgelse af Fiskeriets Tilstand. Kommissionen skulde navnlig tælle Fiskebeholdningerne i Dammene, men herved lagde *Friis* dem alle mulige Hindringer i Vejen.

Efteraaret 1717 beretter Kommissionen, at den helst for længe siden vilde have været færdig med Optællingen af Fisken, „men det er vanskeligt at bringe paa god Manèr et vrangvilligt, egensindigt, selvraadigt og ondt Gemyt som *Friis*' til Føjelighed", og han bryder sig ikke en Smule om Rentekamrets Ordrer. *Friis* paa sin Side sparer heller ikke paa Krudtet, men beskylder de kommitterede for at være i Ledtog med nogle af Hofbetjentene, der efterstræber *Friis*, og de er alle i Komplot og Svogerskab sammen. Naar han ikke tømmer Dammene saa hurtigt, som Kommissionen ønsker det, er Grunden den, at han af Hensyn til Fisken ikke tør vove det saa sent paa Aaret, da de store Damme maa have to til tre Maaneder til Tømningen. — Efter en langvarig og haard Kamp og en Mængde Skriverier blev *Friis* afskediget (1718). Det kunde se ud til, som om fire kjøbenhavnske Borgere i Fællesskab havde overtaget Fiskeriet en kort Periode mellem *Friis*' og *Juhls* Styrelse, men dette synes dog ikke at have været Tilfældet, thi *Juhl* udtaler 1729, da Fiskeriet skulde bortauktioneres igen, at han da havde haft det paa tolvte Aar. *Juhl* synes at have beholdt Fiskeriet endnu en Periode af tre Aar, thi først om Efteraaret 1732 gik det over til Fiskemester *Schwermann*. I en Kontrakt af 1723 var det bestemt, at *Juhl* ved Afleveringen til sin eventuelle Eftermand skulde have Godtgørelse for Fisken i Dammene saaledes, at han for en „treaars Karpe" fik 2 Mark, for en toaars 24 Skilling og for en etaars 8 Skilling.

Opfattelsen af, hvad der skulde forstaas ved en „treaars Karpe" osv. gav nu Anledning til stærk Uenighed mellem *Juhl* paa den ene Side, *Schwermann* og den nedsatte Overleveringskommission, bestaaende af Overførster *Clodius* i Nærum og to andre Mænd

dér, paa den anden Side. *Juhl*, som vistnok kun har sat Penge til paa Fiskeriet, holdt sig til Kontraktens Ordlyd: en treaars Karpe var en Karpe paa tre Aar; men Modparten, der vel maatte indrømme, at Kontraktens Ordlyd gav *Juhl* Medhold, holdt for, at der i den foreliggende Sammenhæng maatte regnes fra Karpens Indsættelse i Sættedammen, og at altsaa efter sædvanlig Kutyme skulde en saakaldt treaars Karpe egentlig være 5 Aar.

Parterne var straks bleven uenige herom ved Optællingen Efteraaret 1732, men af Frygt for, at Fisken skulde fryse ihjel i de tomme Damme, medens de to Parter droges med hinanden, havde Kommissionen ikke turdet undlade foreløbig at modtage Beholdningerne. *Juhl* paastod, at en femaars Karpe sjælden vejede tre Pund, og at to Pund var det almindelige, hvad der ogsaa efter hans Mening stemmede overens med, at det var almindelig Skik at regne to femaars Karper til en Herreret paa 4 Pund. De andre derimod gik ud fra, at en femaars Karpe almindelig regnedes paa tre Pund, og de gjorde gældende, at det aldrig kunde have været Meningen ved Kontraktens Affattelse, at f. Eks. en to Aar gammel Karpe af et halvt Punds Vægt, og som skulde sættes i Sættedam og gaa der i tre Aar, skulde betales med 24 Skilling, hvad der paa den Tid var den almindelige Pris for en Karpe paa 4 Aar. Naar det erindres, hvad de Karper vejede, som i 1769 toges ud fra den lille Søndersø ved Jægersborg, skulde man ikke synes, at *Juhl* kan have haft Ret i sin Paastand om de femaarige Karpers Vægt, men det er jo muligt, at netop denne lille Sø gav ekstraordinært store Fisk.

Iøvrigt var der ogsaa paa andre Punkter Uenighed mellem *Juhl* og *Schwermann*, men det var for intet at regne mod Striden om Karpernes Alder, hvor det drejede sig om flere tusind Rigsdaler.

Ferskvandsfiskeriet var en Kunst, et Haandværk, der krævede

overordentlig Indsigt og Erfaring, overordentlig stor Paapasselighed og til Tider strængt Arbejde af sine Udøvere; men under dygtig Ledelse har det sikkert givet betydelig Fortjeneste, naar ikke særlige Naturforhold traadte til og ødelagde Resultatet af Aars omhyggelige Arbejde. — Man har jo igen begyndt paa Ferskvandsfiskerianlæg, der dog tildels endnu synes at arbejde under ret vanskelige Vilkaar. Indsigten og Erfaringen hos Lederne kan jo komme efterhaanden, men det er vistnok vanskeligt i vore Dage at finde Medhjælpere, der viser den nødvendige Paapasselighed og vil yde det udkrævede Arbejde, og det er vistnok vanskeligere nu end tidligere at arbejde under saa store Forhold, som dengang Fiskeriet var slaaet sammen i de tre Amter, der her særlig er betragtet.

Kilderne til foranstaaende Afhandling om Ferskvandsfiskeriet er næsten udelukkende hidtil utrykte og ubenyttede Dokumenter. De fleste findes i Rigsarkivet (i Kjøbenhavn), enkelte i Krigsministeriets Arkiv (sammesteds).

Af Dokumenterne i Rigsarkivet skal nævnes:

„Kjøbenhavns Amts Jordebogsregnsk. 1663—64", hvori findes bl. a. Jentzmers Kontrakt af 1653 og Fiskeriinventariet foruden Processen imod ham.

„Breve vedkomm. Fiskeriernes Tilstand i Kjøbenh.s, Kronborgs og Frederiksborgs Amter 1662—98".

Rentekamrets Deliberationsprotokol 1672—74.

„Breve vedkomm. Fiskerierne i Kjøbenh.s (m. fl.) Amter 1701—38".

En Protokol „Inventar ofver Kongl. Maj.t Fischerier udi Kronborg (m. fl.) Amter, forfattet udj det Aar 1700".

„Relation over Fiskeriets Beskaffenhed i Frederiksborg (m. fl.) Amter ifl. Ordre $^{28}/_{9}$ 1716".

En Pakke „Dokumenter vedkomm. Fiskerierne i Kbhvns. Amt m. m. 1675—1781".

Frederiksværk Skolevæsen i ældre Tid

Af

Carl Christensen.

DET ligger i Sagens Natur, at Frederiksværk Skolevæsen maa være af forholdsvis ny Dato. Før J. F. Classens Tid var der kun bygget 3 Huse, hvori der kan have været Beboelse, og Classen har sikkert virket paa Værket i adskillige Aar, inden der var blevet saa mange Beboere paa Værkets Grund, at der blev Trang for et selvstændigt Skolevæsen.

Nogen særlig Interesse for Skolevæsenet har Classen sandsynligvis ikke haft. Inspektør P. Falster, der ellers omhyggeligt optegner alt, hvad Classen har givet sig af med og interesseret sig for, har kun meget sparsomme Oplysninger om Stedets Skolevæsen. Han bemærker om Huset Nr. 72, der har ligget ved Siden af det gamle Bødkerværksted paa Markedspladsen, at der har været Skrive- og Regneskole, at der i Nr. 20 paa det vestlige Hjørne af Strandgade og Valseværksstræde har været Læse- og Skriveskole, og at der i 1793 var Læse- og Skriveskole i Nr. 21 paa Hjørnet af Strandgade og Allégade. Af Beskrivelsen til J. G. Wincklers Kort over Frederiksværk fremgaar det, at der allerede i 1786 var Læse- og Regneskole det sidstnævnte Sted. Deraf

ser man, at Skolens Anbringelse de andre to Steder ligger forud for 1786. Endvidere synes det at fremgaa, at Navnene Skrive- og Regneskole, Læse- og Skriveskole og Læse- og Regneskole har været forskellige Betegnelser for det samme, og at de vel har udtalt, hvilke Opgaver Skolen har stillet sig; dog har der vel været undervist i Religion.

Angaaende Skolevæsenets Tilstand er det meget oplysende, hvad Inspektør E. P. Tscherning, Fader til Oberst A. F. Tscherning, ved sin Fratrædelse skriver den 1. Oktober 1830: „Skolevæsenet var aldeles forsømt i Classens Tid. Vel gaves her en Skole, men Lokalet var yderst slet, og Læreren endnu værre. Det var en uvidende drukken Person, som snarere var Børnenes Nar end deres Lærer, og som kun var slet aflagt.

Hassler indsaa denne væsentlige Fejl og afhjalp den ved at antage daværende Student, senere Løjtnant Sørensen[1] til Lærer og ved at lade bygge et nyt Lokale til Skolen. Da han følte, at Børn, der er bestemte til teknisk Arbejde, behøver Undervisning i flere Fag end Religion for at blive duelige Arbejdere, saa blev en Plan udarbejdet, hvorpaa han erholdt allerhøjeste Approbation, og til Skolens Bestyrelse bestemt en Direktion, bestaaende af Mænd, hvis personlige Interesse det var, at Børnene blev underviste efter Planen. Skolen stod under Bispens umiddelbare Inspektion. Det blev tillige paaset, at Børnene fra den tidlige Alder beskæftigedes med Haandgerning, hvorpaa Børnene ved Visitationen viste Hs. H. H. Biskop Balle saadanne Prøver, at han tog Skolen under sin særdeles Beskyttelse. Skolens Fond var 500 Rigsdaler, hvoraf 300 Rgdlr. blev bestemte for den antagne Lærer, som i Planen kaldtes Overlærer, fordi Hensigten var med Tiden at ansætte endnu en Underlærer. Ved Rigsbankpengenes Indførelse kunde Læreren ikke leve anstændigt af 300 Rgdlr. Direktionen tillagde ham derfor aarlig et Gratiale efter Omstændig-

[1] Ved Oprettelsen af Frederiksværks frivillige Korps blev han Løjtnant i dette. C. C.

hederne, men holdt altid saa meget tilbage, at Skoleudgifterne kunde bestrides, og Kassen beholde et Overskud. Uagtet de bedste Attester fra Bisperne ved enhver Visitation blev dog i 1818, uden at Planen blev genkaldt, Skolens Bestyrelse forandret i Overensstemmelse med Landsbyskolernes og med Administrationens Indvilgning henlagt under Amtsdirektionen.[1] Ved denne Forandring fik Læreren alle 500 Rgdlr. i fast Løn. Kassefonden udtømtes. Der fandtes intet til Skolens Reparation og aarlige Fornødenheder, og de gamle Læsebøger forsvandt efterhaanden. Indførelsen af den indbyrdes Undervisning har gavnet Skolen meget, men den er og bliver endnu en Landsbyskole."

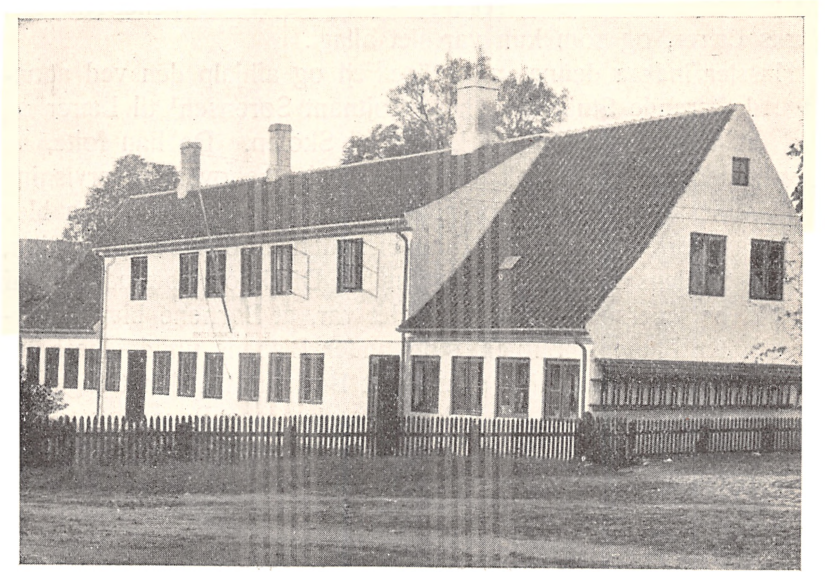

Frederiksværk gamle Skole.
(Nu Borgerforeningens Stiftelse).

Generalkrigskommissær Hassler døde i 1805, og en af ham foranlediget Plan skulde derfor være dateret fra et tidligere Tids-

[1] Samme Aar blev Nr. 85 i Skolegade indrettet til Skole, og Børnene fra den nuværende Markjord overførtes fra Brederød til Frederiksværk Skole. C. C.

punkt. I Arkiverne findes imidlertid ikke nogen saadan Plan, og i Fortegnelsen over de gennem danske Kancelli approberede ældre Skoleplaner findes den heller ikke. Da Frederiksværks Administrationsarkiv kun ufuldstændig er bevaret, idet saaledes alle Journalsager forud for 1811 mangler, er der en Mulighed for, at den er gaaet tabt. Der er dog større Sandsynlighed for, at den ældste approberede Plan er den, Frederik VI., der fra 1804 var Værkets Ejer, har underskrevet den 29. Marts 1808. Herimod taler, at Læreren ikke som af Tscherning angivet kaldes Overlærer. Imidlertid er der ingen Tvivl om, at det er denne Plan, der er i Kraft 1818, og selvfølgelig kan Tscherning lige saa godt have taget fejl paa det ene Punkt som paa det andet. Muligvis skal Tschernings Ord forstaas saaledes, at det er Løjtnant Sørensen, der har foranlediget Planen. Frederiksværks ældste Skoleplan er derfor utvivlsomt følgende:

REGLEMENT
for
FREDERIKSVÆRK SKOLE
I. Afdeling.

Om Skolens Hensigt og dertil hørende Undervisningsgenstande.

§ 1. Med Hensyn til, at Beboerne paa Frederiksværk for største Delen ønsker at anbringe deres Drengebørn ved Fabriksvæsenet, skal denne Skole have en dobbelt forenet Hensigt, nemlig baade være en Borger- og Haandværkerskole.

§ 2. Som Borgerskole skal derudi læres til muligste Fuldkommenhed alt, hvad ethvert Medlem af Staten er efter Landets almindelige Love forpligtet til at lære, og hvad desuden Kulturens Fremskridt har indført i de forbedrede Almueskoler, nemlig

1) Færdig og tydelig Læsning i Bog.

2) Den evangelisk-kristelige Religion og Moral efter de i Staten vedtagne og autoriserede Lærebøger.

3) Af Regning de 4 Species med hele og brudne Tal samt Re-

gula de tri, oplyst med og anvendt paa Eksempler, som tages af det daglige Liv.

4) Af Skrivning, saavidt at Lærlingerne paa egen Haand ortografisk rigtigt og med ret Interpunktion rent og læseligt kan nedskrive, hvad der dikteres dem, samt færdig læse enhver forskellig Skrift med danske og latinske Bogstaver, som forelægges dem.

5) Naturlære og Naturhistorie, efter de danske Lærebøger, hvilke Skolens Bestyrere finder passende til Skolens Øjemed.

6) Geografi, efter en passende Lærebog, som Direktionen efter Overlæg med Skolelæreren bestemmer, samt Globi og Landkort, som til Skolen anskaffes.

7) Den almindelige Verdens og Fædrelandets Historie, ligeledes efter de Bøger i vort Sprog, som Direktionen maatte finde bekvemme.

8) De første Grunde i Sproglæren.

§ 3. Som Haandværkerskole skal deri læres saa meget, som nødvendig udfordres til med Nytte at gaa ind i denne Bestemmelse, saasom

1) De simpleste og mest anvendelige Grundsætninger af Teknologien, Mekanik og Matematik, efter de Anvisninger, som Direktionen enten maatte finde passende til Hensigten i vort Sprog eller muligen selv med Tiden foranstalte udarbejdet, Værket og dets Børn til bedste.

2) Skulde Skolens Fond tillade det, da undervises Børnene ogsaa i fast Tegning efter opgivne Maal og Opmaaling og de første Grunde af Frihaandstegning med Blyant og Tusk efter Mønstre.

§ 4. Siden Undervisningen i alle disse Poster skal trakteres timevis i en bestemt Orden, saa vil ogsaa alle Værkets Børn kunne deltage deri. Med hvad i Særdeleshed de under § 2 anførte Poster angaar, da er alle Børn uden Undtagelse forpligtede til under Lovens Tvang og den Mulkt, som herefter anføres, at

møde daglig ved den offentlige Undervisning i samme, medmindre det ved de anstillede Overhørelser maatte erfares, at de har gjort lige Fremskridt med dem, der frekventerer den almindelige Skole. Hvad derimod de under § 3 anførte Poster angaar, da er alle Drengebørn pligtige under samme Tvang at bivaane de Timers Undervisning, som dertil bestemmes. Men ønsker nogen, at ogsaa deres Pigebørn maatte deltage i en eller anden af disse Undervisningsposter, bør de forlange det af Direktionen, som paaser, at de møder i den Orden og de Timer, som til Undervisningen fastsættes, under lige Mulkt for Forsømmelse.

§ 5. I de Ting, som efter ovenanførte kan og bør læres i den offentlige Skole, maa ingen af Beboerne paa Frederiksværk benytte de antagne Skolelæreres private Information. Ønsker derimod nogle at faa deres Børn undervist i andre Ting, som er udenfor den offentlige Skoles Hensigt, saasom lærde eller levende Sprog eller visse Grene af en og anden Videnskab, som enten aldeles ikke læres i Skolen eller ikke til den Fuldkommenhed og i den Udstrækning, der kunde ønskes, maa de nærmere derom forenes med Skolelæreren, som det er uforment dertil at anvende sine Fritimer, naar den offentlige Undervisnings Orden ej derved forsømmes og overtrædes.

§ 6. Skolen oprettes ene og udelukkende for og med Hensyn til Børnene paa Frederiksværk. Ingen udenfor dets Grænser maa derfor antages derved; dog undtages herfra de Drengebørn af Godset, som opholder sig daglig paa Værket, dels hos Mestrene og i Værkstederne for at lære et og andet Haandværk, dels i anden Tjeneste hos nogen af Værkets Beboere. Disse, om de ej har været til Konfirmation og befindes at staa tilbage i de Poster, som under § 2 er anførte, skal være forpligtede til i samme Orden og under samme Tvang som Frederiksværks øvrige Børn at søge Undervisning daglig i de Poster, hvori de staar tilbage, og paa de Timer, da de gives.

§ 7. Det staar enhver af Værkets Beboere frit for at holde

Huslærere til deres egne Børn, eller om de finder sig duelige dertil, at undervise dem selv hjemme, saa de kan i de offentlige Overhørelser bestaa med andre deres ligealdrende, som ideligen søger den almindelige Skole. Men i Overensstemmelse med de ergangne kongelige Anordninger skal paa Frederiksværk som andensteds alt Skolehold i de Ting, som læres i den almindelige Skole, og af andre end de ordentlige beskikkede Lærere strengelig være forbudt, hvormed bemeldte Direktion saavel i Almindelighed som enhver af dens Medlemmer i Særdeleshed bør have nøje Indseende og først advare baade dem, der holder slige ulovlige Skoler, og de Forældre, der betjener sig af samme, men dernæst, om Advarslen ej frugter, indstille dem for Præses til en passende Mulkt, der af Justitsbetjenten inddrives og af Bogholderen beregnes Skolekassen til bedste.

II. Afdeling.
Om Skole- og Undervisningsordenen.

§ 1. Indtil videre gives der baade Vinter og Sommer 6 Undervisningstimer daglig i de 5 første Søgnedage af Ugen, da Lørdag Formiddag anvendes dels til Repetition og dels til Syngeøvelser; men for Lysningen og andre Bekvemmeligheders Skyld inddeles Aaret i Sommer- og Vinterhalvaaret. I første, fra Begyndelsen af Maj til Slutningen af Oktober Maaned, bliver 3 Formiddagslæsetimer fra Kl. 8 til 11 og 3 Eftermiddagstimer fra Kl. 2 til 5. I sidste derimod, fra Begyndelsen af Novbr. til Udgangen af April, gives 4 Læsetimer om Formiddagen, nemlig fra Kl. 8 til 12, og 2 om Eftermiddagen fra Kl. $1^1/_2$ til $3^1/_2$.

§ 2. Med Hensyn til disse Undervisningstimer inddeles alle skolepligtige Børn paa Frederiksværk udi 3 Klasser. Til første Klasse hører de Børn, som

1) I Læsning begynder med at kende Bogstaver, stave, lægge sammen og renlæse, først ved Hjælp af en dertil indrettet Læsetavle og dernæst i de til Øjemedet anvendte Abc'er. Men allerede i denne Klasse maa dog begyndes med at øve ikke min-

dre Hukommelsen end Forstandsevnen, den sidste ved kateketiske Samtaler over det Stykke, som igennemlæses, den første ved lærerige Sentenser, som enten findes i det læste eller passer med Indholdet deraf. Disse opsiger Læreren nogle Gange, lader Børnene dernæst vekselvis gentage dem, udvikler, om noget deri skulde være ufatteligt, og endelig næste Gang undersøger, hvorvidt de erindres.

2) I Skrivning øves denne Klasse med at efterskrive paa Haandtavler de paa Skoletavlen for dem opsatte krumme og lige, vertikale og horisontale Linier med deraf dannede Bogstavfigurer, indtil de med Pen og Blæk kan skrive alle Bogstaverne tydelig efter Linier.

3) I Regning lærer disse Børn at kende og skrive Tal samt faar Begreb om Taltegnenes Udtryk i den Klasse, hvori de staar, indtil de har lært det, man kalder Numeratio.

Til anden Klasse hører de Børn, som

1) I Læsning øves indtil Færdighed i at læse inden i dels de Læsebøger af blandet Indhold, som Direktionen vedtager, og som i en vis Orden, saasom først Læsebog Nr. 1, dernæst Læsebog Nr. 2 osv., stykkevis gennemlæses, dels de Lærebøger, fornemmelig Religionens, hvilke de siden skal lære udenad. Af disse foresættes nogle af de korteste og fatteligste, saavel dogmatiske som moralske Sætninger med tilhørende Skriftsprog til Hukommelsesøvelse fra en Time til en anden, ligesom og alt, hvad Børnene læser indeni, kateketisk gennemgaas med dem til Forstandsøvelse.

2) I Skrivning begynder denne Klasses Børn med at skrive Sammenskrift, først enkelte Ord, dernæst hele Linier, indtil de kan skrive rent og læseligt, saavel efter kortere og længere Forskrifter som efter foresatte Stykker af trykte Bøger. De tilholdes at have ordentlige, indsyede Skrivebøger, hvilke de til Øvelse i Skriftlæsning omdeler imellem sig, saa den ene tydelig oplæser, hvad

den anden har skrevet, og derhos bemærker hos hinanden de begaaede Skrivefejl.

3) I Regning lærer denne Klasses Børn de saakaldte 4 Specier i ubenævnte og benævnte Tal. Naar dette Regningskursus anden Gang gennemgaas, maa Børnene nedskrive i dertil indrettede Bøger Regler for Regningen tillige med nogle Eksempler.

4) For alle Drenge- og Pigebørn, hvis Forældre eller foresatte maatte have forlangt det, gives Tirsdag og Torsdag i alle Timerne Undervisning i Geografi og Historie, Naturlære og den teknologiske Naturhistorie efter mindre Kursus eller Lærebøger.

Til tredie og øverste Klasse hører endelig de Børn, som har Færdighed i at læse i Bog og Skrift, øvede Forstands- og Hukommelsesevner samt fornødent Forraad af Forkundskaber til at begynde med de vanskeligere Øvelser og arbejde paa egen Haand, altsaa

1) I Læsning lære udenad de for ethvert Kundskabsfag, dog fornemmelig Religion og Moral, anordnede og antagne Lærebøger, hvoraf visse Pensa, afmaalte efter enhvers Nemme og Begreb, foresættes den ene Time og opsiges udenad i den følgende, naar den Undervisningsgenstand foretages. Men for at Børnene ej skal lære noget udenad, som de ikke forstaar, bør de først gennemlæse for Læreren den Lektie indeni, som foresættes dem, da han forklarer dem de Ord og Begreber i samme, hvilke han formoder, de ej tilbørligen kan fatte, samt ved Overhørelsen i den næste Time kateketisk undersøger, om og hvorvidt de har fattet samme.

2) I Skrivning øves denne Klasse med at skrive paa egen Haand, dels hvad Læreren dikterer, dels hvad de selv ved om og tænker over en og anden Opgave i forskellige Materier, som forelægges dem. Under disse Øvelser meddeles lejlighedsvis de Regler af Sproglæren, hvilke maa kendes for at kunne skrive og interpunktere ortografisk rigtigt. Tillige fortsættes Skriftlæsningsøvelserne paa samme Maade, som ved anden Klasse er anmær-

ket, hvorved end maa gives Lejlighed til at oplyse de fulgte eller overtraadte grammatikalske Regler.

3) I Regning lærer denne Klasses Børn de 4 Regningsarter med Brøk samt Proportionalregningen eller Regula de tri baade i ret og omvendt Orden [recta et inversa] saavel med hele som brudne Tal.

4) I denne Klasse gives endelig en udførligere Undervisning i de udi første Afdeling § 3 benævnte Poster, og bestemmes hertil denne Klasses Læsetimer to Dage ugentlig, nemlig den ene Dags Læsetimer hver Uge til teknologiske, mekaniske og matematiske Øvelser, som de, der har for Frederiksværk og dets Beboere mest lokal Interesse, den anden Dags hver anden Uge til Naturlære og Naturhistorie, men hver anden Uge til Geografi og almindelig Verdens- og Fædrelandshistorie.

§ 3. Til de antagne 6 Læsetimer paa hver af de 5 første Søgnedage i Ugen ordnes under den ene Lærer Børnenes Undervisningstid saaledes: Tredie og øverste Klasses Børn faar hele Aaret igennem de to første Formiddagstimer fra Kl. 8 til 10, anden Klasses derimod de to sidste Eftermiddagstimer fra Kl. 3 til 5 i Sommer- og fra Kl. $1^1/_2$ til $3^1/_2$ i Vinterhalvaaret. Men første Klasse faar i Sommerhalvaaret een Formiddagstime fra Kl. 10 til 11 og een Eftermiddagstime fra Kl. 2 til 3, derimod i Vinterhalvaaret de to samlede Formiddagstimer fra Kl. 10 til 12. Timerne fordeles igen til de forskellige Arter af Kundskaber og Øvelser, hvori enhver Klasses Børn især undervises. Herover forfattes ved Begyndelsen af ethvert Halvaar en Undervisningsliste, som viser, hvad enhver Klasse dag- og timevis ugentlig skal øves i. Til denne giver Skolelæreren Udkastet, og efter at den af Direktionen er approberet, anbringes den paa et Sted i Skolestuen til alles Eftersyn indtil Halvaarets Udgang, da den henlægges og forvares i Skolens Arkiv.

§ 4. Siden alle de Børn, som hører til en Hovedklasse, ej har gjort eller kan gøre lige Fremgang, saa har Læreren, der

bedst kender deres forskellige Evner og Dueligheder, Frihed til at ordne dem i flere Underafdelinger eller Parter, efter som de bedst kan følges ad i de for Klassen bestemte Øvelser, og han bedst kan undervise flere paa en Gang. Men til hvilken Afdeling i Klassen Barnet end regnes, maa det idelig i sin Afdeling have sin faste, ufravigelige Plads under sit visse Nummer, som det ingen Tid maa paa egen Haand ombytte med en anden. Kun Læreren har Frihed til, naar han finder det fornødent, at flytte Børnene op eller ned, efter som de enten ved fortrinlig Flid eller uforbederlig Forsømmelse gør sig fortjente dertil. Men fra en Hovedklasse til en anden sker ikkun Forflyttelse ved de halvaarlige Overhørelser, da Direktionen i den Hensigt forsamles.

§ 5. Intet Barn maa tages i Skolen, førend det har fyldt det 5. Aar; men fra det 6. Aar af er alle Børn pligtige til at søge Skolen, indtil de bliver konfirmerede, og skal de end tidligere kunne erholde det Maal af Kundskaber og Øvelser, hvilket Skolen efter sin Hensigt kan meddele, bør de dog vedblive at bivaane de ugentlige Repetitionstimer. Hertil anvendes af Lørdagen de to første Formiddagstimer hele Aaret igennem fra Kl. 8 til 10. I disse Timer afveksler Læreren snart med et, snart med et andet Slags Kundskabers og Øvelsers Igentagelser, ligesom han finder det fornødent og af mere eller mindre Vigtighed og Vanskelighed for Børnene at beholde i Hukommelsen; dog maa de lærte Pensa af Religion og Moral ideligst repeteres, og for at forekomme, at Børn, der har opnaaet den anordningsmæssige Alder, ej med umodne Kundskaber skal blive konfirmerede og derved forlade Skolen for tidlig, fastsættes det herved, at intet Skolebarn maa konfirmeres, førend det forsvarligen af Direktionen findes øvet i Skolelærdommen.

§ 6. Til Syngeøvelser — ifald Skolelæreren findes duelig dertil — anvender han af de øvrige Lørdagens Formiddagstimer saa meget, som han tror at være fornødent, ligesom det og overlades til ham selv at vælge Sangens Genstand, Salmer eller andre

gode og almindelig yndede Folkesange, der har til Hensigt at udbrede sunde og gode Grundsætninger og sand Moralitet. De Børn, hos hvilke han finder Naturanlæg til at synge, skal og være forpligtede til at møde ved disse Øvelser under samme Straf som ved Læsetimernes Forsømmelse.

§ 7. Vel er Børnene, fra de har fyldt det 6. Aar, pligtige til at søge Skolen daglig; men da det maatte forstyrre al stadig Orden i Skolens Gang og idelig afbryde de begyndte Kursus, om til alle Tider nu en, nu en anden maatte efter eget Godtbefindende begynde sin Skolegang, saa fastsættes, at ikkun hvert Halvaar antages Børn til Skolegangs Begyndelse, da det ved de anstillende Overhørelser kan erfares, til hvilken Klasse og Underafdeling i Klassen de nye ankomne kan regnes og faa den Plads, hvor de bekvemmest kan tage Del med de andre Børn i et Slags Undervisning.

§ 8. Endskønt det forudsættes, at de Lærere, som antages til denne Skole, ej alene selv maa kende og være øvede i den ved slige Skoler nu brugelige Læremetode, men og velvilligen vil modtage og følge saavel Direktionens Vejledning i Almindelighed som i Særdeleshed Sognepræstens, hvad Religionen og Moralen angaar, saa at i den Henseende intet videre foreskrives, end hvad allerede under § 2 findes anført, vedføjes dog endnu, hvad Skolens indvortes Gang og Orden angaar, følgende Bestemmelser:

1) Skoletidens Begyndelse tilkendegives baade Formiddag og Eftermiddag $^1/_4$ Time i Forvejen med Værkets Klokke [1], hvorfor og alle de Børn, som hører til en Klasse, maa være samlede til det bestemte Klokkeslæt, da Skoledøren lukkes, og ingen derefter indlades, førend Klassens Undervisning er ude. De, der kommer for sildig og altsaa ej indlades, bliver antegnede og straffede lige saa fuldt, som om de forsætlig havde forsømt deres Time.

[1] Den er nu Kirkeklokke i Frederiksværk. C. C.

2) Skolen begynder og ender med Guds Paakaldelse under Bøn og Sang; thi da øverste Klasse altid har de første Formiddagstimer, og anden Klasse de sidste Eftermiddagstimer, saa kan det og haabes, at alle den førstes og en Del af den sidstes Børn forstaar, hvad der læses eller synges, og af Hjertet kan deltage deri. Men foruden denne daglige Bøn og Sang anbefales Læreren, for at vække og vedligeholde religiøse Følelser, at have, saa ofte Religion og Moral forhandles, en kort Salme eller et udsøgt Vers af den evangelisk-kristelige Salmebog, passende med den Materie, hvorom der læses, ved Haanden og straks, naar Læsningen i den Materie sluttes, istemme Sangen med Børnene. Ved denne Lejlighed kan og Børnene bekvemmelig øves i at oplede Salmen selv, ligesom det og vilde være passende at foresætte dem den undertiden til Hukommelsesøvelse. Skulde Læreren ej selv kunne synge nogenledes musikalsk rigtigt, vælger han et af de Børn, der maatte kunne det, til Forsanger, eller han blot deklamerer Salmen med Værdighed og Højtidelighed.

3) Læreren bør saavidt muligt være til Stede i Skolestuen fra den Tid, Børnene begynder at samles, indtil de forlader den, og uagtet han tillader anstændig Munterhed samt korte Mellemrum efter Tankernes Anstrengelse og imellem forskellige Øvelser til Opmuntring, maa han dog ej taale nogen Uorden enten af uhøviske fornærmelige Ord, eller at Børnene forlader deres Plads for at springe om i Skolestuen — eller gaar samlede ud paa Naturens Vegne, allermindst Børn af forskellige Køn — eller mishandler forsætlig deres egne eller Skolens Bøger, Tavler, Linealer, Blækhorn etc., eller kommer i og forlader Skolen flokkevis, men ved Ankomsten dertil, om de er flere, gaar een for een og hvert Køn for sig, ind til sin bestemte Plads. Ligeledes ved Bortgangen først Drenge- og dernæst Pigebørnene, een efter een forlader sin Plads og Skolen, med et lidet Ophold mellem hvert Køn. Ogsaa bør ethvert Køn i Skolen have sin Plads for sig selv, det ene afsondret fra det andet, og da kun een Klasses Børn er til Stede samlede, vil og ethvert Barn kunne have saa

tilstrækkeligt Rum, at det ene bør ej engang røre, endsige trykke og hindre det andet under Øvelserne.

4) Det maa nøje paases, at Børnene indfinder sig rene paa Legeme og Klæder, og intet Barn, som er behæftet med Udslæt eller smitsom Sygdom, maa tilstedes Adgang i Skolen; men hermed forholdes efter § 13 i det provisoriske Reglement for Almueskolevæsnet paa Landet af 10. Oktbr. 1806.

5) Til at holde Orden med Bøger og andre Ting, som tilhører eller bestandigen bruges i Skolen, saasom til at omdele Læsebøger, Haandtavler, Passere, Linealer etc. og igen forvare hvert Stykke paa sit Sted i rette Orden, saa at intet i Skolen ligger til Uryddelighed, vælger Læreren i hver Klasse af enhver Underafdeling et af de forstandigste, ordentligste og sædeligste Drengebørn. Disse har altid den øverste Plads i Afdelingen og under Navn af Klassens Forstandere beklæder denne Hæderspost, indtil de enten forflyttes op i en anden Klasse og Afdeling, eller de ved Skødesløshed og Uorden gør sig uværdige til den.

6) Læsestuen maa bestandig holdes ren og ej alene hver Morgen være fejet og afstøvet, men og i Middagstiden, da Børnene ej er til Stede, rengøres og udluftes ved Vinduers og Døres Aabning.

§ 9. Skolelæreren skal nøjagtig holde 2 Protokoller, som bekostes af Skolens Midler, den ene som Dagjournal over Børnenes Flittighed eller Forsømmelighed i at søge Skolen samt sædelige eller usædelige, agtsomme ellèr uagtsomme Forhold i samme, den anden som Maanedsjournal over Børnenes Fremgang, eller hvor meget af de foreskrevne Undervisningsfag der maanedlig bliver gennemgaaet med enhver Klasse og dens Underafdelinger især. Begge indrettes i tabellarisk Orden efter Schemata, som Direktionen med Læreren ved indbyrdes Overlæg finder passende og bekvemme; men da de tjener fornemmelig til Betryggelse for Skolelæreren selv imod ubeføjet Anke, saa bør han saa meget mer agte paa, at de i enhver Henseende bliver instruktive og paalidelige.

§ 10. I den første af Protokollerne eller Dagjournalen maa findes en Generalfortegnelse over alle de Børn, som fra et vist bestemt Tidspunkt forefindes paa Frederiksværk og er af den Alder, at de bør søge Skolen. Denne saaledes en Gang gjorte Fortegnelse bekommer saa meget Rum i Protokollen, at den idelig kan fortsættes, da det maanedlig undersøges, om nogle er komne til, hvilke da tilføjes med deres rette Alder i Fortegnelsen, enten de gaar i Skolen eller ikke, ligesom det ogsaa i en dertil afsat Rubrik anmærkes, naar de forlader Stedet og Skolen for bestandig.

3die Afdeling.

Om Tvangs- og Opmuntringsmidlerne.

§ 1. Klasse- og Timeundervisningen forudsætter stadig og uafbrudt Skolegang af alle Børnene, efterdi Læreren ej kan opholde den hele Klasses Fremskridt for at lempe sig efter enkelt Barn. Men da det sædvanligen mere er Forældrenes end Børnenes Skyld, om disse forsømmer Skolen, og hine ej har Ret til at formene de umyndige, Statens tilkommende Borgere, et Gode, som Loven hjemler dem, saa fastsættes, at for hver Dag, et Barn uden Skolelærerens Tilladelse eller Sygdoms Tilfælde forsømmer sin Klasses Læsetimer, straffes dets Forældre eller de, der har paataget sig Forældres Pligter, med en Pengemulkt af 4 Sk., der ugentlig inddrives af Værkets Justitsbetjent efter en af Skolelæreren opgiven Liste, grundet paa hans Dagjournal og attesteret af det Medlem i Direktionen, som har den specielle Inspektion, hvorom herefter bliver handlet. Det samme gælder om de Mestre eller Husbonder paa Værket, som har i Lære eller anden Tjeneste Børn fra Godset, der findes trængende til Skoleundervisning, ligesom og henvises til, hvad i Slutningen af 1. Afdeling § 4 er anmærket.

§ 2. Da Skolelæreren selv kan ved Upasselighed og uundgaaelige Forretninger af anden Art blive hindret fra at give en-

ten een eller alle Klasser en Dag imellem den bestemte Undervisning, saa har han i den Rubrik i Dagjournalen, som da bliver blank, nøjagtig og sandfærdig at anføre Aarsagen, der hindrede ham.

§ 3. Eftersom Erfarenhed og Menneskekundskab noksom lærer, at saavel de sædvanlige Skoletugtelser eller pinlige Legemsstraffe som Præmier af Penge og Penges Værd ej alene er megen Misbrug underkastede, men og har en mere skadelig end gavnlig Indflydelse paa Børnenes Lærelyst og hele moralske Karakter, saa bliver de første kun tilladte i højeste Nødsfald med den inspektionshavende Direktørs Vidende og i hans Nærværelse, ligesom de sidste ej maa bruges ved denne Skole.

§ 4. Til at vække, befordre og vedligeholde Agtsomhed og Flid ved de Øvelser og Kundskaber, som læres i Skolen, bør Læreren gøre Hovedsagen, dels ved at lade sin Undervisning være saa fattelig og underholdende, som det staar i hans Magt, dels ved at holde ethvert Barn i Klassen uafbrudt sysselsat og idelig uvis om, hvilket Øjeblik det bliver tilspurgt om og krævet til Regnskab for, hvorvidt det agter paa, hvad der læres, dels ved at opgive navnligen ved Slutningen af Læsetimen saavel de Børn, med hvis Agtsomhed og Flid han har fundet sig fornøjet, som dem, der har været skødesløse og uagtsomme. De sidste opmuntre han ved at foreholde dem de første til Eksempel. Vil det efter nogle Ganges Gentagelse ikke frugte, skrider han endelig til det sidste og haardeste Middel: at nedsætte dem til en ringere Plads i Klassen, hvorfra de ej maa opflyttes, førend de ved forøget Flid har gjort sig fortjente dertil.

§ 5. Da gode og moralske Grundsætninger og sædelig Dannelse er en lige saa vigtig Genstand for den offentlige Opdragelse som nyttige Kundskaber og Øvelser, saa anbefales til dette Øjemed:

1) At Læreren foruden at vedligeholde og ved enhver Lejlig-

hed, som Undervisningen tilbyder, at indprente Religion og Dyd samt foregaa deri ved sit eget Eksempel, har hver Lørdag eller en Gang om Ugen, førend Skoletiden begynder, skrevet eller sat med de løse Bogstaver paa Læsetavlen en kort religiøs eller moralsk Sentens, hvilken Børnene kan have for Øjne og ved Slutningen opsiger, snart en, snart en anden.

2) At Læreren, saa snart han selv bemærker eller af Rygtet erfarer en eller anden Usædelighed hos noget Barn, da i næste Læsetime, efter at han er kommen til Kundskab om den begangne Udyd, og hvad anden Øvelse end maatte være bestemt for Klassen og Timen, lader ikke ved den skyldige, men ved en anden oplæse af de brugelige Læsebøger et Stykke, der enten handler om den begangne Udyd eller den modsatte Dyd og under Læsningen søger at gøre Grunden for Dydens Behagelighed og Gavnlighed samt Udydens Skammelighed og Skadelighed saa fattelig, som det er muligt, med tillagte almindelige Formaninger uden at udmærke det Individ, hvortil det sigter, men overlade det til dets egen Samvittighed at advare, straffe og forbedre det.

3) Begaas af samme Barn den samme Udyd anden Gang, igentager Læreren kortelig og kateketisk i næste Time med alle Børnene, den skyldige iberegnet, hvad tilforn om denne Udyd er læst, hvorefter den skyldige jages ud, foreholdes af Læreren med streng Alvorlighed sin Forseelse imod bedre Overbevisning og dømmes i kortere eller længere Tid uværdig til det sædvanlige Sæde i Selskab med andre, da det henvises til en afsides Plads i Skolen, men hvor det alligevel kan profitere af den daglige Undervisning.

4) Naar den tildømte Straffetid er ude, og Barnet lover Bedring samt beder først Læreren og dernæst hele Klassen om Forladelse, antages det med blid Godhed og indsættes igen paa sin Plads.

§ 6. Imod Slutningen eller i Begyndelsen af ethvert Halvaar holdes en almindelig Eksamen i Skolen, hvorved, saavel som

naar Biskoppen visiterer Skolen, alle skolepligtige Børn paa Frederiksværk, hvad enten de i det forløbne Halvaar har søgt Skolen eller ikke, er forpligtede til at møde under 1 Mk. Mulkt for Udeblivelse. Ved denne halvaarlige Eksamen bliver følgende at agte:

1) Dagen, da den begynder, samt Ordenen, hvori enhver Klasses Børn skal overhøres, bestemmes i det næst foregaaende Direktionsmøde, og til at udføre den anvendes 3 Dage, nemlig

a) En hel Dag til enhver Hovedklasses Børn, og

b) Om Underafdelinger i Klasserne maatte findes fornødne, da en halv Dag til hver Afdeling.

2) Naar Eksamensdagene er bestemte, tilkendegiver Skolelæreren enhver Klasses Børn den Dag, da de efter Direktionens foregaaende Beslutning skal møde. Ligeledes besørger det af Direktionens Medlemmer, der i Maaneden har Inspektion, ved Skolebudet de Børn tilsagte, som Dagjournalen udviser at være skolepligtige, men ej søger Skolen, og hvis Overhørelse altid foretages den sidste Dag.

3) Paa Eksamensdagene bør hele Direktionen være til Stede i fuld Forsamling, ligesom det og ønskes, at nogle Forældre vil forunde sig selv og deres Børn den Glæde at være Vidne til deres Fremgang.

4) Overhørelsen forrettes af Skolelæreren, til hvis Forestillingsmaade Børnene bedst er vante, saaledes at han fremkalder ethvert Barn især fra sin Plads i Klassen og lader det, afsondret fra de andre Børn, gøre Rede for, hvad det har lært. Er der i Klassen flere Underafdelinger, lader han, for at vinde Tid, den ene Afdeling udarbejde en Prøve paa Regning, Skrivning etc., medens en anden overhøres i Læsning og andre erhvervede Kundskaber. Under Overhørelsen maa det være Direktionens Medlemmer uforment ved et og andet Spørgsmaal nøjere at prøve Børnene i de Genstande, hvori de efter den holdte Maanedsjournal skal være underviste.

5) Direktionen censurerer paa Stedet i en dertil indrettet Eksaminationsprotokol, hvori det af Medlemmerne, der i den Maaned, da Eksamen indfalder, har Inspektionen, tilfører ved ethvert Barns Navn en kort affattet Karakter, saavel for dets Færdighed i, hvad der efter Maanedsjournalen skal være gennemgaaet, som for dets udviste Sædelighed, Agtsomhed og Flittighed i at søge Skolen ifølge den holdte Dagjournal. Men Forretningen underskrives i Protokollen af alle Direktionens Medlemmer.

6) Efter at Eksamen med alle Børnene er fuldført, forundes baade Skolelæreren og Børnene 8 Dages Frihed. I denne Mellemtid besørger den inspektionshavende Direktør bragte i Orden de Karakterbøger, hvoraf ethvert Barn bekommer sin, det første de begynder at gaa i Skolen, og beholder den deres hele Skolegang igennem, kun at de ved Eksamenstider afleverer den hver Gang, efter Paafordring, til Skolelæreren. I disse Bøger anføres nøjagtig den Karakter saavel for Sædelighed som for Duelighed og Fremgang i de lærte Ting, der i Eksaminationsprotokollen er ethvert Barn tilkendt, med den Direktørs Underskrift, som besørger dem indførte i Karakterbøgerne.

7) Efter de 8 Dages Forløb, hvori Skolen har haft Frihed, sammenkaldes igen alle Børnene af alle 3 Klasser og ordnes paa deres sædvanlige Pladser, da hele Direktionen atter maa være til Stede, og det af Medlemmerne, som vælges til Ordfører, efter en kort Opmuntringstale overleverer med alvorlig Højtidelighed til ethvert Barn sin Karakterbog, først til dem, der har faaet de bedste, dernæst til dem, der har faaet maadelige, og sidst til dem, der har faaet slettest Karakterer. Før og efter denne Forretning afsynges — om det er gørligt med Musik — en passende Sang, hvori Børnene kan være øvede i Forvejen. Ved denne Lejlighed sker tillige Forflyttelse fra en Hovedklasse til en anden, ligesom og nye Børn antages og anvises den Plads i Klasserne, hvortil de efter den foregaaende Prøve findes dueligst.

§ 7. Ethvert Aar, paa den Tid Skoleoverhørelsen er tilende-

bragt, gives til Opmuntring, vekselvis hvert andet Aar i Begyndelsen af Maj og hvert andet Aar i Begyndelsen af Novbr. Maaned, en Børnefest, passende til Aarets Tider og ordnet dels ved sømmelig Højtidelighed, dels med anstændig og sømmelig Morskab, hvori de Børn med deres Forældre, som har gjort sig fortjente til en god Karakter for Flittighed og Sædelighed, deltager, men hvorfra de forsømmelige og usædelige udelukkes.

4. Afdeling.

Om Skolens Bestyrelse.

§ 1. For at paase den i foregaaende Afdelinger foreskrevne Orden overholdt, for saa vidt den ikke i enkelte Poster er gjort til Justitsbetjentens Sag, og for at fremme ved indbyrdes Overlæg gavnlige Forslag og tagne Beslutninger til Skolens Bedste i de Poster, som formedelst indløbne uforudsete lokale og temporære Omstændigheder ej kan foreskrives, bliver oprettet en stadig Skoledirektion paa Frederiksværk bestaaende af: Inspektøren paa Værket, Birkedommeren, Bogholderen, Sognepræsten i Kregome, Godsets Inspektør og 3 af Frederiksværks Beboere, som af Direktionen udvælges, og hvoraf en afgaar hvert Aar, i Førstningen efter Lodtrækning, dernæst efter Tur, medmindre han vælges igen til at vedblive. For denne Direktion er Administrationen for Frederiksværk (skønt fraværende) Præses.

§ 2. Til Direktionens Brug holdes et Skolebud, som den selv vælger og kan formaa dertil imod en aarlig Løn af 12 Rgdlr. Dennes Bestilling skal fornemmelig bestaa i at ombære Dokumenter og Breve til Paategning samt ved overordentlige Lejligheder at sammenkalde Børnene til at møde i Skolen m. m., hvorom Direktionens Medlemmer nærmere instruerer ham.

§ 3. Ligeledes anskaffes til Direktionens Brug følgende Protokoller:

1) En Forhandlingsprotokol, hvori først dette Reglement Ord til andet indføres og dernæst alt, hvad Direktionen i sine Møder

foretager, ventilerer og beslutter med alles Underskrift i den Orden, hvori de ovenfor er anførte.

2) En Korrespondanceprotokol, hvori opbevares alle til og fra Direktionen passerende Breve og Dokumenter Skolevæsenet angaaende.

3) En Eksaminationsprotokol, der indrettes i Konformitet med Skolelærerens holdte Journaler for at kunne tjene til Kontrol med samme.

4) En Inventarieprotokol, hvori stykkevis indføres alt det Skoleapparat af Bøger, Landkort, Regnetavler etc., som nu forefindes ved og herefter anskaffes ved Skolen.

5) En Regnskabsprotokol til Afbetjening ved det ifølge 5. Afdelings 5. § forfattede aarlige Regnskab.

§ 4. Af Direktionens Medlemmer har Embedsmændene vekselvis i en Orden, som de selv indbyrdes vedtager, hver sin Maaned, hvori de øver speciel Inspektion med Skolen, og da ej alene besørger alt forefaldende Skriveri Bestyrelsen vedkommende, men og ugentlig, saa ofte Tid og Lejlighed tillader det, personligen maa møde i Skolen, overvære Undervisningen, agte paa, om og hvorvidt Lovens Forskrift holdes, raadføre Skolelæreren, være ham behjælpelig i at fremme og vedligeholde Orden, Flittighed, Renlighed og Sædelighed hos Børnene, og saa snart han mærker hos noget Barn Uorden og Forsømmelighed i Skolegang, da straks hos Forældre og foresatte undersøge Aarsagen og ved kloge Forestillinger søge at raade Bod paa Fejlen. Om hvad enhver i sin Maaned har iagttaget og udrettet Skolen til bedste, underrettes den hele Direktion i de følgende Møder, hvor det protokolleres og derover nærmere beraadslaas.

§ 5. Ved Slutningen af enhver Maaned forsamles Direktionen paa en Tid og et Sted, som i ethvert Møde forud bestemmes. Udi disse Forsamlinger, hvorfra ingen af Direktionens Medlemmer bør udeblive uden skriftlig eller ved sikkert Bud at melde

den Aarsag, der forhindrer ham, foretages, overvejes og besluttes alt, hvad der kan tjene til at befordre Flid og Sædelighed blandt Børnene, udbrede Lyst og Nøjagtighed hos Forældrene til at lade dem søge Skolen, afskaffe indløbne Uordner og Misbrug, haandhæve Lærerens Anseelse og befæste den foreskrevne Orden ved Skolen. Læreren foreviser da tillige sine Journaler, andrager, hvad han til sit og Skolens Bedste kan have at erindre, samt beraadslaar med Direktionen, saavel om hvilke Lære- og Læsebøger maatte findes passende, som Inddelingen af de Kursus, der efter dem skal igennemgaas i de forskellige Klassernes Afdelinger, og i Almindelighed om alt, hvad han finder fornødent til Undervisningens ordentlige, faste og stadige Gang. Hvad der i disse Forsamlinger overlægges og vedtages Skolevæsenet betræffende, tilføjes udførlig og nøjagtig i Forhandlingsprotokollen af den, der i den forløbne Maaned har haft Inspektion, ligesom han og besørger indsendt til Præses en tro Afskrift deraf under sin Haand alene, ifald intet er foretaget, der maatte udfordre nærmere Decision.

§ 6. Ethvert Forslag til den specielle Anvendelse og Iværksættelse af denne Anordning, som Direktionen enstemmigen vedtager, og Præses bifalder, skal gælde som Regel for alle vedkommende. Er enkelt Medlem fraværende, bør han i dette Tilfælde være tilfreds med det, som de flere nærværende beslutter. Derimod om noget Forslag ytres, hvorved enten en eller anden Artikel i Anordningen saavel som i de ovenommeldte lovgyldige Vedtægter maatte i det væsentlige forandres, om ikke aldeles ophæves, eller hvorom Direktionens tilstedeværende Medlemmer kunde have forskellige Meninger, bør det udførlig med Grunde for og imod — dog uden at navngive, enten hvo der har opgivet Forslaget, eller hvo der er for, og hvo imod det — samt med hele Direktionens Underskrift indberettes til Præses, der afgiver den gældende Decision. Skulde i sidste Tilfælde noget Medlem af Direktionen ved anden uopsættelig Embedsforretning eller Sygdom være forhindret fra at bivaane det Møde, hvori sligt et For-

slag ventileres, da sendes ham Indberetningerne til Underskrift, inden de afgaar, og ham forbeholdes Ret til at vedlægge eller paategne sin Mening imod, at han meddeler verificeret Genpart af, hvad han vedlægger eller paategner, til Direktionens øvrige Medlemmer paa Stedet.

§ 7. Breve, Decisioner og andre skriftlige Meddelelser fra Præses angaaende Skolevæsenet adresseres til: *Skoledirektionen paa Frederiksværk* og afleveres til den inspektionshavende Direktør, som igen besørger dem ufortøvet omsendte til de øvrige Embedsmænd i Direktionen, hvilke paategner deres Navne til Bevis for Bekendtgørelsen, hvorefter de indføres Ord til andet i Korrespondanceprotokollen.

§ 8. Alle og enhver paa Frederiksværk, i Særdeleshed Børn og Fædre, er pligtige til at udvise mod Skolelæreren den Kærlighed og Agtelse, en Mand fortjener, som danner den opvoksende Ungdom til oplyste, duelige, sædelige og lykkelige Mennesker. Finder han sig i sit Embede fornærmet af nogen, andrager han det i nærmeste Møde for Direktionen som hans første foresatte, der straks lader den skyldige kalde frem i Forsamlingen og ved den inspektionshavende Direktør alvorligen irettesætte. Møder den indkaldte ikke eller ej vil erkende Forseelsen, indberettes det til Præses, hvorved Direktionen afgiver sin Betænkning om, hvorledes den strafskyldige efter dens Formening vil være at anse, da Præses dikterer en Mulkt efter Omstændighederne, som uden videre Lovmaal inddrives af Værkets Justitsbetjent. Ligeledes bør enhver, som finder sig beføjet til at klage over Skolelæreren, andrage det skriftlig for Direktionen, der nøjere i fuld Forsamling undersøger Klagerens Grund eller Ugrund og indsender den med sin Betænkning til Præses, som derpaa deciderer.

§ 9. Gør Skolelæreren sig virkelig skyldig enten i modvillig Forsømmelse af og selvraadig Afvigelse fra de for ham gældende Love eller i nogen anden moralsk Fejl, der maatte have en

skadelig Indflydelse paa den Ungdom, han skal danne, og nedsætte ham i den Agtelse, han behøver for at kunne stifte Nytte, maa ethvert af Direktionens opsynshavende Medlemmer efter foregaaende 4. § i al Stilhed og uden Vidner erindre ham om sin Pligt, men frugter ej dette, saa forener Direktionen sig om samtlig at give ham skriftlig og under Forsegling en alvorlig Advarsel og Formaning til lagttagelse af sine Pligter. Vedbliver han desuagtet sin Fejl, Selvraadighed eller Forsømmelighed, saa foretages denne Sag i Direktionens næste Forsamling og indberettes til Præses, der igen meddeler Direktionen de fornødne Forholdsregler.

§ 10. Naar en Skolelærer ved Frederiksværk Skole enten andensteds henbefordres, ved Døden bortkaldes eller af anden Aarsag afgaar, og en anden skal til dette Embede antages, besørger Præses Embedets Vakance offentlig bekendtgjort, og Kompetenterne melder sig med skriftlig Ansøgning til Præses, der igen henviser dem tillige med Kopi af deres Ansøgning til Skoledirektionen, af hvilken deres Duelighed, medbragte Attester og i Ansøgningen paaberaabte Grunde nærmere undersøges. Rejseomkostninger og Fortæring i den Tid, de til dette Øjemed opholder sig paa Frederiksværk, godtgøres dem efter Billighed af Skolekassen. Ved Ankomsten til Værket melder de sig hos den inspektionshavende Direktør, der straks ved Cirkulærer indbyder Direktionens øvrige Medlemmer paa en bestemt Dag og Time til et overordentligt Møde, samt lader ved Skolebudet alle Børnene sammenkalde ligeledes at møde i Skolen til en bestemt Tid Kandidaten foreviser da først i Forsamlingen sine Attester, saavel fra Akademiet som andre paalidelige Folk, af hvilke han har haft Lejlighed til at blive kendt; dernæst aflægger han Prøver paa sin Duelighed, idet han med enhver Klasses Børn foretager en kort Undervisning i de forskellige Dele, hvori de efter den her gældende Skoleanordning skal øves. Er der flere Kompetenter, prøves de paa samme Maade. Efter disse aflagte Dueligheds prøver træder Direktionen atter sammen og forener sig i sin

Dom over det eller de ansøgende Subjekter. Denne tilføres Forhandlingsprotokollen og indsendes i tro Afskrift til Præses, der da meddeler den, han vælger til Embedet, en skriftlig Vocation, hvorefter han indføres med en passende Højtidelighed i Skolen til sit vigtige og hæderfulde Kald.

§ 11. Ved hvert Aars Udgang indsender Skoledirektionen en udførlig Rapport om Skolens Tilstand til Præses for ved samme at tilstilles mig.

5. Afdeling.

Om Skolens Økonomi.

§ 1. Denne Skoles Fond, som er 500 Rgdlr. aarlig, udbetales af Værkets Hovedkasse ved Bogholderen quartaliter til Skoledirektionen imod dens Kvittering, egenhændigen underskreven af alle dens Medlemmer.

§ 2. Dette Fond forøges ideligen, dels med hvad der aarligen kan bespares deraf, dels med hvad der efterhaanden maatte indkomme i Mulkter efter foregaaende Anordnings Artikler, hvilket, naar det er opsteget til 100 Rgdlr., Direktionen sørger for at gøre frugtbringende imod lovbefalet Sikkerhed.

§ 3. Til at opbevare disse Midler har Direktionen sin egen Kasse eller et passende jernbundet Skrin, der bekostes af nuværende Skolens Fond, samt forsynes med 3 diverse Laase og Nøgler, hvoraf Værkets Inspektør har en, Justitsbetjenten en, og Præsten i Kregome en. Dette Skrin gemmes for bestandig paa Værkets Kontor i dets jernbundne Kiste, hvorfra det ved Skolebudet bringes til Direktionens Forsamlingssted, naar den holder sine maanedlige Møder, og derfra igen ved samme tilbage til Kontoret, straks naar Forsamlingen hæves.

§ 4. I enhver Maaneds Forsamling beraadslaar Direktionen tillige med andet ogsaa især om Skolens Økonomi, da det overlægges, om noget og hvad i den tilstundende Maaned kan komme til Udgift, hvilket af Kassen udtages og besørges af den opsyns-

havende Direktør, som i næste Forsamling fremlægger Kvitteringer for det udgivne. Derimod nedlægges de indkomne Mulkter, for hvis Rigtighed Justitsbetjenten foreviser de ifølge 3. Afdelings 1. § passerede Lister, samt andet værende Overskud i Forvaring i Kassen. Men alt, hvad i denne Henseende foretages, tilføres under en egen Artikel i Forhandlingsprotokollen, saa at Kassens Tilstand ogsaa kan deraf idelig erfares.

§ 5. I Slutningen af Aaret bringes dette saaledes maanedsvis tilførte i ordentlig Regnskabs Form af den Direktør, som i December Maaned har den specielle Inspektion, og forsynet med de fornødne Bilag forelægges til nærmere Prøve i det sidste Direktionsmøde, hvorefter saavel Regnskab som Bilag oversendes til Revision af den, som reviderer Værkets øvrige Regnskaber. Naar de af ham muligen gjorte Antegnelser er indløbne til Besvarelse, foreslaar det Medlem, som har forfattet Regnskabet, et ekstraordinært Møde, hvori delibereres om Besvarelse. Denne udfærdiges nu af Regnskabets Forfatter og indsendes til Præses, som deciderer. Derefter indføres det in extenso med Bilag, Antegnelser og deres Besvarelser samt Decisioner i en dertil bestemt Regnskabsprotokol af den, som i den Maaned, hvori det indløber fra Præses, har Inspektion.

§ 6. Siden hele Direktionen saaledes har Kassen i Bevaring, og alle dens Medlemmer fører maanedlig dens Regnskab, saa at den ene kontrollerer den anden, og enhver for sig kan være fuldkommen betrygget, saa kan og bør og den hele tilstedeværende Direktion, een for alle og alle for een, ex officio være ansvarlig for de Skolens Midler, som den oppebærer og forvalter.

§ 7. Som faste og bestemte Udgifter bliver aarligen af Kassen at udrede:

1.	Lærerens Løn	300 Rdl.
2.	Ildebrand og Lys	60 —
3.	Til en Børnefest aarlig, vekselvis det ene Aar ved Sommer- og det andet Aar ved Vinterhalvaarets Eksamen,	20 —

4.	Til et Skolebud	12 Rdl.
5.	Til fornødne Skoleapparater, saasom Landkort og andre passende Kobberstykker, Lære- og Læsebøger, Regnetavler og Fedtsten, Skrive- og Cifferbøger, Linealer og Triangler, Passere og Ridsefjer, Blæk og Tusk, Blyants- og Skrivepenne, Blækhuse og Penneknive, Svampe og Gummi elasticum	50 —

Men ved denne Post bliver at agte:

a. At Direktionen i Forening med Læreren overlægger og paa det nøjeste undersøger i sine maanedlige Forsamlinger, hvad Fornødenheden kræver at maatte anskaffes af slige Ting, for om muligen noget kunde bespares af den dertil anviste Sum. Men hvad der anskaffes, maa indføres ufortøvet under Datum og stykkevis med vedføjede Priser i Skolens Inventarieprotokol af det Direktionsmedlem, som efter § 4 besørger Indkøbet.

b. At det staar enhver af Værkets Beboere frit for at forsyne deres Børn selv med de fornødne Skolesager, dog saaledes, at de Bøger, som gives dem til dette Brug, maa være af samme Slags som de, der bruges i Skolen, hvorimod det, de saaledes anskaffer selv, bliver deres Ejendom, hvilken de kan tage med sig af Skolen og bruge efter Behag.

c. At hvo der ikke kan eller vil anskaffe sig det selv, faar det frit paa Skolens Bekostning, dog saaledes, at hvad der overlades Børnene til Brug og Øvelse hjemme, er Forældre og foresatte forpligtede til, om det bortkommer eller mishandles, saa det bliver ubrugeligt, at betale efter sin Værdi til Skolekassen, og ifald de ej vil, under Udpantnings Straf, hvorimod Barnet bekommer igen af Skolens Beholdning, hvad det behøver, ligesom det og beror paa Direktionens Skønnende, om et Barn, naar det udskrives af Skolen, maa i Betragtning af dets Flid og Duelighed beholde, hvad det har brugt i Skolen, eller det gives tilbage til Skolens Beholdning.

d. At denne Beholdning paa det nøjeste efterses ved den næstsidste Forsamling, Direktionen holder i Aaret, da det annoteres

i en dertil bestemt egen Rubrik udi Inventarieprotokollen, hvad der er bortkommet, forbrugt, ødelagt eller efter foregaaende Artikel af Direktionen bortskænket, hvilket tillige udstryges i Pengerubrikken, for at den rette Sum, hvortil Inventariet beløber sig, kan overføres i Regnskabet, og som Direktionen ogsaa herved kan betrygge sig imellem sig selv indbyrdes, saa bør den og være ansvarlig for Skolens Inventarium, ligesom efter foregaaende 6. § for andre dens Midler.

§ 8. Enhver anden Udgift til Skolens Fornødenhed og Bedste, som ikke nu kan bestemmes, foredrages Direktionen af den inspektionshavende Direktør efter Overlæg med Læreren, da den i Konformitet med 4. Afdelings 6. § indstilles til Decision af Præses.

Hovedkvarteret i København, den 29. Marts 1808.

Frederik R.

Grove. Clausen.

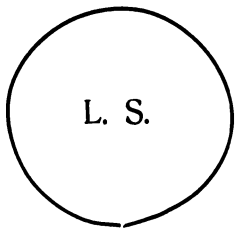

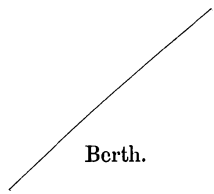

Man kan ikke frigøre sig for den Tanke, at Skolen har stillet sig større Opgaver, end den knapt afmaalte Tid tillod at løse. Ikke des mindre har Værkets Skole sikkert indtaget en smuk Stil-

ling. Mange af de i Planen — der næsten helt igennem er original — fremsatte Tanker er saa moderne, at man skulde tro, de tilhørte en langt senere Tid, naar ikke Stilens gammeldags Vendinger mindede om sjette Frederiks Dage.

Den Fornedrelsestilstand, Skolen efter E. P. Tschernings Udsagn kom i 1818, vedvarede til 1842. Skolevæsenet blev da delt i en Almueskole med den for den Slags Skoler fastsatte Undervisning og en borgerlig Realskole med muligst fuldstændig Undervisning i alle de Genstande, der omhandles i Planen af 29. Marts 1808, hvorhos Pigerne efter Forældrenes Ønske kunde undervises i Syning, Spind og Strikning. Lærerpersonalet skulde bestaa af en Førstelærer og Inspektør, en Andenlærer, en Almueskolelærer og en Haandgerningslærerinde.

I 1863 nedlagdes Realklassen, og Skolen har siden været Borgerskole, hvilket Navn den for øvrigt har baaret siden 1852.

Kong Karl X Gustavs Besøg paa Frederiksborg.

Ved Dr. phil **Francis Beckett.**

I Dr. *John Böttigers* Afhandling om Adriaen de Fries' Broncer i Sverrig (Stockholm 1884) er til Skildringen af Karl Gustavs Besøg hos den danske Kongefamilie paa Frederiksborg 3.—5. Marts 1658 benyttet en utrykt Beretning i Sverrigs Rigsarkiv. Da jeg af Citaterne kunde se, at Beretningen indeholdt Enkeltheder, som manglede i de andre (trykte) Beretninger om Kongemødet[1], skaffede jeg mig en Afskrift deraf. Hos Böttiger er Beretningen citeret som Generaladjutant Ahrensdorffs Relation, men da Afskriften af det Parti, der drejer sig om Kongebesøget paa Frederiksborg, blev sendt mig fra Rigsarkivet, havde Hr. Arkivar *Per Sondén* den Godhed at meddele mig, at Relationen, forfattet paa Tysk, er skrevet af ingen ringere end den forvovne Generalkvartermesterlieutenant *Erik Dahlberg,* der ledsagede Karl Gustav til

[1] Jfr. I. A. Fridericia: Adelsvældens sidste Dage, S. 324 f.; XLV (3), Kildehenvisninger.

Slottet.[1] Idet jeg henholder mig til Hr. Arkivar Sondéns Ord, maa jeg dog gøre opmærksom paa, at der findes ganske enkelte Uoverensstemmelser mellem Erik Dahlbergs Dagbogs og Relationens Angivelser. I Dagbogen hedder det saaledes, at der var 80 Kanoner paa Kronborg, i Relationen, at der saluteredes med nogle og halvfjerdsindstyve. Men paa andre Punkter giver Dagbogen og Relationen samstemmende Oplysninger, der ikke findes i de andre Beretninger, saaledes den Meddelelse, at Frederik III havde stillet sin Lystjagt til Karl Gustavs Disposition ved Overfarten fra Kronborg til Helsingborg.

Relationen er skrevet paa temmelig gebrokkent Tysk. Min danske Oversættelse er derfor ret knudret, dog ingenlunde saa knudret som Originalen. Ikke des mindre er Beretningen den mest levende, indgaaende og i psykologisk Henseende mærkeligste Fortælling om Kongemødet paa Frederiksborg. Titlen lyder:

Sandfærdig Relation om alt, hvad der er foregaaet og har tildraget sig saa vel i Holsten, paa Fyn som paa Sjælland Anno 1657 og 1658 under Hs. Kgl. Majestæt af Sverrig og hans Armé, fra Erobringen af Frederiksodde indtil Fredsslutningen ved Taastrup saa og indtil Højstsammes Ankomst til Göteborg i samme Aar.

Den Del af Beretningen, der drejer sig om Kongemødet, lyder saaledes:

Nu stod intet andet tilbage til disse to Kongers[2] fuldstændige Pacificering og Endrægtighed, end at de ved en personlig Sammenkomst kunde gøre Freden fast og stabil, og da Kongen i Danmark gentagne Gange lod forespørge hos Kongen af Sverrig, om han vilde indfinde sig hos ham i København, saa behagede dette Sted ikke Kongen i Sverrig, men han valgte Frederiksborg, og efterat han havde truffet vedbørlige Foranstaltninger for Arméen og givet Rigs-Admiral Wrangel Overkommandoen og

[1] H. Lundström: Erik Dahlbergs Dagbok (1912), S. 119. [2] Frederik III.s og Karl X. Gustavs.

paabudt ham at lægge Arméen i Kvarter, brød Kongen den 3. Marts [1] op fra Ringsted med et lille Følge af Hoffolk og nogle faa Officerer, og han kom samme Middag til Roskilde, hvor han blev mødt og modtaget af den danske Admiral Henrik Bielke med samt Kongen i Danmarks Overkammerherre [2], og efter Middagsmaaltidet rejste Kongen videre, indtil han kom en halv Milsvej fra Frederiksborg, hvor Kongen i Danmark oppebiede ham. Til Eskorte havde Kongen i Sverrig, foruden det ovennævnte lille Følge, kun 150 Ryttere under Oberst Owerbek. Saa snart disse blev Kongen i Danmark var, stillede de sig paa højre Side af Vejen. Paa venstre Side, paa en Bakke, havde Kongen i Danmark ladet sin Dronnings Livregiment, 1200 Ryttere, under Oberst Kaj Lykke [3] tage Stilling i 11 Kompagnier og god Orden. Disse Ryttere var overmaade vel munderede og alle forsynede med røde Kapper, hvorpaa stod F III. kronet, i rigt Broderi. Da man nærmede sig Kongen i Danmark, der var omgivet af en stor Mængde pyntede Kavallerer og Adelsmænd samt 40 Drabanter med forgyldte Partisaner og i kostbare Livréer, steg Kongen i Sverrig ogsaa ud af sin Karosse, fulgt af de ovennævnte to danske Herrer og deres Suite, og begge Konger gik hinanden i Møde omtrent paa Halvvejen, omfavnede hinanden meget hjærtelig og komplimenterede hinanden i faa Ord, alt medens Herpukkerne og Trompeterne paa begge Sider lod sig tappert høre. Og efter at Kongen i Sverrig havde stedet de danske Kavallerer og Kongen i Danmark de svenske til Haandkys, gik hele Følget i Spid-

[1] 1658. [2] Det var Ove Juul, der sammen med Henrik Bielke ledsagede Karl Gustav til Frederiksborg. Paa Forespørgsel har Hr. Arkivar A. Thiset meddelt, at der ellers ikke vides noget om, at O. Juul var Overkammerherre. [3] Det var det af Kaj Lykke hværvede Rytterregiment, der havde Titlen: Kongens (ikke Dronningens) Livregiment. Karakteristisk nok findes den samme Fejl paa Stikket hos Pufendorf, der viser Mødet mellem de to Konger ved Frederiksborg, og som netop er udført efter en Tegning af Erik Dahlberg. Opgivelsen af Antallet af de Ryttere, der ledsagede de to Konger, er højst forskellig i de forskellige Beretninger. Den anonyme danske Beretning i Danske Samlinger, 2. R. 6., S. 298 ff. opgiver saaledes, at hver af Kongerne var fulgt af 200 Ryttere.

sen, derpaa Kongen i Danmark alene, og bag ham Kongen i Sverrig ligeledes alene, alle med blottede Hoveder, hen til Kongen i Danmarks Karosse, der kørte frem. I denne satte begge Konger sig alene [1], og i smuk Orden drog man til Slottet Frederiksborg. Man har iagttaget, at idet Kongen i Danmark ilede frem for at give Kongen i Sverrig den første Omfavnelse, snublede denne og vilde være faldet, hvis han ikke var blevet hjulpet af sine Omgivelser. Herom blev der snakket allehaande. Ved begge Kongers Ankomst til Frederiksborg blev der givet tredobbelt Salve af 20 Kanoner, hele Kavalleriet og 800 Soldater, og Kongen i Sverrig blev af Kongen i Danmark ført til de for ham istandsatte Værelser [2]. Men saa snart denne havde taget Afsked med ham, lod Kongen i Sverrig ved Hr. Rigskansleren Grev Gabriel Oxenstierna Dronningen i Danmark komplimentere og vide, at han vilde aflægge hende en Visit, naar dette maatte passe hende, hvorpaa hun med høflige Hilsener tilbage lod svare, at hun ventede Kongen. Denne aflagde ogsaa snart Visiten og traf Dronningen i en stor, smuk Sal [3], omgivet af mange Damer og Fakler, og blev modtaget af Dronningen næsten paa Dørtærskelen. Denne Visit bestod ligeledes i ganske korte Æresbevisninger, til hvilke paa begge Sider føjedes gode Ønsker, indtil Dronningen endelig, uagtet Kongen søgte at afværge det og gjorde Ophævelser derover, dog satte igennem, at hun ledsagede Kongen lige til Døren. Efterat Kongen i Sverrig var vendt tilbage til sine Værelser og havde depecheret den svenske Post, blev der blæst til Taffel, hvorpaa Kongen i Danmark med en anselig Suite selv afhentede Kongen af Sverrig, hvilket fandt Sted, saa længe Kongen opholdt sig paa Frederiksborg, og førte ham ind i Dronningens Værelser, hvorfra de ledsagede hende ind i Taffelsalen [4].

[1] De fleste andre Beretninger meddeler, at Hertug Ernst Günther af Sønderborg-Augustenborg og den engelske Gesandt Philip Meadowe kørte sammen med de to Konger. [2] I Kongefløjens tredie Stokværk ovenover Kongens og Dronningens Værelser i andet Stokværk. [3] Den saakaldte Vintersal i Østsiden af Kongefløjens andet Stokværk. [4] Den saakaldte „Skibssal", den østligste Sal i tredie Stokværk.

Her kom det nu atter til overmaade mange Ceremonier, idet Dronningen i Danmark endelig vilde anvise Kongen i Sverrig Pladsen for Bordenden, medens Kongen med største Høflighed gentagne Gange afslog dette og selv førte Dronningen derhen. Hun vilde dog ikke indtage Pladsen, men søgte efter Evne at nøde Kongen i Sverrig til at akceptere den fornemste Plads, hvilke Ceremonier varede en god halv Time, indtil Dronningen sluttelig behagede at sætte sig alene for Bordenden; tilhøjre sad Kongen i Sverrig, derpaa kom Kongen i Danmark, endvidere den engelske Gesandt [1] og svenske Rigsraader samt Damer og danske Rigsraader. Kavallerer vartede op ved Taffelet, Salen var meget herlig tapetseret [2], og Retterne var kostelige og i Overensstemmelse med dette høje og fornemme Selskabs Værdighed. En meget herlig saavel vokal som instrumental Musica fyldte Ørerne, blandt andet ogsaa nogle latinske Vers gjorte til Ære for Kongen af Sverrig, sungne af to italienske Kastrater eller Gildinger. Det første Maaltid varede kun $1^1/_2$ Time, og naar undtages Dronningens Samtale med Kongen i Sverrig blev der talt meget lidt. Efterat Taffelet var hævet, blev Dronningen ført til sine Værelser af begge Kongerne, og da Kongen i Sverrig nu vilde trække sig tilbage, begyndte Komplimenterne paany, idet Kongen i Danmark vilde følge Kongen i Sverrig lige til hans Værelse, medens denne vilde vise hin den samme Ære. Dog maate efter mange Ceremonier, og efterat man var gaaet frem og tilbage, Kongen af Sverrig tillade, at Kongen i Danmark ledsagede ham til Forværelset, hvor han tog Afsked, men nu fulgte Kongen i Sverrig ham halvvejs ned ad Trapperne, hvor man saa endelig atter ønskede hinanden God Nat, og saaledes skiltes de to Konger den første

[1] Philip Meadowe. [2] Det i Enkelthederne ikke korrekte Stik hos Pufendorf efter Erik Dahlbergs Tegning viser Væggene dekorerede med de sorte Fløjelstapeter, smykkede med broderede Fremstillinger af det danske Vaabens enkelte Dele, der (i Følge Inventaret) 1650 hang i den store Sal i Stokværkets vestlige Del. Salen kaldtes „Gammel Dronningens Taffelstue", „Fru Mutters Gemak" (efter Kristian IV.s Moder, Enkedronning Sofie) eller „Englesalen".

Aften. At beskrive det kostbare Udstyr af det Værelse, hvori man havde indlogeret Kongen af Sverrig, er ikke mulig, men enhver der ved, hvor højt den ene Potentat estimerer den anden, kan vel tænke sig dertil. Jeg vil kun blot melde dette, at ved Sengens 4 Hjørner stod 4 store, massivt støbte og meget kunstig udarbejdede, delvis forgyldte, næsten legemsstore Sølvfigurer; hver havde en snehvid, tændt Vokskærte i begge Hænder. Balustraden omkring Sengen var ogsaa af forgyldt Sølv. Sengehimlen, der ligesom Gardinerne var af karmoisinrødt Gyldenstykke, rigt broderet med Guld og Perler, holdtes af 4 Engle af blankt Sølv, der var fastgjorte foroven i Hvælvingen [1]. Af de kostbare Spejle, Krystal-Lysekroner og andet rigt Udstyr kunde man vel slutte sig til, hvilken stormægtig Vært det var, og hvilken høj Gæst.

Forinden Kongen i Sverrig gik til Ro, lod han de fornemste Hofmænd samt de faa Kavallerer, han havde med, kalde til sig og formanede dem til at være forsigtige med, hvad de drak, og hvad de talte om, og navnlig maatte de ikke indlade sig i nogen Samtale med de danske Kavallerer om den lige fuldendte Krig, for at der ikke skulde opkomme Ubehageligheder, hvorved denne høje Sammenkomst kunde formørkes. Dette blev ogsaa saa godt overholdt, at der ikke sporedes den svageste Misstemning, saa længe disse høje Personer var forsamlede.

Den 4. Marts blev der næsten ikke foretaget noget særligt, naar undtages, at der vekseledes Hilsener og Komplimenter mellem de tre Majestæter, og saavel Middags- som Aftenmaaltidet holdtes næsten paa samme Maade som den foregaaende Dag

[1] 1621 havde Kristian IV. af den hamborgske Guldsmed Jakob Mores den Yngre købt et Sengested af Ibentræ og Sølv, der kom til Frederiksborg. En Del af Sølvet blev aftaget 1645, og 1650 stod Sengen i Taarnværelset ved Fru Mutters Gemak (jvf. Bernh. Olsen: De hamborgske Guldsmede Jakob Mores d. æ. og d. y. S. 28 ff.). At dømme efter den her aftrykte Beretning maa Sengen være bragt i Stand i Anledning af Karl Gustavs Besøg. Den svenske Konges Soveværelse har formodenlig været det Værelse ud til Søen, der stødte op til „Fru Mutters Gemak".

med herlige Traktementer, kostelig Musik og megen anden stor Høflighed. Men efter Middagen aflagde Kongen i Sverrig Drongen en Visit, der dog varede længere end den foregaaende. Vel modtog Dronningen Kongen ved Døren, men i Samtalens Løb trak de sig lidt efter lidt tilbage fra Suiten, indtil de befandt sig ganske alene i Salens anden Ende ved Vinduet. Her talte de ganske alene næsten halvanden Time sammen, saa ingen kan vide, hvorom Samtalen drejede sig. Kongen i Danmark kom ogsaa til Stede, men da han saa sin Gemalinde staa alene sammen med Kongen, ret som om denne ikke vilde have Samtalen afbrudt, henvendte han Ordet snart til denne, snart til hin af de tilstedeværende Honoratiores, og gav sig sluttelig i Samtale med Hertug Ernst Günthers Gemalinde[1]. Og mener man, at i denne Kongen i Sverrigs lange Diskurs med Dronningen i Danmark blev den første Grundsten lagt til den saa længe ønskede Suverænitet samt Aftale truffet om inden Kongens Bortrejse at drøfte denne Sag nøjere.

Samme Aften, efter Aftensmaaltidet, og efter at Dronningen var blevet ledsaget til sine Værelser og havde taget Afsked, og begge Kongerne, ligesom den foregaaende Aften, under store Ceremonier havde ønsket hinanden God Nat, indlod Kongen i Sverrig, til alle de Omstaaendes højeste Forbavselse, sig i sit Forgemak i en meget behagelig Krigsdiskurs[2] med de danske Kavallerer, særlig med Hr. Feltmarskal Eberstein og General-Lieutenant Schack, hvilken Diskurs næsten varede en Time. Mod Sædvane forlangte Kongen i Sverrig et Glas Vin, og drak paa den ovennævnte Hr. Feltmarskals og alle tapre Soldaters Sundhed, og da Diskursen derpaa fortsattes, og de tilstedeværende Kavallerer greb Lejligheden til at lade Glassene gaa frisk omkring, se, da kommer Kongen i Danmark ganske uventet ind i Salen, og efter meget faa Ceremonier tager de to Konger hinanden i Haanden og begiver

[1] Hertuginde Augusta af Glücksborg. [2] Ifølge Rebolledo (Gigas: Rebolledo. S. 331) fortalte Karl Gustav (første Aften paa Slottet) om sine Felttog i Polen.

sig ganske alene ind i Kongen i Sverrigs Gemak, hvor disse to Potentater — som det mentes ganske alene — konfererede i Fortrolighed, saa det ikke kan vides, hvad der kom paa Bane, dog troede man for ganske vist, at Dronningen i Danmark, en meget klog og forslagen Prinsesse, havde begivet sig ind i Gemakket ad en hemmelig Gang [1], saa at hun blev tredie Person, og uden Tvivl forefaldt herinde allehaande fortrolige Samtaler. Imidlertid undlod begge Parters Kavallerer udenfor i Salen ikke at fejre deres Kongers fortrolige Samvær med Druesaft og gode Ønsker, endskønt man mærkede, at en Del af de danske Herrer betragtede saadan hemmelig Konversation med skele Øjne, maaske med skinsygt Henblik paa deres Frihed, indtil endelig de to store Herrer atter ønskede hinanden God Nat og skiltes.

Den følgende Morgen, den 5. Marts, aflagde Kongen med meget store Ceremonier og Contestation Afskedsvisit hos Dronningen i Danmark. Imidlertid var den kgl. danske Prins Kristian [2] bragt fra København til Frederiksborg, og gjorde særdeles zirlig sine Komplimenter for Hs. kgl. Majestæt af Sverrig, hvorpaa de to Konger indtog Frokost i Kongen i Sverrigs Forgemak [3], ved hvilken Lejlighed der blev drukket lidt mere end de foregaaende Dage. Kongen i Sverrig fik dernæst adskillige smukke og sjældne Heste forærende, ligesom ogsaa hans Suite blev regaleret paa forskellig Maade, hvorpaa Kongen i Sverrig tog Afsked. Han blev hilst af en tredobbelt Salve og ledsaget en halv Milsvej af et lignende Følge og ordnet paa samme Maade som ved Indtoget. Hs. kgl. Majestæt i Danmark tog nu Afsked med store Contestationer og Æresbevisninger, og drog tilbage til Frederiksborg. Men Kongen i Sverrig fortsatte sin Rejse til Helsingør, ledsaget

[1] Hvis det er rigtigt, at Dronningen hemmelig har deltaget i Samtalen, maa den have fundet Sted i Lønkammeret i det vestlige Hjørnetaarn, Mønttaarnet, thi gennem en Løntrappe i Taarnmuren staar Kammeret i Forbindelse med Taarnværelset nedenunder, og dermed den kongelige Lejlighed i andet Stokværk. [2] Kronprins Kristian (Kristian V.) var da kun en Dreng paa knap 12 Aar (f. 15. April 1646). [3] Maa være „Fru Mutters Gemak".

af den ovenfor nævnte Hr. Rigsraad og Admiral Henrik Bielke og adskillige danske Kavallerer, og efterat have taget Afsked fortsatte han samme Dag Rejsen over Sundet til Helsingborg i en Kongen i Danmark tilhørende Lystjagt. Men Bagagen, der var meget sjælden og vidunderlig at skue, bragtes over en halv Mil sydligere paa Slæder over Isen Sønden om Øen Hven.

Ved Kongens Afrejse fra Helsingør blev der tre Gange skudt med skarpt fra alle Fæstningen Kronborgs Stykker, hvoraf der var nogle og halvfjerdsindstyve, og har man observeret, at ved det sidste Skud dannede Krudtrøgen i Luften ligesom en rund Cirkel eller Krans, hvilken af Vinden blev drevet ud efter Kongen, som da næsten var midt ude i Sundet. Dette blev af forskellige udlagt paa forskellig Maade, men Borgere i Helsingør sagde, at Gæsten visselig vilde komme tilbage endnu en Gang og besøge dem, hvilket ogsaa skete kort Tid efter.

Den forsvundne Landsby i Gribskov.

En Efterskrift.[1]

I Aarbogen for 1911 findes en Afhandling om den nedlagte By Truestrup, og Forfatteren gør deri Rede for Ejerne eller rettere Fæsterne af tre af Byens fire Gaarde, men har ikke kunnet faa oplyst noget om den fjerde. Denne hed Mads Sørensen og var født i Ammindrup paa den Gaard, som indtil for faa Aar siden ejedes af hans Broders Sønnesøn, Søren Olsen, der lever endnu. Mads Sørensen havde faaet Gaarden i Truestrup ved Giftermaal med en Enke, hvis første Mand havde heddet Jakob (Efterkommere af dette Ægteskab lever endnu i Egnen). For at faa Mads Sørensen bort gav man ham Skøde paa Rønnekildegaard i Ramløse Bakker, paa hvilken Gaard Ejeren og Hustru var døde, efter Sigende af en smitsom Sygdom, formodentlig Tyfus, som dengang ikke sjælden bortrev hele Familier. Mads Sørensen maatte saa paatage sig at opføde et Par Børn af den forrige Ejer, som hed Jens Olsen, og Efterkommere af disse Børn boer endnu paa Egnen. Mads Sørensen, der i Ramløse kaldtes Mads Bakkemand, efterlod Gaarden til en Søn, Peder Madsen, og efter hans Død kom Gaarden til en Datter Karen, der var gift med Peder Pedersen født paa Fiskedamsgaard i Laugø. Af deres tre Sønner har den ældste Jens Peder Pedersen ejet Gaarden, indtil han for et Par Aar siden delte den imellem to

[1] Se Afhandlingen „En forsvunden Landsby" af Hr. Johs T. Christensen i Frederiksborg Amts historiske Samfunds Aarbog for 1911 Side 22.

Sønner. Den yngste af de tre, Ole Pedersen, har i mange Aar været Brygger i Helsinge Toft og den mellemste er undertegnede. Mads Sørensen var en ægte Kulsvier, der drak godt og slog en proper Næve, naar det kom til Haandgribeligheder i Landevejskroerne under de lange Ture til København. Han maa være kommen til Ramløse mellem 1785 og 1791, da Truestrup jo skal have ophørt at existere, thi paa en Sten i et Gærde ved Rønnekildegaard er indhugget „J. O. S. 1785", altsaa den tidligere Ejers Navn.

Annisse Mølle, den 11te November 1913.

Lars Pedersen,
p. t. Folketingsmand for Frederikssund.

I Forbindelse med foranstaaende og under Henvisning til Slutningsbemærkningen i Redaktionssekretær Christensens Artikel i Aarbogen for 1911 kan meddeles, at der paa Sted, hvor den sidste Truestrup-Bonde Niels Jensens Gaard stod, nu er sat en Mindesten (afbildet i „Frederiksborg Amts Avis" for 2. Oktbr. 1913). Den er bekostet af Niels Jensens nu levende Efterkommere Brødrene Larsen i Ejlstrup.

Da man i 1912 søgte om Tilladelse til at rejse Stenen, ønskede Direktoratet for Statsskovbruget Oplysning om, hvilke Fortjenester den Mand havde indlagt sig, hvis Minde man saaledes vilde hædre; og det vilde da næppe have været synderlig anbefalende at henvise til Hr. Christensens Artikel med dens Omtale af Niels Jensens efter Nutidens Maalestok temmelig frie Begreber om Mit og Dit, naar det gjaldt Skovens Vildt og Brændeved. Men da vort Samfunds Formand forklarede, at Formaalet først og fremmest var at sikre den genfundne Plads, hvor den forsvundne Landsby havde staaet, mod atter at gaa i Glemme, gav Direktoratet velvilligst ikke alene den ønskede Tilladelse, men ogsaa Tilsagn om, at Pladsen fremtidig vil blive fredet.

Samfundets Virksomhed

fra den 1. Oktober 1912 til den 30. September 1913.

FREDAG den 17. Januar 1913 blev Samfundets 7. ordentlige Generalforsamling holdt i Hillerød. Dirigent var Borgmester C. Zahlmann.

Af Bestyrelsen fratraadte efter Tur: Gaardejer N. J. Andersen, Mørdrup, Sogneraadsformand J. O. Nielsen, Nejlinge, Skoleinspektør P. Petersen, Hillerød, og Skoleinspektør J. Ernst Plesner, Helsingør. I Stedet for J. O. Nielsen, der ønskede at fratræde, valgtes Gaardejer Lars P. Hansen, Svanemosegaard, Jægerspris; de 3 andre genvalgtes. Bestyrelsen bestaar altsaa af:

Gaardejer *N. J. Andersen,* Mørdrup, Højskoleforstander *Holger Begtrup,* Frederiksborg Højskole, Overlærer *Carl Christensen,* Frederiksværk, Højskoleforstander, Folketingsmand *Johs. Fog-Petersen,* Købmandshvile, Hørsholm (Skriftudvalget), Gaardejer *Lars P. Hansen,* Svanemosegaard, Jægerspris, Oberst *H. W. Harbou,* Kjøbenhavn (Formand), Rektor Dr. phil. *Karl Hude,* Frederiksborg Statsskole, Amtsraadsmedlem *J. O. Jensen-Bjellekjær* Søsum, (Foredragsleder), Læge *Th. Krarup,* Viksø, Overretssagfører *H. Mourier,* Helsingør (Sekretær, Kasserer), Skoleinspektør *P. Petersen,* Hillerød (Skriftudvalget), Skoleinspektør Cand. phil. *J. Ernst Plesner,* Helsingør (Skriftudvalget).

Til Revisorer genvalgtes Toldkontrollør *Heilmann*, Helsingør, og Højskolelærer *Uhrskov*, Frederiksborg Højskole, til Decisor Kammerherre, Amtmand, Greve *Schulin*, Frederiksborg.

Repræsentanter (Lovenes § 7) ere Skolebestyrer *Hatt*, Frederikssund, Sognefoged, Gaardejer *Chr. Jensen*, Græse, Lærer *O. Larsen*, St. Havelse, Bestyrer *Jacob Olsen*, Skovridergaarden, Jægerspris, Sognefoged, Gaardejer *O. Petersen*, Ll. Rørbæk, og Sløjdlærer *Thorup*, Ebberødgaard.

Der har været holdt 2 Foredragsmøder, nemlig:

Den 17. Januar i *Hillerød* (efter Generalforsamlingen). Kaptajn *K. C. Rockstroh* talte om Ferskvandsfiskerierne i Nordsjælland. Formanden ledede.

Den 20. Juli ved *Søborg Ruin*. Museumsdirektør, Dr. phil. *Mackeprang* talte om Søborgs Historie. Overretssagfører Mourier ledede.

Samfundets Aarbog for 1912 udkom i December s. A. og er modtaget af *419* Medlemmer, heraf *21* nye, og *13* Subskribenter.

Fra Hendes Majestæt Enkedronningen har Samfundet atter i Aar modtaget et Bidrag af 50 Kr.

Paa Finansloven 1913—14 er der tilstaaet Samfundet et Tilskud af 200 Kr.

Fremdeles har Samfundet for indeværende Foreningsaar modtaget Tilskud fra Frederiksborg Amtsraad, Byraadene i Helsingør, Hillerød, Frederiksværk og Frederikssund, Sogneraadene i Stenløse-Vixø, Skibby, Kregome-Vinderød, Esbønderup-Nøddebo, Birkerød, Skuldelev-Selsø, Tikjøb-Hornbæk-Hellebæk, Hørsholm, Asminderød-Grønholt.

Dansk-historisk Fællesforening holdt 13.—15. Juni Møde i Sorø, ved hvilken Lejlighed Formanden repræsenterede vort Samfund.

De *historiske Amtsforeninger* ere komne overens om at give hverandres Medlemmer Adgang til for en Betaling lig det halve Medlemsbidrag (foruden Postopkrævning) at subskribere paa de Aarbøger og andre Skrifter, der udgives af de Samfund, af hvilke vedkommende ikke selv er Medlem, naar *Begæring derom fremsendes gennem eget Samfunds Bestyrelse.* Medlemmer, der ønske at benytte sig heraf, bedes henvende sig til *Sekretæren.*

Regnskabs-Oversigt.

INDTÆGT:	Kr.	Øre	UDGIFT:	Kr.	Øre
Overført fra $19^{11}/_{12}$	877	97	Aarbogen	945	55
Tilskud fra Hds. Maj. Enke-			Møder.	204	57
dronningen, paa Finans-			Uindløste Medlemsbidrag.	32	00
loven, fra Amts- By og			Andre Udgifter	213	00
Sogneraad	495	00	At overføre til $19^{13}/_{14}$. . .	984	21
Medlemsbidrag.	870	00			
Subskribenter	13	00			
Refunderet Porto	73	20			
Renter	30	16			
Solgte gamle Aargange. .	20	00			
Ialt . .	2379	33	Ialt . .	2379	33

MEDLEMSFORTEGNELSE

den 1ste Oktober 1913.

Hendes Majestæt Enkedronning Louise.

Livsvarige Medlemmer.

Collstrop, Grosserer, Lundehave, Helsingør.
Haase, H., cand. phil., Randers.
Hillerød Folkebibliotek.
Knudtzon, Grosserer, Fredensborg.
Nordsten, Fabrikant, Hillerød.

Aarsmedlemmer.

Helsingør.

Asmund, S., cand. mag.
Brock, Kaptajn, Hospitalsforstander.
Christensen, Jean, Hotelejer.
Cortsen, Dr. phil.
Galschiøt, Mag. art.
Glud, Lærer
Haandværkerforeningen.
Hansen, Gilbert, Læge.
Hansen, H. P., Sergent.
Hansen, V., Sagfører.
Hansen, N. C., fhv. Oversergent.
Hansen, F., Redaktør
Hansen, Dekorationsmaler.
Hartfeldt, Oversergent.
Heiberg, Provst.
Heilmann, Toldkontrollør,
Heise, C., Brygger.
Helsingør højere Almenskole.
Helsingørs kgl. priv. Skydeselskab.
Industriforeningen.
Johansen, E. B., Assistent.
Jonassen, G. Fuldmægtig.
Jørgensen, J. K. Murermester.
Jørgensen, P. Sagfører.
Kjørboe, Sognepræst.
Knudsen, Oversergent.
Krüger. Rektor, Professor.
Kongstad, Kr., Figurmaler.
Larsen, Cl. Korpslæge.
Larsen, P. K., fhv. Stabssergent.
Lindegaard, Lærer.
Lund, Grosserer.
Lyngbye, Borgmester.
Madsen, E, Brygger.
Mortensen, C, Lærer.
Mourier, Overretssagfører.
Møller, Jens, Boghandler.
Narvedsen, Oversergent.
Nielsen, E., Møbelfabrikant.
Nielsen, K., Papirhandler.
Nielsen, Læderhandler.
Nørregaard, Bogbinder.
Obel, Th., Købmand.
Officersforeningen paa Kronborg.
Plesner, cand. phil., Skoleinspektør.
Poggenborg, C., Bagermester.
Rasmussen, C., Folketingsmand.

Rasmussen, Sophus, Kbmd og Konsul.
Rendal, Fattiginspektør.
Rink, J., Apotheker og Konsul.
Schwensen, Driftsbestyrer
Steffensen, Hother, Boghandler.
Søegaard, L., Tømrermester.
Søgaard-Petersen, Tømrermester.
Sørensen, Th., Redaktør.
Taulov-Jensen, Telegrafbestyrer.
Thomsen, O., cand. mag.
Tryde, Stadsfysikus.
Underbjerg, Lærer.
Underofficersforening, 2. Regiments
Vejby-Nielsen, Købmand
Welsch, Redaktør.
Westergaard, C. E., Translatør, Lærer.
Wright, A., Konsul.
Wright, K., Frue.
Ørsted, H. C., Underfoged.

Hillerød.

Abrahamsen, Urmager.
Andersen, Adjunkt.
Arnø, Postexpedient.
Bornild, H. Redaktør.
Bøggild, Adjunkt.
Carstens, Adjunkt.
Christensen, Sparekassedirektør.
Christensen, Telefonbestyrer.
Christensen, Tandlæge.
Frederiksborg Statsskole.
Gottlieb, Sygehuslæge.
Hagens, Pastor emer.
Hagens, Frk.
Hansen, Urmager.
Hansen, L., Redaktør.
Hansen, fhv. Rebslager.
Hansen, Distriktslæge.
Hanson, J., Redaktør.
Harmsen, Snedkermester.
Henriksen, Postexpedient.
Holck, V., Arkitekt, Musæumsinspektør.
Hude, K. Rektor, Dr. phil.
Hvalsøe, Fuldmægtig.
Jensen, A., Købmand,
Johansen, Adjunkt.
Johansen, fhv. Brygger.
Kjærgaard, Amtsvejinspektør.
Kjølner, Gymnastiklærer.
Larsen, Postexpedient.
Larsen, L., fhv. Folketingsmand.
Munthe, Oberst, Slotsforvalter.
Mørk, Frk., Skolebestyrerinde.
Nielsen, H., fhv. Lærer.
Neumann, O., Birkedommer.
Nordlunde, Bogtrykker.
Nørgaard, Fr., Højskolelærer, cand. theol.
Olsen, Sagfører.
Olsen, Modelsnedker.
Paludan-Müller, Slotspræst.
Pedersen, Viggo, Landskabsmaler.
Petersen, P., Skoleinspektør.
Piper, cand. jur., Byfogedfuldmægtig.
Raaschou, Overretssagfører.
Riemann, Barber
Scheibel, Bankkasserer.
Schulin, Greve, Amtmand.
Steglich, Købmand.
Sørensen, sen., Landinspektør.
Sørensen, H. P., Skrædermester.
Velschow, Adjunkt.
Willerup. Købmand.
Zahlmann, Borgmester.

Jensen, P., fhv. Gaardejer, Nyhuse.
Kristoffersen, Chr., Ungkarl, Hestehave.
Langermann, Forpagter, Faurholm.
Mariager, fhv. Lærer, Nyhuse.
Petersen, kgl. Skovfoged, Hingsterhus.

Frederikssund.

Haslund, Frue, Lærerinde.
Hatt, Skolebestyrer.
Kostrup, Redaktør.
Lindboe, Redaktør.
Nielsen, Redaktør.
Nøkkentved, Overretssagfører.
Rosenstand, Sognepræst.
Sieck, Direktør.

Frederiksværk.

Andersen, C., Forvalter.
Andersen, Ekviperingshandler.
Brammer, C., Fiskehandler.
Busse, Pakmester.
Christensen, C., Overlærer.
Christiansen, Lærer.
Friis, Manufakturhandler.
Groth, Læge.
Hansen, Fr., Købmand.
Hansen, Vilhelmine, Lærerinde.
Heerup, Kæmner.
Heilmann, Skovrider.
Hoffmann, M. G., Kaptajn.
Holm, V., Forvalter.
Jensen, P. E., Partikulier.
Jensen, A., Boghandler.
Knudsen, A.. Købmand.
Køge, Lærer.
Larsen, L. P., Toldassistent.
Lærerbogsamlingen.
Mønster, Sognepræst.
Nielsen, Tømrermester.
Pedersen. Konditor.
Stein, Støbemester.
Thomassen, L. M., Lærer.
Tollerup, Skomagermester.
Vester, Ølhandler.
Wichmann, Bagermester.
Westphal, Partikulier.
Ørbæk, L. D., Snedkermester.

Annisse Sogn.

Hansen, A. K., Fyøken, Huseby.
Jørgensen, Fritz, Mejerist, Kildevæld.
Larsen. L. M., Mejeristbest., Kildevæld.
Lund, Jægermester, Annissegaard.
Møller. O., Lærer.
Nielsen, Proprietær, Petershvile.
Pedersen, L., Amtsraadsmedlem.

Asminderød Sogn.

Begtrup, L., Skolebestyrerinde, Frederiksborg.
Bræstrup, T., Birkefuldmægtig, do.
Dessau, H., Læge, do.
Hansen, Hans Nicolaj, Figurmaler, do.
Holm, Chr., Læge, do.
Høy, Overlærer, do.
Jensen, Møllebygger, do.
Kissmeyer, Slotspræst, do.
Klingberg, Dyrlæge, do.
Pedersen, N., Gartner, do.
Poulsen, Olaf, kgl. Skuespiller, do.
Rasmussen, L., Slotsassistent, do.
Sarauw, Stationsforstander, do.
Schack, P , fhv. Lærer, do.
Seeger, V., Kommunesekretær, do.
Skeel, O., Branddirektør, do.

Brun, Løjtnant, Krogerup.
Hansen, Jens, Gaardejer, Langerød.
Jensen, Chr., Gaardejer, Danstrup.
Johansen, Lærer, Langstrup.
Nielsen, Børge J., Sognefoged, do.

Birkerød Sogn.

Andersen, A., Lærer.

Branth, la Cour, Proprietær, Kajerødgaard.
Christensen, Marie, Frøken,
Dragsted, C. F., Overpostkontrollør.
Engelsen, H.. Skolebestyrer.
Hansen, A. N., Grosserer, Hestkøbgaard.
Høy, K., Frøken, Boghandler.
Kaarsen, Lærer.
Mantzius, A., Skolebestyrer.
Møller, Th., Sognepræst.
Scheller, E., Frøken.
Schmidt, Proprietær, Eskemosegaard.
Thorup, Sløjdlærer, Ebberødgaard.

Blidstrup Sogn.

Andersen, C., Gaardejer, Udsholt.
Petersen, F., Førstelærer.

Draaby Sogn.

Hjorth, Teglværksbestyrer, Jægerspris.
Michelsen, Lærerinde.
Skovdistriktet.
Wulff, V., Fuldmægtig.

Christensen, Villads, Præst, Skoven.
Erlandsen, N. Gaardejer, O. Draaby.
Hansen, L. P., Gaardejer, N. Draaby.
Henriksen, Lærer, Femhøj.
Sørensen, L. P., Gaardejer, N. Draaby.

Esbønderup Sogn.

Andersen, L. E., Købmand, Ésrom.
Bonde, Kommunesekretær, do.

Farum Sogn.

Hansen, V., Skomagermester, Farum.
Horst, Lærer.
Jacobsen, Gartner.
Jensen, Gartner.
Jensen. K., Købmand.
Jensen, O. P., Købmand.
Korf, Murermester.
Marke, Dyrlæge.
Møller, Smedemester.

Græsted Sogn.

Andersen. L. Købmand.

Gandløse Sogn.

Jensen, Lærer.
Johansen, A, Gaardejer
Pedersen, P., Gaardejer, Knardrup.

Gjerløv Sogn.

Henriksen, Joh., Gaardejer, Landerslev.
Larsen, N. Gaardejer, Højagergaard.
Nielsen, L.. Gaardejer, Lyngerup.
Teisen-Christensen, Propr., Druedal

Græse Sogn.

Hansen, Jens. Gaardejer.
Jensen, Chr., Gaardejer, Sognefoged.

Grønholt Sogn.

Poulsen, Lærer. Lønholt.

Gørløse Sogn.

Petersen, Møllebygger.

Helsinge Sogn.

Christensen, N. P., Gaardejer, Højberg.
Jørgensen, Enke efter Gaardejer, do.
Klausen, Lærer, do.
Larsen, Kristoffer, Parcellist, Tofte.
Nielsen, J. O., Sogneraadsformand. Neilinge.

Nielsen, J., Manufakturhandler, Helsinge.
Nielsen, Lars, Gaardejer, Lagø.
Petersen, J. P., Gaardejer, Grønhøjgaard.
Schow, Proprietær, Pibe Mølle.
Svegård, K., Handelsmand, Helsinge.

Herløv Sogn.

Hansen, Lærer.

Hjørlunde Sogn.

Barfod, Præst, Hjørlunde.
Svendsen, Jens, Gaardejer, Sundbylille.

Hørsholm Sogn.

Andersen, A., Enkefrue.
Carstens, Axel, Rentier, Rungsted.
Dinesen, Frue, Rungstedgaard.
Fog-Petersen, Højskoleforstander.
Funch, Læge.
Glarbo, Gunnar, Birkefuldmægtig.
Hartung, Frøken.
Jensen, Emilie, Lærerinde.
Jensen, Chr, Skolebestyrer.
Jørgensen, Frk., Kokkedal.
Petersen, L., Frue, Købmandshvile.
Skovgaard-Petersen, Skolebest., Rungsted.
Sørensen, Margrethe, Frue.
Westenholz, M. B, Frøken, Folehavegaard.

Karlebo Sogn.

Hage, J., Godsejer, Nivaagaard.

Kregome Sogn.

Hansen, A. L., Gaardejer.

Krogstrup Sogn

Andersen, Førstelærer, Ordrup.

Lille Lyngby Sogn.

Andersen. Sognepræst, Lille Lyngby.
Andersen, K., Lærer, St. Lyngby.

Lynge Sogn.

Hansen, Karl, Husmand, Lynge.

Maaløv Sogn.

Bjerregaard, Mekaniker, Jordløse.

Maarum Sogn

Nielsen, Proprietær, Ducmosegaard.
Petersen, A. P., Lærer, Eilstrup.

Melby Sogn.

Kristiansen, Lærer, Asserbo.
Olsen, Ole, Gaardejer, Haagendrup.

Ramløse Sogn.

Christensen, R., Gaardejer,

Skævinge Sogn.

Andersen, J., Gaardbestyrer.
Barfod, G., Provst.
Hessen, Lærer.

Skibby Sogn.

Andersen, Jens, Gaardejer, Tørslev.

Slagslunde Sogn.

Christensen, Sognepræst, Slagslunde.

Slangerup Sogn.

Arup, P. M. C., Læge.
Henriksen, J., Gaardejer, Jordhøj.

Snodstrup Sogn.

Petersen, O., Gaardejer, Sognefoged, Rørbæk.

Stenløse Sogn.

Hansen, H. P., Gaardejer.
Jensen, J., Lærer, Stenlille Skole
Jensen, Peder, Stenløse.
Pedersen, P. M., Gaardejer.
Pedersen, Lauritz, Kontrolassistent, Stenløse.
Philipsen, N., Murermester.
Pontoppidan, M., Sognepræst.

Strø Sogn.

Jensen, M., Lærer, Sigerslevøster.
Jensen, Joh., do.
Nielsen, B., Frøken, do.
Pedersen, L., Amtsraadsmedlem, Strølille Mølle.

Søborg Sogn.

Andersen, N. P., Parcellist, Smidstrup.
Moltke, V., Greve, Sognepræst.
Nielsen, Verner, Lærer, Dragstrup.
Sognets Bogsamling.

Tikjøb Sogn.

Andersen, N. J., Gaardejer, Mørdrup.
Hoffmann, Lærer, Hornbæk.
Jørgensen, Smedemester, Hellebæk.
Jensen, Jens, Gaardejer, Horneby.
Kuhn, Overretssagfører, Humlebæk.
Larsen, O., Gaardejer, Skibstrup.
Larsen, Smedemester Horserød.
Nielsen, R., Gaardejer, Øerne
Svedstrup S., Frk., Mørdrup.
Svedstrup, Alex. Forfatter, Hellebæk.
Smith, Proprietær, Nyrupgaard.

Tjæreby Sogn.

Begtrup, Højskoleforstander, Frederiksborg Højskole.
Jacobsen, Smedemester, Ullerød.
Jensen, A., Højskolelærer.
Larsen, L., Gaardejer, Harløse.
Uhrskov, Højskolelærer.

Thorup Sogn.

Jensen, Lærer, Kikhavn.

Uggeløse Sogn.

Andersen, Fr., Amtsraadsmedlem, Uggeløsegaard.
Jensen, Jens A., Gaardejer, Sogneraadsformand, Uggeløse.
Hoffmeyer, Proprietær, Lindholm.

Valby Sogn.

Andersen, P., Sognefoged.
Nielsen, Lars, Gaardejer.
Nielsen, Murermester.

Vejby Sogn.

Svendsen Gaardejer, Holløse.

Viksø Sogn.

Henriksen, Lærer.
Jensen - Bjellekjær., J. P. Gaardejer, Amtsraadsmedlem, Søsum.
Krarup, Læge.
Krarup, O., stud. jur.
Møller, N. P., Gaardejer, Rolandsgaard.
Sørensen, Johan, Tømrer.
Toxværd, Købmand.
Vilhelmsen, N., Sognefoged.

Vinderød Sogn.

Larsen, Laur., Fyrbøder, Vinderød Skov.

Ølsted Sogn.

Larsen, O., Lærer, Hagelse.
Madsen, Anders, Gaardejer, Sogneraadsformand, L. Hagelse.
Pedersen, J., Gaardejer, St. Hagelse.

Kjøbenhavn

Andersen, Provst ved Vartov Kirke.
Arup, E., Dr. phil., Arkivar i Udenrigsministeriet,
Barfod, P., cand. theol.
Behrens, Carl, Redaktør.
Berg, O. V. N., Frue
Berg, Sigurd, Redaktør.
Bræstrup, A. C., fhv. Byfoged.
Erichsen, H. C., Overintendant.
Ellekilde, stud. mag.
Gertz, Prof., Dr. phil.
Glahnson Kontorchef.
Hansen, M., Frøken, cand. polit.
Hansen, Mac-Gregor, cand. phil.
Hansen, Thomas, Malermester.
Hecksher Chr., Generalkonsul.
Harbou, H. W., Oberst.
Harbou. Knud, Landvæsenselev.
Hauen, Reinhardt v., Fabrikant.
Holsøe, Arkitekt.
Holten, J., Etatsraad, fhv. Birkedommer.
Hornemann, G., Arkivar.
Hostrup-Schultz, V., Løjtnant.
Hagemann, Geheimekonferensraad,
Jacobsen, A. P., Konsulent.
Jensen, Chr. Axel, Mag. art., Musæumsassistent.
Kaas, Fr. L., fhv. Direktør, Konsul.
Kall, J. C., Mag. art.
Kierboe, Mag. scient.
Landsarkivet for Sjælland.
Lemvigh, Generalmajor, Kammerherre.
Knudsen, Prof, Arkitekt
Leth, Kammerherre.
Mackeprang, M., Dr. phil., Musæumsdirektør.
Magnussen, Kunsthandler.
Møller, A., Arkitekt.
Nielsen, Anker, Bogholder.
Olrik, H. T., Prof., Dr. phil.
Pedersen, P. A., Lærer.
Petersen, Carl S., Bibliotheksassistent.
Petersen, L. P., Inspektør.
Rigsarkivet.
Snorrason, cand. jur.
Schrøder, Ivar, Overretssagfører.
Schmidt, fhv. Stationsforstander.
Schiøth, A., Redaktør.
Statens Lærerhøjskole.
Storck, H., Prof., Arkitekt.
Tidemand, Frøken.
Tietgen, Geheimekonferensraadinde.
Thorbjørnsen, Skoledirektør.
Thaarup-Hansen, Lærer.
Ussing, Professor.
Valentiner, O.

Øvrige Danmark.

Birke, Sognepræst, Terslev pr. Haslev.
Bergmann, Apotheker, Hundborg pr. Sjørring.
Bruhn, Ritmesterinde, Lyngby.
Bredsdorff, Højskoleforstander, Roskilde.
Brendstrup, Byfoged, Randers.
Dinesen, L., fhv. Folketingsmand, Charlottenlund.

Gyldenkærne, H., Gaardejer, Svogerlev pr. Roskilde.
Hansen, A. V, Kaptajn, Odense.
Hansen, Statskonsulent, Lyngby.
Hartelius, Skoleinspektør, Skive.
Jørgensen, Kantor, Rudkjøbing,
Knudsen, Joh., fhv. Folketingsmand, Blidstrup paa Mors.
Landsarkivet for Fyen, Odense.
Lerche, Direktør, Assens
Mørch, E., Oberstløjtnant, Odense.
Nielsen, J., Rektor, Ribe.
Nielsen, L., Gaardejer, Aarby pr. Kalundborg.
Olsen, Jac., Bestyrer, Fjordgaard, Roskilde.
Ortved, S. V. L., Kaptajn, Holbæk.
Parkov, Oberst, Hellerup.
Rasmussen, Bogholder, Skelskør.
Tuxen, Generalløjtnant, Aarhus.
Worsaae, Stiftslæge, Vallø.

Subskribenter.

Andersen, A., Assistent, Skagen.
Carøe, Chr., Kredslæge, København.
Garnisonsbibliothet, do.
Hindborg, Købmand, Vejle.
Hiort-Lorenzen, Etatsraad, Roskilde.
Jensen, J. T., Højskolelærer, Høng.
Jensen, O., Landbrugslærer, do.
Lund, Lærer, Eising.
Neergaard, Musæumsinspektør, København.
Nationalmusæets 2. Afdeling, do.
Richter, Sognepræst, Vejen.
Sandvad, Sognepræst, Stauning.
Theilade, Provst, Gammelby.

FRA FREDERIKSBORG AMT

AARBØGER 1910—1913

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

HELSINGØRS CENTRALTRYKKERI
MDCCCCXIII

I KOMMISSION HOS BOGHANDLER HOTHER STEFFENSEN - HELSINGØR

Aarbøgerne er paa Frederiksborg Amts historiske Samfunds Vegne udgivet af Johs. Fog-Petersen, P. Petersen og J. Ernst Plesner.

Frederiksværkegnı ved Aaret 1700.

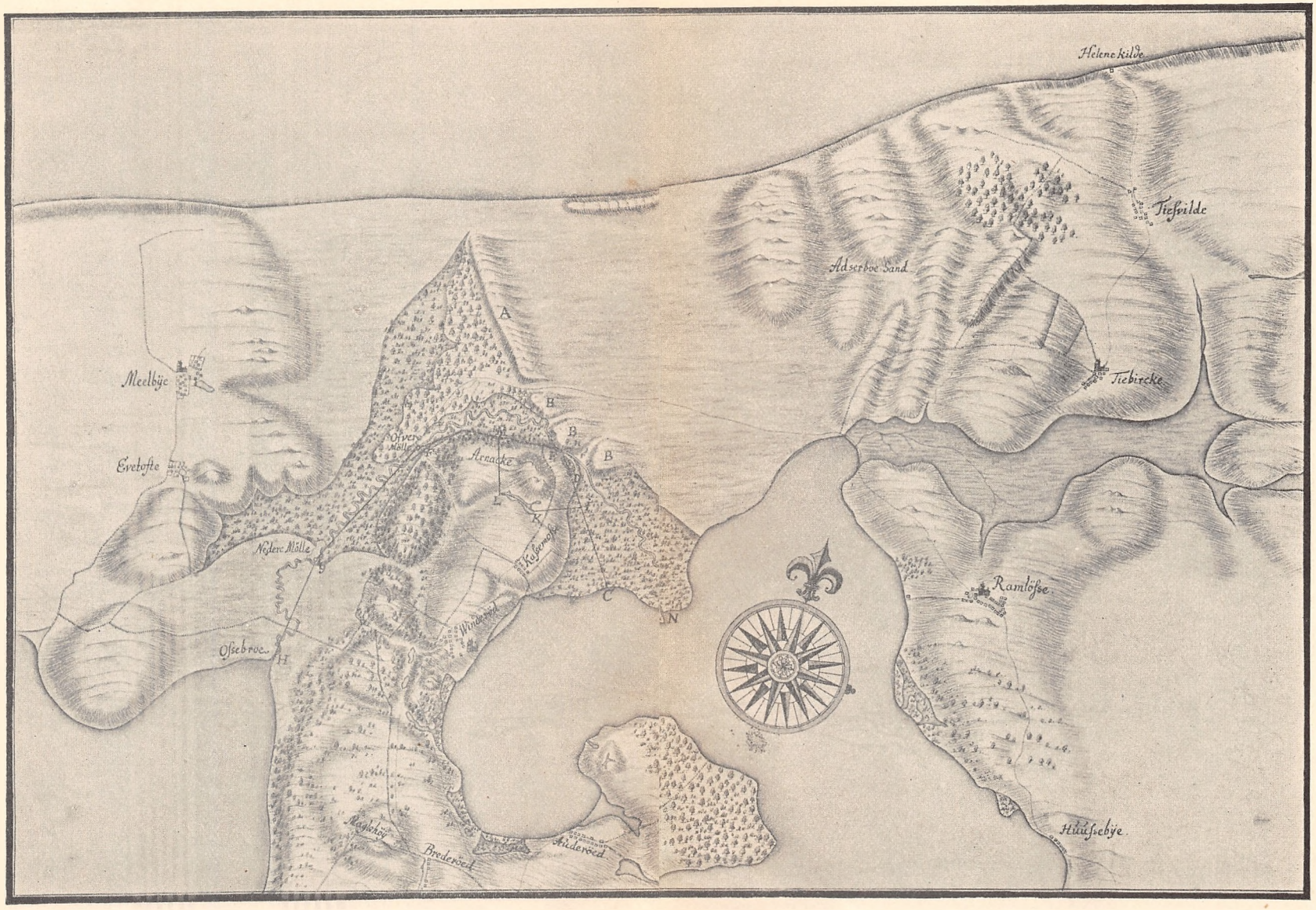

Om Kortets Oprindelse se Side 53, om Betydningen af Bogstaverne AM se Side 58—59. Ved at sammenholde Kortet med et Nutids-Kort, faar man et udmærket Indtryk af de store Forandrin, som Egnen er undergaaet i de forløbne 200 Aar.

INDHOLDSFORTEGNELSE

til Aarbøgerne for 1910—1913. Disse er betegnede som Bind I—IV.

	Bind	Side
Morten Pontoppidan: C. Hostrup i **Frederiksborg**	III	1
Francis Beckett: Kong Karl X Gustavs Besøg paa **Frederiksborg**	IV	73
K. C. Rockstroh: Om **Frederiksværk**-Egnen for 200 Aar siden	II	39
C. Christensen: **Frederiksværk** Skolevæsen i ældre Tid	IV	44
S. P. Jensen: En Klokkerstrid i **Gandløse**	II	108
Johs. T. Christensen: En forsvunden Landsby. Truestrup i **Gribskov**	II	22
Lars Pedersen: Den forsvundne By i **Gribskov.** En Efterskrift	IV	82
Laurits Pedersen: **Helsingørske** Haandværkerlav i det 16. Aarhundrede	I	62
H. W. Harbou & Fr. Kaas: En **helsingørsk** Færgemands Ruslandsfarter i aaben Baad	III	51
P. Petersen: **Hjørlunde** Sognebogsamling og „den højere Bondeskole" i Sundbylille	I	17
P. A. Pedersen: Stænderdeputeret, Gaardmand Jørgen Pedersen, **Hjørlunde**	I	37

	Bind	Side
H. Rosendal: Bondefrigørelsen i Nordsjælland. I Anledning af 100-Aarsdagen for Reformerne paa **Hørsholm** Gods.	II	1
Hans Olrik: **Isefjord** og dens Kyster. Billeder fra fjerne Aarhundreder	III	29
Johs. T. Christensen: Fra Udskiftningstiden i Nordsjælland. **Langstup** og **Dauglykkes** Udskiftning	III	105
Louis Bobé: Sangen om Havet. F. L. Stolberg og Johannes Ewald i **Rungsted.** Et Bidrag til Naturopfattelsens Historie.	III	130
A. P. Andersen: En Henrettelse og et Selvmord (i **Slangerup**).	I	51
— **Slangerup**, Ligbærerlav 1711. .	I	56
— Detlev Gotthardt Zwergius, Sognepræst i **Slangerup** 1732—52. .	II	30
J. Jensen-Bjellekjær: Stednavne fra **Søsum** By og Bymark.	I	112
A. P. Tuxen: Carl XII.s Landgang ved **Tibberup Mølle** 4de August 1700	I	93
L. Larsen: Dagligt Liv i Nordsjælland **(Vejby** Sogn). Højtidsskikke II—IV.	I	1
Hans Olrik: Abbed Vilhelm af **Æbelholt,** Nordsjællands Helgen.	III	68
A. P. Tuxen: Dagbøger fra vore sidste Krige. . .	I	117
K. C. Rockstroh: Om Ferskvandsfiskeriet i Nordsjælland omkring Aar 1700	IV	1

Samfundets Virksomhed: I, 119 — II, 113 — III, 143 — IV, 84
Fortegnelse over Samfundets Medlemmer: I, 122 — IV, 88

Rettelser og Tilføjelser til I—IV
Navne-Register til I—IV. (Personnavne: S. I. Stednavne: IX.)

Rettelser og Tilføjelser.

1910.

Side 60, Linie 2 f. n. C. Krabbe, læs O. Krabbe.

1911.

Side 30, Linie 9 ff. f. o. D. G. Zwergius var født 2. April 1699 i Sørup i Angel, hvor hans Fader da var Diakon (meddelt af Hr. Pastor A. Jantzen i Gentofte).

— „ — 7 f. n. Z. udgav 1720 i Wittenberg en Disputats om Newtons Farveteorier (Bibl. Dan. II., 116); sin Landemodeprædiken (der findes i Biskop Herslebs Samling af Landemodeprædikener) holdt han først som Præst (samme).

— 37, — 9 ff. f. o. Det ondsindede Rygte om Grunden til Kingos Forflytning fra Slangerup til Frederiksborg Skole diskuteres af begge hans Biografer, A. C. L. Heiberg (S. 6) og Rich. Petersen (S. 13) (samme).

— 48, — 11 f. n. Amtsforvalteren, læs Amtsforvalterne.

Side 95, Linie 14 f. n. Kaptajnsenken hed ikke *Juliane,* men *Marie Elisabeth* Jensen. Hendes Mand, Bertel Jensen, Chef for Ods Herreds Komp. af Nordsjæll. nationale Inf. Reg., var død 23. Septbr. 1725, efterladende 2 umyndige Døtre, *Marie Elisabeth*, der blev g. m. Johan Michel Becher, og *Juliane.*

1913.

Side 9, Linie 2 f. n. *Jørgen* Meincke, læs *Heinrich* Meincke (jfr. Side 34)

Det medfølgende Kort over „Frederiksværk-Egnen ved Aar 1700" er bestemt til at indheftes ved Kaptajn *Rockstrohs* Afhandling om samme Emne i Aarbogen for 1911.

Navne-Register.

Aarbøgerne 1910—13 er betegnede ved I—IV,
Rettelser og Tilføjelser ved R.

PERSONNAVNE

Personer, som har Slægtsnavn, anføres paa dette; ellers sondres mellem Landboere og andre. De første anbringes indtil ca. 1828 (jfr. Forordning af 30. Maj s. A.) paa deres Fornavn, efter den Tid paa deres Efternavn.

Ikke-Landboere med Navne endende paa „sen" sættes paa Fornavn indtil ca. 1700, med mindre det af Texten fremgaar, at Navnet er et virkeligt Slægtsnavn og ikke blot et Fadersnavn.

Gifte Kvinder i nyere Tid anføres baade paa Pigenavn og Konenavn.

Aagesen, Chr., Tømmermester, II, 80.
Abailard, fr. Munk, III, 72.
Absalon, Ærkebisp, III, 48 f, 68, 76—86, 89 f., 92.
Adlerberg, russ Gen., III 58.
Adlersten, Göran, sv. Genkrigskomm., I, 108.
Ahlefeldt, Cay, Amtsforv., I 99, 105.
Aischylos, græsk Digter, III. 130
Ale, se Olaf.
Alexander III, Pave, III, 75 f., 82.
Algreen-Ussing, se Ussing.
Alsing, Martin, Drabantfører, IV, 33.
Anders, Præst (Udesundby), III, 100. — Nielsen, Underskriver, IV, 33 — Saxesøn, Raadmand (Helsingør), I, 79. — Sunesøn, Ærkebisp, III, 68, 92, 94, 100, 103.
Arenstorff, Fr., General, IV, 35, 73.
Arnold af Lybek, III, 91.
Asser, Biskop, III, 77.
Augusta, se Augustenborg og Glyksborg.
Augustenborg, Augusta, Hertuginde af, IV, 79. — Ernst Gynter, Hert. af, IV, 78 f.
Bache, Lars, Færgemand, III, 51, 67. — Niels, Købmand, III, 54, 59 f, 67.
Badstrup, Kirsten, I, 54.
Badstüber, Regtsskriver, III, 113, 124.
Balle, N. E., Biskop, IV, 45.
Barfod, Niels, Raadmand (Helsingør) I, 79.
Bartels, Frederik, Borgmester, I, 108.
Becher, Joh. Mich, Agatsliber, II, 95, 100, 102, R. — Marie Elisabeth, II, 95, R. — Vilhelm, II 102.
Berckentin, Chr. Aug. Gr., Minister, II, 8.
Berg, Chr. Politiker, III, 22.
Bern (Bæren), Kaperfører, III, 53.
Bernard af Clairvaux, III. 70, 72.
Bernstorff Grev, A. P., Minister, II, 8, 11. III, 135, 139. — Joh. Hartv.

Ernst, Minister, II, 8. — Henriette Frederikke, III, 135, 137.
Berth, IV, 71.
Bielke, Henr., Adm., IV, 78, 81.
Biese, A., tysk Forf., III. 130.
Bjørn, Niels (Slangerup), II, 35.
Blichfeld, Provst, I, 15.
Blome, Otto Gr., dansk Gesandt i Rusl., III. 58
Blücher, Chr. Berend, Løjtnant, I, 107
Boje, H. C., tysk Redaktør, III, 136.
Brandes, Georg, Kritiker, III, 131.
Brandt, W. & Co., Handelshus, Kronstadt, III, 61, 66
Briccius, Sakristan, III, 98.
Brix, H., Dr. phil., III, 140.
Brockenhuus, Frans, IV, 8, 35.
Brockes, B. H., tysk Digter, III, 131.
Brorson, H. A, Salmedigter, III, 23.
Brun, Frederikke, f. Münter, I, 104.
Bryggemann, Hans, Fyrværker, I, 104
Bülow, Major, II, 77.
Bürger, G. A., tysk Digter, III, 136.
Bøgvad, Johan, Fiskemester, IV, 22, 31
Børresen, Ludv. Chr., Præst, I, 1.
Callesen, H., Student, Lærer. I, 18, 20—23, 28, 35 f.
Carl X Gustav, IV, 73—81.
Carl XII, I, 93—111.
Carlsen, Fiskeforpagter. II, 103
Clodvech, frankisk Konge, III, 37.
Christensen, Baltazar, Politiker, I, 43 f, 47 ff. — Johs. T., Redaktionssekretær, IV, 83. — Thor, Tømmermand, II, 86.
Christian III, I, 78. — IV, I. 72, 74, IV, 12, 33, 78. — V., IV, 80. — VIII., I, 29, 44, 49. — (Chr. IV.s Søn) IV, 8, 22. — Olsen (Truestrup) II, 26. — Tambour (Ørby) I, 8.
Cicero, lat. Forf., III, 131.
Classen, Joh. Fr., Generalmajor, Fabrikejer, II, 82, 102, 105. — IV, 44 f.
Claus Nielsen, Byfoged (Helsingør), I, 79.
Clausen, H. N., Politiker, Prof., I, 43, 46 — ? IV, 71.
Clemmensen, Jørgen, Amtsforv., II, 48, 63, 83. IV, 11, 33 f.
Clodius, Overførster, II, 100, IV, 41.
Coelestinus III, Pave, III, 75, 79 85, 89, 94.
Coninck, L. de, Søofficer, III, 62.
Cotsenius, Nic., Hofenspændiger, IV, 33.
Dahlberg, Erik, svensk Generalkvartermesterlieutenant IV, 73 ff
Dahlerup, H. B., Søofficer, III, 62.
Daniel, Munk, III, 85.
Dankvart, Joh. Herm., Møller, II. 45, 47, 60.
Danner, Grevinde, III, 2.
Dejl, Søren Jacobsen, Møller, II, 48, 52, 57, 64, 71 f.
De la Gardie, svensk Gr., III, 64.
Depeyrembert, Kanonfabr., II, 103 f.
Didrichsen, Peter, Løjtnant, I, 107.
Drewsen, Joh., Papirmøller, II 79 f. — Joh. Chr., Politiker, I, 43, 47 ff.
Ebbesen, Claus (Hillerød), II, 69.
Ebeling A. v, russisk Konsul, III, 55—61.
Eberlin v. Feriden, Georg Emanuel, Officer, II, 68, 73—79, 83 f, 95. — Else Marie, II, 77, 95. — Matthias Chr., II, 77.
Eberstein, Ernst Albr., Feltmarskal, IV, 79.
Eickstedt, Val., Amtmand, II, 68, 77, — hans Frue, II, 77.

Eigtved, Hofbygmester, III, 134
Engelsen, Joh., Tømmerm., II, 80.
Erik Ejegod (Egode), III, 43, 49. — Emune, III, 45 f. — Lam, III, 45 f. — Menved, II, 35. — Iversøn, Ærkebisp, III, 90.
Ernst Gynter, se Augustenborg.
Esbern Snare, III, 68.
Eskil, Erkebisp, III, 68.
Eudes, fr. Prior, III, 72.
Eugenius III, Pave, III, 71 f.
Ewald, Johannes, Digter, III, 130, 139—142. — hans Moder, III, 140.
Evens, Joh. Jac., Fiskemester, II, 63, IV, 41.
Falster, P., Inspektør, IV, 44.
Fidantius, Kardinal, III, 87.
Findt, J. P., Søoff., III, 55.
Fischer, Major, II, 75, 79, f.
Forchhammer, Geolog, III, 30 f.
Frands Lauritsen, Borgmester (Helsingør), I, 79.
Frederik II., I, 63, 78. II 2. — III, IV, 74—80. — IV., I, 93. — VI., II. 18, 20. IV., 47, 71. — VII., III, 2 f, 15 ff. — VIII., III, 17. — Arvepr., III, 139 f. tysk Kejser, III, 75.
Friis, Chr., Fiskemester, II, 63, IV 23, 40 f.
Funch. Joh., Fiskemester, IV. 33 f.
Gad, Jon, Byfoged, I, 60, II, 76.,
Gade, Præst, I, 18.
Galle, sv. Oberst, IV., 32
Galskjøt, Præst, III, 2 f, 14.
Garin, fr. Abbed, III, 76, 78.
Geelmuyden, Lærer, I, 19 f.
Gersdorff, Nic., Stiftamtmand, II, 108 f, 112.
Gerstenberg, H. W., Digter, III, 133.
Gessner, svejtsisk Digter, III, 131.
Gleerup, A. C., Skolelærer, Politiker I, 23.
Glyksborg, Augusta, af, IV, 79.
Goos, Landmaaler, III, 113 f.
Gram, Fr. v., Amtmand, II, 89—104.
Granberg, Lars, Byfoged, I, 55 ff. — Peter, Gaardejer, I, 18, 23.
Gregersen, Hans, Stænderdeput, I, 49.
Gregorius de Crescentia, pav. Legat, III, 100.
Grove, IV, 71.
Grundtvig, N. F. S., Biskop, III, 10. 22 f.
Gudfred, Konge, III, 43 f.
Gudmand Nielsen, Raadmand, (Helsingør), I, 79.
Guldberg, O. Høegh, Minister, II, 11.
Gunner, Biskop, III, 68.
Gyldenkrone, Math., Baron, II, 77.
Gyldenløve, Ulr. Chr., Admiral, I, 94.
Günther, Ing. Kapt., II, 65 f.
Goethe, tysk Digter, III, 131.
Haagen Torbensen, Bonde, Taksationsmand, III, 114.
Hakon, Munk, III. 99.
Hammeleff, Niss, Justitsrd, II, 12.
Hans, Konge, I. 77. — Christoffersen (Slangerup), I, 51 ff. — Nielsen, Raadmd. (Helsingør) I, 79. — Nielsen (Herløv), II, 16. Olsen (Daglykke) III, 108. — — Skomager (Helsingør) I, 68.
Hansen, Anders, (Bonderup), I, 23. — J. A., Politiker, I, 37, 48. — Mich., Klokker (Gandløse) II, 108—112. — Peder (Udesundby) I, 21, 23, 42, 49. — Steffen, Regskvartermester, II, 102, — Thomas, Regsskriver, II, 109,

112. — Vilh. Aug, Etatsrd, II, 12 f, 21. III, 111, 116, 129.
Harald Blaatand, III 41. — Hen, III 41. — Kesje, III, 43 ff. — Klak. III, 44.
Harboe, Ludv., Biskop. II, 37.
Hartmann, Caj, Fiskemester, IV, 5, 11, 20, 22, 38 ff.
Hassler, Generalkrigskommissær, IV, 45 f.
Heggelund, Niels, Konduktør, II, 49.
Heiden, Greve, russ. Søofficer, III, 58. — russ. Admiral, III 66.
Heile Pedersen, Bonde, Taksationsmand, III, 114.
Heine, Heinrich, tysk Digter, III. 134.
Heinse, J. J. W., tysk Digter, III, 131
Heinsohn, Oberst, II, 65 ff, 73 f.
Hemmedrup, Rasm. Nielsen, Proviantforv. IV, 35 ff.
Hemming, Konge, III, 44.
Henrik, Skomager, (Helsingør) I, 168 f.
Hess, Anders, Raadmand (Helsingør) I, 79.
Hjarvard, III, 37.
Hoggard, John, III, 60.
Hohendorf, Lave, Oberst, I, 107.
Holberg, Ludv., Digter, II. 2, 9.
Holstein, Joh. Ludv., Gehmrd, Amtmand. II, 8 f, 109 ff.
Holten, Provst, III, 4.
Homer, græsk Digter, III, 30.
Honorius, Pave, III, 100 f.
Horn, Franz, sv Off., IV, 32.
Hornemann, G., Landsarkivar, III, 141.
Hostrup, Chr., Præst, Digter, III, 1—28. — Elisabeth, III, 11 f, 14 f, 25.
Hude Anna, Historiker, III, 41. — Lærer (Lynge) I, 26.
Hugo, fransk Abbed, III, 69 f — fransk Ærkebisp, III, 74 f.
Hækkerup, F. A., I, 24. — L. A., I, 24.
Høg, Peder, Møller, II, 103.
Høyer, Joh., Vinskænker, IV, 33.
Ingeborg, Dronning af Frankrig, III, 93.
Ingemann, B. S, Digter, III, 23. — Skarpretter, I, 55
Innocens, Pave, III, 94
Jacob Eilersen, Slotsskriver, IV, 33. — Nielsen, Fiskemester, IV, 11, 38 f.
Jacobsen, Otto, teol. Kand., III, 18, 20.
Jantzen, A, Præst, III, 141, R.
Jens Jensen (Ejlstrup), II, 27. — Jensen (Vallerød), I, 109. — Olsen (Ramløse), IV, 82 f.
Jensen, Bertel, Kaptajn, R. — hans Enke, Marie Elisabeth, II, 95, 101 f, R. — Carl, (Vejby), I, 4. — Juliane, II, 95, R. — Marie Elisabeth, II, 95, R. — P., Tiendekommissær, III, 110.
Jentzmer, Jørgen, Fiskemester, IV 4 ff, 22 f, 31 ff, 36.
Jerpulf, svensk Biskop, III, 91.
Johanne Jensdatter, Enke, (Hjørlunde), I, 23.
Johansen, Hans, (Knardrup), Stænderdeputeret, I, 47, ff.
Juel, Knud, Amtmand, I. 98, 107.
Juhl, Lorents, Amtsforvalter, II, 83, 95, 99, IV, 19 f, 40 ff.
Jung, Møller, Kratmøllen, I, 41.
Juul, Ove, IV, 75.
Jørgensen, A. D., Rigsarkivar, III, 140.

Jørgensen, Jac., Amtsforvalter, II, 77. — Søren, Amtsforvalter, II, 69.
Kierkegaard, Søren, Filosof, III, 10.
Kierulf, H., Kapellan, II, 34.
Kingo, Thomas, Biskop, I, 5, II, 2, 36 f, III, 23. R.
Kirk, Ole, jydsk Bonde I. 38.
Klopstock, F. G., tysk Digter, III, 131.
Knud den Store, III, 41, — den Hellige III, 41, — Magnussen. III, 46, — VI., III, 85, 89, 92 f. — Lavard, III, 43, 45.
Knuth, Adam Levin, Overkammerjunker, IV, 39.
Kock, Niels, Bager, (Helsingør) I, 64.
Kort, Skomager (Helsingør), I, 68.
Krabbe, O., Stiftamtmand, I, 60, 98, 103, R.
Krieger, Joh. Corn., Overlandbygmester, II, 96 ff.
Kyhn, Blasius, Møller, II, 45.
Kynde, Etatsraad, I, 41.
Kørbitz, J. C., Rigsmarskal, IV, 33
Larsen, August (Hjørlunde), I, 18, — Brødrene, (Ejlstrup), II, 27, IV, 83. — Willum, (St. Rørbæk), I, 23.
Lasco, Joh. a, polsk Reformator, II, 37.
Laurens Sunesøn, III, 82.
Laurits Smed, (Helsingør), I, 64.
Lautrup, Gaardejer, III, 129.
Laxmand, Poul, II, 2.
Leegel, Fr., Oberstløjtn., I, 105, 108.
Lehmann, Orla, Politiker, I, 43, 47.
Lerche, Etatsrd., Amtsforv., III, 19.
Levetzau, Henr., Amtmand, II, 12 f. 15, 20, 111, 111, 113, 125.
Licht, Lovise, II, 37.
Lind, Jens Christiansen, Færgemand, III 51—67. — hans 1ste Hustru III, 51. — Marie III, 53, 55 —. Oluf, hans Plejesøn, III, 55, 57, 59. — Mathias, Kaperfører III, 53.
Louise, Frederik IV.s Dronning, II, 3. — Frederik VIII's Dronning, III, 17.
Ludvig VII. af Frankrig, III, 71 f, 74 f.
Lund, Gæstgiver, (Slangerup) I, 41. — Præst, (Slagslunde), I, 28.
Lundberg, Fru, III, 19.
Lykke, Kaj, IV, 75.
Løve, Jacob, Skibsbygmester, III, 55, 56, 59.
Løwen, Otto Vilhelm, sv. Oberst, I, 104 f.
Mackeprang, C. M. C., Musæumsdir, II, 15.
Mads Lauritzen. Raadmand, (Helsingør), I, 79. — Sørensen, „Bakkemand", (Ramløse), IV, 82.
Magnus den Gode, III, 44. — Nielsen, Kongesøn, III, 45.
Manasse, fr. Biskop, III, 74 f.
Matthiesen, Hugo, Musæumsass., II, 25.
Meadowe, Philip, eng. Gesandt, IV, 76 f.
Meincke, Hnr., Fiskemester, IV, 9 f, 34—38, R.
Meldahl, Ferd., Arkitekt, III, 13.
Merchel, Hans, Fiskemester, IV, 4, 31.
Meyer, dansk Konsul i Reval, III, 66. — Hans, Møller ,II, 44. — Sofie, Møllerenke, II, 44.
Mhaer, Jørgen, Borgmester, I, 79.
Moltke, A. G., Gr,, Overhofmarchal, II, 5 f., 8.

Monrad, Charl. Frederikke, II, 38. — Detl. Goth., Biskop, Politiker, II, 38, III, 3 f. — E. F., Konsul, III, 54. — Otto Sommer, stud. jur., II, 38.
Mores, Jac., Guldsmed, IV, 78.
Morgenstierne, Casp. Vilh. Munthe, Stiftamtmand, III, 125, IV.
Mynster, J. P., Biskop, III, 10.
Møller, Bertel, Trompeter, IV, 33. — Carl, Købmand (Hillerød), III, 19. — v. russ. Marineminister, III, 55, 58, 60 f.
Mørch, Vejinspekt., III, 19.
Neergaard, Provst, I, 29.
Nicolai I, russ. Kejser, III, 54, 58 f, 60 f.
Nicolas, norsk Biskop, III, 90, 100.
Niels, Konge, III, 43, 45. — Prior, III, 85. — Hansen, Skomager, (Langstrup), III, 122. — Jensen, (Truestrup), II, 23 f, 27, IV, 83. — Mouritsen, (Slangerup), I, 60. — Pedersen, Møller, (Nedre Ml.), II, 45, 51.
Nielsen, J., (Petershvile), III, 19. — Jørgen, (Hjørlunde), I, 18.
Numers, Carl, Major, I, 105.
Nyegaard, Hans, Pr., II, 68.
Olaf, (Ale, [Ole, Oluf), Konge, III, 44. — Hunger, III, 43. — Harald Kesjes Søn, III, 45 f. — Ibsen, (Vallerød), I, 109. — Pedersen, Raadmand. (Helsingør), I, 79.
Oldenborg, Hertug af, se Peter.
Olrik, Holger Ludv., kgl. Raadmand. I, 92. — Jørgen, Musæumsinsp II, 28 f.
Olsen, Anders, (Græse), I, 20. — Jens, Matros, (Sletten), III, 55, 59. — Jon, Møllebygger, II, 86. — Lars, Fuldm., II, 86. — Niels, (Hjørlunde), I, 18. — Ole (Hjørlunde), I, 41. — Peter, Matros, (Sletten), III, 55, 59., Poul, kgl. Tømmermand, II, 79. — Søren, (Ammindrup), IV, 82.
Osten, C., Hnr. v. d., General, IV, 38.
Ostermann, Overlærer, III, 19,
Owens, Jac., Entreprenør, II, 53, 55, 57, 64 ff.
Overbek, sv. Oberst, IV, 75.
Oxenstierna, Gabriel, sv. Rigskansler IV, 76,
Peder, Biskop i Roskilde, III, 45. — Andersen (Hjørlunde), I, 38 ff, Hansen, (Truestrup), III, 26. — Ibsen, Slotsfoged, IV, 34 ff. — Jacobsen, Biskop, III, 100. — Madsen, (Rønnekildegaard), IV, 82. — Sunesøn, Biskop, III, 82 ff, 89, 93, 99, 103.
Pedersen, Anders, (Sperrestrup, I, 49. — Cornelius, Politiker, I, 37. — Jens Peder, (Ramløse), IV, 82. Jørgen, (Hjørlunde), Stænderdeput, I, 18, 21, 23, 37—50. — Lars, (Annisse), Folketingsmand, IV, 83. — Niels (Sundbylille), I, 18, 21, 23. — Niels, (Tibirke), I, 13. — Ole, Amtsskriver, I, 21. — Ole, (Helsinge), Brygger, IV, 83. — Peder, (Ramløse), IV, 82. — Rasmus, (Hjørlunde), I, 21. — Thomas, (Frerslev), III, 19.
Pulan, Chr. Ernst, Skarpretter, I, 51 ff.
Qvist, Frederik, Hofpræst, II, 37. — Lene, II, 37. — Peder, Præst, II, 37.
Rabe, Baltzer Fr., Oberst, I, 99, 107.

Raben, Joh. Otto, Amtmand, I, 98, 107. — II, 41, 47 f, 51 f, 57 ff — IV, 39.
Rantzau, Emilie, Grevinde, III, 135.
Rasmussen, Kammerraad, I, 41. — Jens, Tømmermester, II, 85 f.
Rebolledo, spansk Gesandt, IV, 79.
Regnfrid, III, 43.
Rehling, Provst, II, 17.
Reichenbach, C. E. v., gottorpsk Kansler, III, 133.
Reichwein, Kapt., II, 77.
Reitzenstein, W. V. C., Hofmarskal, II, 5 f.
Reventlow, Greve, Chr. Ditl. Fr., II, 8, 11 f. 17 ff, III, 111, 116, 129. — Conrad, Storkansler, III, 133. — Conrad, II, 11. — Joh. Ludv., II, 8, 11 f.
Riis, Charlotte Frederikke, II, 38. — Joh. Madsen, Overformynder, II, 32. — Lene Sofie, II, 38. — Niels, Prokurator, II, 38.
Rikard, Abbed, III, 98.
Risler, Joh. Nic., Agatsliber, II, 95 f, 100, 102.
Roar, III, 37.
Rohde, Amtsforv., II, 48.
Rolv Krake, III, 37.
Roquette, de la, fransk Konsul, III, 55.
Rosenqvist, Regtskriver, III, 113.
Rostgaard, Hans, Amtsforv., IV, 22, 33 ff — Jens, Amtsforv., I, 98, 104, 107, II, 41, 47 f.. IV, 11
Rump, Glarmester, III, 19.
Rørdam, Peder, Præst, III, 7.
Rørik, III, 37.
Sakse, Krønnikeskriver, III, 41, 45, 47, 68, 92. — Provst, III, 76, 78. — Munk, III, 97 f.
Salicath, Holzførster, III, 113.
Schack, Hans, General, IV, 79. — Hans Chr., Generalløjtnant, I, 97, 107. — Rathlou, J. O., Statsmin., II, 12, 14.
Scheel, Hans Hnr., Ingeniøroff., II, 53—60, 66 ff, 73 f.
Schimmelmann, Ernst, Greve, III, 135 f. — Emilie, Grevinde, III, 135 f.
Schindler, N., I, 39.
Scholten, Jobst, General, II, 74 f, 84, 87, R.
Schouw, Joach. Fr., Politiker, Prof., I, 43, 49.
Schrøder, Lærer, I, 24. — J. V., Justitsraad, II, 5, 7.
Schulin, J. S., Greve, Amtmand, III, 19.
Schwermann, Fiskemester, IV, 20, 42 f.
Schyth, Landinsp., III, 114 ff, 125.
Sec, Claus v., Oberst, I, 99, 107.
Sidenius, Brændevinsbr., I, 46.
Siegroth, svensk Løjtnant, I, 105.
Sievers, W. v., russisk Generalkons., III, 54.
Sigfred, Høvding, III, 44.
Skeel, Chr., Amtmand, I, 107.
Skovgaard, Madam (Vejby), I, 2.
Sneedorff, H. G., Søoff., III, 55.
Sofie, Fred II.s Dronning, IV, 77. — Amalie, Dronning, II, 3. IV, 76, 79 f. — Magdalene, Dronning, II, 3 ff, 10, III, 134.
Sondén, Per, sv. Arkivar, IV, 73 f.
Sonne, Marie, III, 53.
Stampe, Henr., Minister, II, 9.
Steenberg, H. (Vetterslev), I, 24.
Steenstrup, Japetus, Zoolog, III, 30 f.
Stefan, fransk Biskop, III, 91.
Stockmar, Skovrider, III, 126.

Stolberg, Greve, Chr., Digter, III, 135. — Chr. Ernst, II, 7. — Chr. Gynther, Amtmand, II, 7 f, 10 f, III, 134. — Fr. Leopold. III, 130, 133—139. — Cathrine, III, 135.
Strachwitz, tysk Digter, III, 134.
Struensee, Joh. Fr., Greve, Minister, II, 11.
Stuart, Carl Magnus, sv. Generalkvartermester, I, 99, f, 104 f.
Støcken, Henr. v., Rentemester, IV, 38.
Suger, fr. Abbed III, 72.
Suhm, P. F., Historiker, II, 6.
Sune Ebbesøn, III, 68.
Svend Estridsen, III, 42, 44. — Grathe, III, 46. — Svend Estridsens Søn, III, 43,
Sølling, P., Præst, I, 17 f., 42.
Søren, Skomager, (Helsingør), I, 68 f.
Sørensen, Lærer, Løjtn., IV, 45, 47. — Rasmus, Politiker, I, 37.
Tauson, Kbmd., (Helsingør) III, 53.
Tegner, J. W., Købmd., (Helsingør), I, 92, III, 53
Theodorik, III, 37.
Thomsen, Poul, Møller. II, 103.
Thorkil, (Tranqvillus), Abbed i Esrom, III, 97.
Thott, Knud, Ghmrd., II, 47. — Otto, Greve, Minister, II, 8 f.
Thune, Kapt., II, 77. — hans Frue, II, 77.
Thurgot, Biskop, III, 87.
Torm, Erik, Regtskr., II, 76, 78, 88
Trolle, Herluf, Admiral, II, 2, IV, 10.
Tscherning, A. F. Politiker, I, 46. 48. — Eilert P., Oberst, Inspektør, II, 96, IV, 45, 47, 72.
Ubbe, Kongesøn, III, 43.
Wachtmeister, Hans, Greve, sv. Gen.-Admiral, I, 100 ff.
Valdemar den Store, III, 46 f, 68. — Sejr, III, 68. — Biskop, III, 89, 92.
Valter, Abbed, III, 85 f.
Waltpurger, Jochim, Slotsfoged, IV, 33.
Vergil, lat. Digter, III, 131.
Vethemann, Søkriger, III, 47 ff.
Vidal, M. C., portug. Genkonsul III, 55.
Wilcken, Joh., Møller, II, 57, 68 ff, 81, 89—94
Wildt, Johs, Agatborer, II, 100, 102.
Vilhelm, Abbed, III, 68—104.
Winckelmann, tysk Kritiker, III, 131.
Winckler, J. G., IV, 44.
Vind, Else Marie, II, 77.
Vindal, Ane Marie, Møllerenke, II, 27.
Windekilde, Jens, Præst, II, 68
Winterfeld, H. O., Overhofmarskal, IV, 34.
Wivel, N. P., Forfatter, IV, 2, 8, 22.
Worsaae, J. A., Arkæolog, III, 31.
Vosbein, Redaktør, I, 25, 36.
Wrangel, Carl Gustav, svensk Rigsadm., IV, 74.
Zwergius, Cai, Præst, II, 30, R. — Detlev Gotthard, Provst, II, 30—38, R. — Lene, II, 37. — Lene Sofie, II, 38. — Louise, II, 37.
Zwingmann, Arkitekt, III, 13.
Ærreboe, Rasmus, Not. publ., III, 54
Oehlenschläger, Adam, Digter, III, 139
Oeltze, Borger, (Helsingør), III, 53.
Ørsted, Anders Sandøe, Minister, I, 43 f.

STEDNAVNE

Navne paa Steder udenfor Amtet er kun medtagne, for saa vidt Oplysninger af Interesse meddeles om dem i Teksten.

Aahuset (ved Arre Aa) II, 88, 101 f.
Aalsgaarde, III, 51.
Aase Bro (Ose Bro), II, 43, 54, 59, 68.
Abrahamstrup, III, 41.
Allerød Sø, IV, 13.
Alsønderup (Alexandertorp) III, 82
Ammindrup, III, 24, IV, 82.
Annisse, I, 13 f, 109, II, 54 62, III, 82, IV, 11, 83.
Arre Aa, se Arre Sø.
Arrenakke, II, 43. 49, 58, 66.
Arre Sø, II, 22, 39—107, III, 31, IV, 3, 10 f, 17 f, 31. — Aa (Arre Aa), II, 39—107, — dal, II, 55.
Askegaard. (Ejlstrup). II, 23 f.
Asminderød, I, 109. III, 124.
Asserbo, I, 12, II, 2, 39 ff.
Avderød, II, 54 f, 62, III, 40. — Bækvang, Børrehovsvang, II, 44.
Babylonskoven (Humlebæk), I, 102, 104, 106.
Badstuedammen, III, 1.
Bagsværd Sø, IV, 31.
Bastrup Sø, IV, 31.
Bernstorff Slot, III, 135, 139. — Gods, II, 11.
Bilidt (Roskilde Fj), III, 30.
Birkerød, I, 109, II, 3, III, 24. — Sø, IV, 13.
Birkets Enge (Daglykke), III, 127.
Bjørnstrupgde., II, 26.
Blidstrup, I, 13, III, 82.
Bloustrød, II, 3.
Bocholm Dam, IV, 15, 21.
Bolandsgd., II, 26.
Bondedammen, IV, 15, 21.
Bonderup, I, 23.
Borringholmshuse, II, 26.
Bounc Dam, IV, 27.
Brederød, II, 54, 62, 77, 88 f, 95, 102. III, 40, IV, 46.
Brobæks Mose, II, 77 85.
Brændeleds Huse, III, 109, 120, 123.
Bygaard (Sperrestrup), I, 39.
Bøgebanke Dam, IV, 27.
Cathrinelyst, (Helsingør), III, 5.
Christiansholm, IV, 10.

Daglykke (Dauglykke), I, 108, III, 105—125. — Aalevang, Renneberg Vang, Torper Vang, III, 107, 116 f.
Dalby, III, 39.
Damgaard (Daglykke), III, 122.
Dani Sø, IV, 25.
Donkebakke, Donkemose, II, 44.
Draaby, Over- og Neder-, III, 59.
Dyrehave, Ll., II, 100, III, 1, IV, 6.
Dyresø, IV, 12.
Dødmose, III, 128.
Egeby, III, 39.
Egebæks Vang, III, 24.
Egedalsgaard, I, 38.
Egholmsbro, I, 114.
Ejlstrup, II, 23, 26—29, IV, 83.
Emdrup Sø, IV, 14.
Emilie Kilde, III, 135.
Endrup, IV, 12.
Enrum, I, 110.
Erikslev, III, 39.
Ermelund, IV, 27.
Esbønderup, I, 13.
Eskildsø, III, 49, 69, 76—82.
Espergærde. I, 97, 100 f, 108, III, 24 f.
Esrom, I, 49, III, 86, 97 ff, 103, 124. — Mølle, IV, 12. — Sø (Esse Sø), II, 22, IV, 3, 12, 17, 31.
Esse Sø, se Esrom Sø.
Farum, II, 15, III, 24. — Sø IV, 11, 31.
Ferslev, III, 39.
Fiskedamsgaard, IV, 82.
Fløddedam, IV, 11.
Fredensborg, II, 1, III, 3, 15, IV, 12.
Frederiksborg, I, 29, II, 1, 62, III. 1—28, 99, IV, 6, 10, 24, 73—81. — Amt, II, 12—21. — III 111 f. — Højskole, 68, 99. — Nyhuse, III, 16, 110. — Rytterdistrikt, II, 72. — Slots Ladegaard, II, 69, IV, 34. — Slotssø, IV, 39 f.
Frederikssund, I, 19, II, 30 f, III, 47.
Frederiksværk, III, 31, IV, 44—72. — Egnen, II, 39—107.
Frerslev, III, 19, 82, 98.
Frodebjærg, III, 38.
Frydenborgs Dam, IV, 16.
Frydenlund, III, 133.
Fuglsangshuse, II, 26.
Fure Sø, II, 1 f, IV, 13, 36, 31.
Gamløse, III, 39.
Gandløse, I, 11, II, 15, 108—112, III, 24,
Gentofte Sø, IV, 13, 28.
Gerlev, III, 39.
Gerstrup, III, 81.
Glarborggd., II, 23, 26, 28.
Goydam, IV, 16.
Gribskov, I, 10, II, 22—29, IV, 82 f.
Græse (Græsed, Græsveth), I, 19 f, III, 40. — Damme, IV, 10, 19, 32.
Græsted, I, 13.
Guldholm, III, 87.
Gundsølille, III, 33.
Gundsømagle, III, 81, IV, 25.
Gungemose, IV, 27.
Gurre Sø, IV, 13.
Gørløse, III, 39.
Halsnæs, I, 13, II, 43 f, 60, 62, 77, 89, 91, 97, III, 30.
Hammermøllen, IV, 21.
Hammersholt, IV, 11, 32.
Haraldsborg, III, 44.
Harløse (Hadeløse), III, 39, 81.
Havelse, III, 30—33. 39. — Aa, 39.
Havreholm, IV, 9, 28.
Helene Kilde, I, 12.

Hellebæk, III, 135, 137, IV, 15, 21. — Gd., III, 135.
Helsinge, I, 3, 13, 109. — II, 39. III, 82. — Toft, IV, 83.
Helsingør, I, 62—92, 97, 108, 110, II, 30, III, 51 ff., 60, 67, IV, 80 f, IV, 76, 81.
Henckels Dam, IV, 32.
Herløv, II, 16, III, 4, 18, 20 f, 23, 108.
Hesselbjærg, II, 49.
Hestehave Dam, IV, 27.
Hillerød, I, 21, 25, 49, 54. — III, 1—28.
Hillerødsholm, II, 2.
Hjort (Kongehal), III, 37.
Hjorte Dam, IV, 28.
Hjortelunde Dam, IV, 17.
Hjortespring, IV, 10, 27.
Hjortesø, IV, 12.
Hjørlunde (Jørlunde), I, 17—20, 23. III, 21, 24, 49. — Herred, II, 1 f.
Holgerskøb, II, 26.
Holløse, I, 2.
Hornbæk, IV, 12.
Horneby, IV, 12. — Sø, IV, 12.
Horns Herred, II, 1 f, 40, III, 30, 33, 39, 46.
Hornsved, III, 40 f.
Horse Vang, IV, 12.
Humlebæk, I, 101, 104.
Humle Park, IV, 27.
Huseby, II, 41, 50, 54, 62, 65, 72, 96.
Husum, IV, 10, 27. — Gd. IV, 27.
Hven, IV, 80.
Hyllinge, III, 39.
Højbjerg, III, 24.
Hømb, I, 23.
Hørby, III, 39.
Hørsholm, I, 109, II, 3, III, 134, IV, 6, 10, 13. — Amt, II, 3—10.
Ibstrup se Jægersborg.
Iseſjord, II, 87, III, 29—50, IV, 31.
Isterød Sø se Sjæl Sø.
Isøre, III, 41 f.
Jellerødgd., I, 109.
Jenslev, III, 39.
Jesloer Bjerg, II, 58.
Jonstrup Seminarium, III, 22.
Junkerdamme, IV, 16.
Jyllinge, III, 39, 81, 98.
Jægersborg (Ibstrup), IV. 6, 10, 29.
Jægerspris, III, 41.
Jørlunde se Hjørlunde.
Kagerup, II, 23, 26, III, 24, 82.
Kajerød, II, 15.
Kalsø Dam, IV, 16.
Karlebo, I, 109, II, 3 f, 15.
Karleby, III, 39.
Kassemose (Karsemose), II, 42 f, 54, 58 f, 62, 66, 82. — Ryer, II, 49.
Keelsø se Kjeldsø.
Kirkerup, III, 40, 81.
Kirke Sø, IV, 25.
Kjeldsø (Keelsø), IV, 9, 14, 28.
Klaresø, IV, 12.
Kløne, III, 85.
Knardrup, I, 47, II, 108—112, IV, 9 f, 25.
Knolle Overdrev, III, 127.
Knorrenborg Vang, III. 128.
Kobberdam, IV, 11, 15.
Kogle Park, se Køble Park.
Kohaven (ved Hellebæk), IV, 21.
Kokkedal, I, 109.
Kollerupgaard, II, 26.
Kongens Have (Marienlyst), IV, 38.
Kongens Mølle, IV, 32.
Kongslevgaard, III, 117.
Kregome (Kremse, Kræjme), II, 44, 54, 62, 68, 77, 93, III, 31, 82.
Kro (Krov) Dam, IV, 38.

Krogerup, I, 104 f.
Kronborg, I, 62, II, 1, III, 52, 132, IV, 74. — Amt, I, 13, 109, II, 12—21, III, 111 f. — Rytterdistrikt, III, 118, 125.
Kræmmerbakken, I, 2.
Kulsviere, II, 22 ff, 29, III, 21, 86, IV, 83.
Kvistgaard, III, 107.
Kyndby, III, 39.
Kyndløse, III, 39.
Kyrasser Vang, IV. 12.
Kæderup, III, 24.
Køble (Kogle) Park. IV, 27.
Køkkendam, IV, 16.
Ladegaards Sø, (ved Kbhvn.), IV, 6.
Landerslev, III, 39.
Langstrup, III, 105—125. — Mose, III, 107. — Daglykke Vang, Mellemvang, Storfælled Vang, III, 119 ff.
Laugø, IV, 82.
Lave Skov, III, 106 f.
Lejre, III, 30, 33, 37.
Lerbjerggaard, III, 106. 128.
Lersø, IV, 6.
Lindholmsgd., II, 27.
Liseleje, II, 43.
Lyngby (Lyndby), St. og Ll., II, 54, 61, 64, III, 82. — (i Horns Hrd), III, 39. — Sø, IV, 31.
Lynge, I, 26. — Hrd., II, 1 f.
Lystrup, III, 86,
Maarum, II, 26—28.
Melby (Meelby), II, 22, 62, 69, 89, III, 39. — Skov, II, 43, 45.
Melløse, III. 82, 85, 98 f.
Mikkelsborg, I, 104.
Munkegaardsløb, I, 101.
Mønge, I, 2.
Mønterdam, IV, 16.
Mørdrup, I, 101.
Mørke Dam, IV, 28.
Mørkemose Dam, IV, 32.
Mørkhøj, IV, 27.
Nejede, II. 54, III, 82, 99, IV, 11,
Nellerød, II, 26.
Nivaa, I, 104.
Niverød, III. 107, 127.
Nysø (Ballerup), IV, 27.
Nyvad (Humlebæk), I, 106.
Næsby, III, 39.
Odderdamme, IV, 16.
Odinshøj, III, 135.
Odsherred, III, 28.
Olafs Høj, III, 44.
Onsved, III, 40.
Oppesundby, I, 23, III, 39.
Ostrup, II, 23, 28. — -hus, II, 26.
Overbjerg, IV, 35.
Overø, III, 39.
Ovre Mølle (ved Arre Sø), II, 41—107, IV, 11. — Aa, 42.
Pagterold, IV, 35.
Petershvile, III, 19.
Pibe Mølle II, 27.
Præstevangen, III. 15.
Puge Sø, IV, 25.
Pæledamme, IV. 10, 16.
Pøl (Pølle) Aa, IV, 11.
Ragge- (Rache-) dam IV, 27.
Ramløse, I, 13, 109, II, 44, 54, 62, 89, 94, III, 24, IV, 82 f.
Roland, III, 122.
Roskilde, III, 37, 41, 44, 46 f. — Brødre, III, 47 f. — Fjord, III, 29 ff.
Rungsted, I, 97 f, 104, 107 110, III, 1, 130—142. — Gaard III, 134. — Lund III, 139.
Ræverumperne, III, 127.
Rønnekildegaard, IV 82 f.

Rørbæk, St., I, 23, III, 33. — Ll. III, 33.
Rørvig, II, 40, III, 41.
Sandvig Gd, II, 75, 90.
Sankt Jørgens Sø, IV, 6.
Selsø, III, 30.
Selvlyst, I, 38 f.
Sigerslev, III, 39.
Sjæl Sø (Isterød Sø), IV, 8, 13
Skibby, III, 30, 39 f, 49.
Skierød (Skærød), II, 62.
Skodsborg, III, 15.
Skotterup, I, 108.
Skovdam, ved Helsingør), IV, 11. — (ved Hjortespring), IV, 57.
Skovshoved, I, 98, 100.
Skuldelev, III, 39.
Skurød (Skullerød), III, 86.
Slagslunde, I, 11; 28, II, 15.
Slangerup, I, 49, 41—55; 56—61, II, 30—38; 76, III, 30; 46, 49.
Sletten, I, 104; III, 55; 125 f.
Smerlingdam, IV; 10.
Smidstrup, II, 49.
Smørkildedam, IV, 10, 16.
Snekkersten, I; 108, III, 25.
Sobæk se Søbæk.
Somøllen (Sømøllen), I, 101, III, 141.
Sonnerup, II; 62.
Sorte Mose, II, 83, 85.
Spaanildshus, se Sponholt.
Sperrestrup, I, 39, 49.
Spillepengedamme, IV, 11
Sponholt (Spaanildshus), III, 86, 98.
Stendam, IV, 16.
Stenholt, IV, 12.
Stenløse, I, 11, III, 39.
Strøgaard, IV, 17.
Strø Herred, II, 1 f, 73.
Stubbedam, IV, 10.
Sundbylille; I, 15, 21—36.
Svanholm, IV, 35.
Svinebæksbro, I, 101, 106.
Syvende Dam, IV, 27.
Sæby, III, 39.
Søborg, I, 10. — hus (ved Kbhvn.), II, 57. — Sø, IV, 31.
Søbæk, I, 101. — -hus, III, 140.
Søholm, III; 109, IV, 12. — Sø; IV, 12.
Sølager, III, 30—33.
Sølyst, III, 133.
Sømøllen se Somøllen,
Sønderby, III, 39, 91.
Søndersø (ved Jægersborg), IV, 8 ff, 28. — (ved Værløse), IV, 8, 26.
Søsterbromølle Dam, IV, 10.
Søsum, I, 112—116, IV, 10, 14, 25. — Kirkevang, Lillevang, Nørrevang, Skovvang, I, 116.
Tibberup, III, 140. — Mølle, I, 93, 100—111.
Tibirke, I, 11, 13, 109, II, 14, 40, 51, 62, 94 f, III, 82.
Tikøb, III, 24 — Dam, IV, 16.
Tinghus Dam, IV, 16. — Haugen, II, 26.
Tipperupgd, II, 23.
Tisvilde, I, 2, 12, 14, II, 22, 39 ff, 61 f, 94 f. — Plantage, II, 39.
Tjæreby, III, 81 f, 86, 101.
Toelt, I, 108.
Tollerup, II, 62.
Torp, Øverste og Nederste, I, 108.
Torup, II, 41, 68 f, 89. — -magle og -lille, II, 62.
Tovekøb, III, 86.
Truestrup (Thruidstrup, Trudstrup) II, 22—29, IV, 82 f.
Trundholm, 33.
Tudse Næs, III, 39.
Tømmerup, II. 62.

Tørslev, III, 39.
Ubberup, II, 54.
Udby, III, 39.
Udesundby, I, 21, 49, II, 30 f, III, 39, 47.
Ullerød (Ulverød), III, 82.
Usserød, I, 20, 109.
Utterslev Sø, IV, 6.
Uvelse, II, 30.
Valby, I, 13. — St. og Ll., III, 39.
Vallerød, I, 109.
Vasterdam, IV, 11, 19.
Vedbæk, I, 103, 110.
Vejby, I, 1—16, III, 82.
Vejleby, III, 31.
Vellerup, III, 40.
Venslev, III, 39.
Vetterslev, I, 23.
Villingerød, IV, 9.
Vinderød, II, 44 f, 54 f, 69 f, 88, 88 f, 92 f, 95, 102, 104, III, 40. — Skov (Møllevangs Skov), II, 43 f, 56.
Værebro, III, 44. — Aa, III, 38.
Æbelholt, III, 68 f, 82—104. — Damme, IV, 9 f, 14.
Æbleholm, III, 123.
Ølsted, III, 31, 39.
Ølstykke, III, 24, 33.
Ørby, I, 2.
Østby, III, 39.
Østersø (Søsum), I, 114, IV, 14, 25.
Østrup (Fredensborg), IV, 12.
Øvre Mølle se Ovre Mølle.

INDHOLD:

Side

Kaptajn K. C. ROCKSTROH i København:
OM FERSKVANDSFISKERIET I NORDSJÆLLAND OMKRING AAR 1700 1

Overlærer CARL CHRISTENSEN i Frederiksværk:
FREDERIKSVÆRK SKOLEVÆSEN I ÆLDRE TID 44

Dr. phil. FRANCIS BECKETT i København:
KONG KARL X GUSTAVS BESØG PAA FREDERIKSBORG 73

Folketingsmand LARS PEDERSEN i Annisse:
DEN FORSVUNDNE LANDSBY I GRIBSKOV — en Efterskrift 82

SAMFUNDETS VIRKSOMHED 1912—13 84

FORTEGNELSE OVER SAMFUNDETS MEDLEMMER 88

Med Aarbogen følger fælles Titelblad, Indholdsfortegnelse, Rettelser og Tilføjelser samt Navne-Register til Aargangene 1910—13, der er bestemte til at indbindes samlede.

„HVAD VORE FÆDRE SANG!" Kartekoneviser, samlede og udgivne af fhv. Folketingsmand *L. Larsen*, har Samfundet gratis ladet omdele til Medlemmerne.

Denne Aarbog for 1913 er udgivet paa Frederiksborg Amts historiske Samfunds Vegne af Johs. Fog-Petersen, P. Petersen og J. Ernst Plesner.